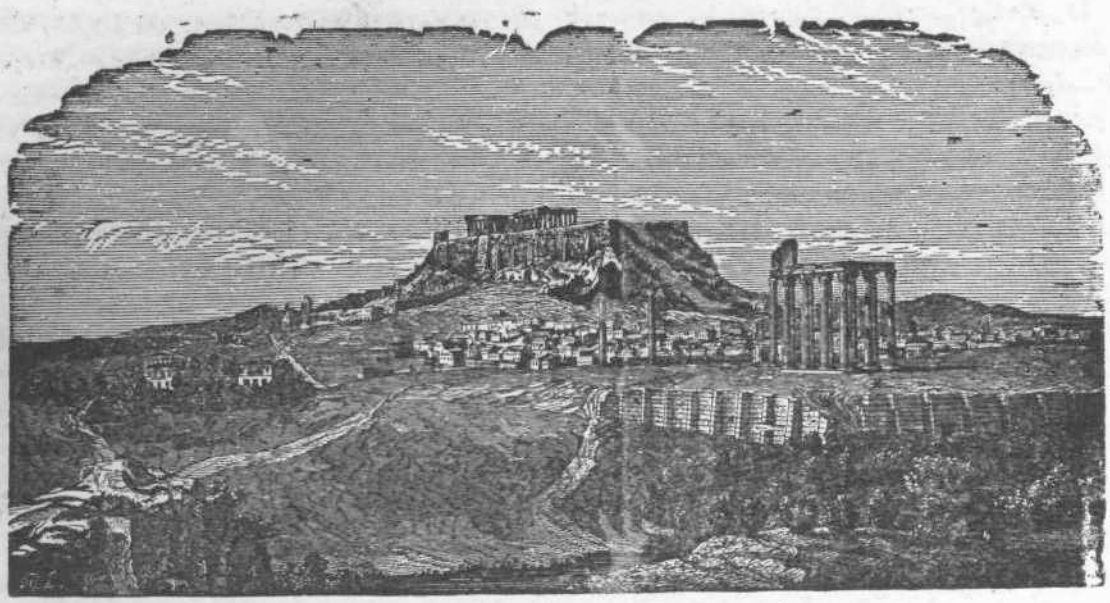

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1871. ΤΟΜΟΣ ΚΒ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 518

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

Ο ΕΞ ΑΠΟΡΡΗΤΩΝ.

Ν. Δραγούμη τῷ τῆς Πανδώρας ἐλλογίμῳ διευθυντῇ

Ἀθανάσιος Δημητριάδης χαίρειν.

Σοφοκλῆς Κ. ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ὁ πολλὰ τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν δι' ὧν συνέγραψέ τε καὶ τύποις ἐξέδωκεν ὠφελήσας καὶ ὡς ὁ ἀοίδιμος αὐτοῦ πατὴρ ἐν πνευματικαῖς καὶ ἠθικαῖς τοῦ ἔθνους εὐεργεσίαις τὸν βίον διῆν, ἐκοινώσατό μοι λίαν φιλαγάθως, ὡς εἴωθε, τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβῶν αὐτοῦ τινὰς εἰς τοὺς λόγους καὶ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν συμβαλλούσας ἱστορίαν· ἐν αἷς δὴ καὶ συλλογήν τινων ἐγγράφων παραδόσεων περὶ τοῦ ἀοιδίμου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, τοῦ ἀγλαΐσματος τῶν ἐπὶ τῆς πικρᾶς τοῦ ἔθνους ἡμῶν δουλείας ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων λογίων καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν. Τὴν μελέτην καὶ μάθησιν τῆς πολιτείας τῶν τοιούτων προδρόμων τῆς τῶν πατέρων ἡμῶν ἀναστάσεως ὀνησιμωτάτων καὶ λυσιτελεστάτων ἡμῖν μάλιστα τοῖς νῦν ἀκμάζουσιν εἶναι ἡγούμενος καὶ τοὺς καιροὺς μεγάλην τῆς τῶν τοιούτων παραδειγμάτων μιμήσεως τὴν ἀνάγκην μονονουχὶ κηρύττοντας αἰσθανόμενος, πέμπω σοι τοῦ σεβαστοῦ μοι εὐεργέτου καὶ φίλου τὸ φιλοπόνημα, συνευχόμενος αὐτῷ (εὖ οἶδα δ' ὅτι καὶ Σοί, οὐ γάρ;) γενέσθαι ποτὲ τῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου περισωθέντων καλῶν φιλοτεχνημάτων τὴν συλλογὴν καὶ δημοσίευσιν.

Σὺ δέ, εἰ μή τι κωλύει, δώρησαι ταῦτα τοῖς φιλομαθέσιν ἀναγνώσταις τῆς Πανδώρας.

Ἔρρωσο.

Ἐν Μονάχῳ τῇ 29 Μαρτίου 1871.

Τῷ ἐλλογίμῳ Ἀθανασίῳ Δημητριάδῃ

Σ. Κ. Οἰκονόμος χαίρειν!

Τρίτη ἤδη ἑβδομὰς παρίππευσεν ἀφ' ὅτου ἐπανῆλθον ἐκ τῆς διαγελώσης τοῦ Κωνσταντίνου Βασιλίδος εἰς τὰς καλὰς Ἀθήνας. Τὸ δὲ σῶμα τῷ Θεῷ χάρις κομψότερον ἔχει, ῥωσθὲν ταῖς θαυμασταῖς αὔραις τοῦ Βοσπόρου, καὶ πρὸ πάντων ταῖς εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις τῶν ἁγίων Γερόντων. Ἠψάμην δὲ πάλιν τῶν φίλων ἐργασιῶν ἐν τῷ ἐμῷ μελετηρίῳ καὶ διαπαιδαγωγῶ τοῦ ῥέοντος βίου τὰ κελαρύσματα. Σὺ δέ, ὦ φιλότης, οὐδόλως ἀρκούμενος τῇ μελέτῃ καὶ μετὰ σπουδῆς ἐρεύνῃ τῶν παρὰ τοῦ φιλομούσου ἐκείνου ἡγεμόνος ἐν τῇ ἐπὶ τῷ Ἴσαρι περιφανεῖ πόλει πολλῶν πολλαχόθεν συνηγμένων τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ καλλι-

τεχνίας ἀθανάτων ἀριστοτοκημάτων καὶ μνημείων, πάρει διὰ τερπνῆς ἐπιστολῆς ζητῶν ἰδεῖν τὰς περὶ Μαυροκορδάτου Ἀποσημειώσεις, περὶ ὧν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔγραψά σοι. Ἐπαινῶ σου τὸν ζῆλον καὶ ἄγαμαι τὸ σέβας, ὅπερ καταδεικνύεις πρὸς τοὺς ἀποιχομένους ἐκκλησιαστικοὺς καὶ πολιτικοὺς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἄνδρας, οἵτινες ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ποικιλοτρόπως ἐμόχθησαν. Διὸ προθύμως ἔρχομαι ἐκπληρώσων τὴν σὴν ἔφεσιν ὀλίγα τινὰ προανακρουσάμενος εἰσαγωγῆς χάριν.

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Λογοθέτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Σταυράκη Ἀριστάρχου, ἀνδρὸς παιδείας εὖ ἔχοντος, ὡς οἶσθα, κληρονομήσαντος δὲ τὰς πατρῴας ἀρετὰς καὶ διαπρέποντος ἐπὶ πᾶσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Βυζαντινῶν λογίων, εὗρον χειρόγραφον γεγραμμένον κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα, ἐν ᾧ πρὸ τῶν Δακικῶν ἐφημερίδων τοῦ Δαπόντε ὑπάρχουσι προτεταγμέναι καὶ ἀνωνύμου «*Ἀποσημειώσεις εἰς τὸν βίον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.*» Ἐκ δὲ τούτων συνεικάζει ὁ καλὸς ἡμῖν Σ. Ἀριστάρχης, ὅτι καὶ αἱ Ἀποσημειώσεις εἰσὶν ἔργον τοῦ ἀκαμάτου ἐκείνου πολυγράφου Δαπόντε, μεταλλάξαντος τὸν βίον τῷ ᾳψπδ Δβρίου δ' ἐν τῇ κατὰ τὸ ἅγιον Ὄρος Μονῇ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα τοῦ Ξηροποτάμου. Σεσημείωται δὲ τοῦτο ἔν τινι μικρῷ χειρογράφῳ περιέχοντι συγγράμματά τινα τοῦ αὐτοῦ, ὅπερ ἀπόκειται ἐν τῇ τοῦ φιλολογωτάτου ἀρχιερέως Δέρκων Νεοφύτου βιβλιοθήκῃ· ὅθεν ἐπλανήθη οὐ μόνον Ἄνθιμος ὁ Γαζῆς ὁρίσας τὸν θάνατον τοῦ Δαπόντε τῷ 1787 (Βλ. λόγ. Ἑρμῆν· ἔτ. 1812. σελ. 86), ἀλλὰ καὶ Σάθας γράψας ἁμαρτύρως τῷ 1789 συμβῆναι αὐτὸν (Βλ: Νεολλ. Φιλ. σελ. 502). Ἀλλ' ἡ περὶ τῆς παρὰ τοῦ Δαπόντε καταγωγῆς τῶν Ἀποσημειώσεων εἰκασία τοῦ μουσοφιλοῦς ἡμῶν φίλου οὐκ ἔρρωται κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν. Καὶ γὰρ ἥ τε τοῦ λόγου ὑφὴ καὶ τῶν ἐννοιῶν ἡ τάξις καὶ ἀρετὴ πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερέχει τῶν Δαποντείων, ὡς καὶ ἡ σὴ λογιότης παρατηρήσει παραβαλοῦσα τὰς Δαποντείους περικοπάς, ἃς ἐπισυνάπτομεν μετὰ τὰς Ἀποσημειώσεις. Οὐδ' ἡμεῖς μέν τοι ἔχομεν εἰπεῖν τὸν τούτων πατέρα, ὃν πάντως ὁ πλείστων ἀδήλων διδάσκαλος χρόνος ἀποκαλύψει τῇ τοιαῦτ' ἀνιχνευούσῃ φιλομαθείᾳ. Εἶεν.

Ἐκ δ'οὖν τῶν Ἀποσημειώσεων τούτων καταφαίνεται τὸ ἦθος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὃς ἀκαμάτως διά τε τῆς διδασκαλίας, τῆς ἰατρικῆς καὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων συνετέλεσεν οὐ μικρὸν εἰς τὴν τοῦ ἔθνους παλιγγενεσίαν, καταμαλάσσων καὶ λεαίνων τὸ τραχὺ καὶ σκληρὸν τῶν κραττούντων ἦθος καὶ τὴν ἀνήμερον καὶ ἐκτεθηριωμένην ψυχὴν αὐτῶν ἐξευμενίζων ἐπιτηδείως καὶ εἰς πραότητα καὶ οἶκτον κατασπῶν (Βλ. Ἐπιστολάρ. σελ. 242—244. πρβλ. καὶ σελ. 238), προάγων δ' ἐξ ἑτέρου ἀκινδύνως τὴν εὐημερίαν τοῦ ταλαιπωρουμένου ἔθνους καὶ ἀνορθῶν αὐτὸ κατ' ὀλίγον ἐπὶ τὸ πρότερον ὕψος. Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ χαρακτῆρος καί τινων τοῦ βίου περιστάσεων τοῦ περιφανοῦς τούτου ἀνδρὸς πέμπομέν σοι καὶ περικοπάς τινας ἐκ τῆς ἀνεκδότου «*Ἱστορίας τῶν συμβάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτὰν Μεχμέτη*» κτλ, ἣν συνέγραψεν ὁ μακαρίτης Δαπόντες. Εὕρομεν δὲ ταύτην προτεταγμένην πρὸ τῶν τούτου Δακικῶν ἐφημερίδων ἐν τῷ χειρογράφῳ, ὅπερ εἴδομεν πρώην παρὰ τῷ ἀγαθῷ ἡμῶν φίλῳ Π. Λάμπρῳ· (διέλαβε δὲ περὶ τούτου τοῦ χειρογράφου ὁ μακαρίτης Φιλητᾶς. Βλ. Πανδώρ. Τ. Θ'. σ. 466—467). Ἔχει δὲ καί τινα καὶ ὁ μακαρίτης ἰατρὸς Ἀθ. Ὑψηλάντης ἐν τοῖς τῆτες ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γερμανοῦ Ἀφθονίδου ἐκδοθεῖσιν «*Ἐκκλησιαστικοῖς καὶ πολιτικοῖς*», ἅ περ ὡς ἤδη διὰ τοῦ τύπου γνωστὰ δήπου καί σοι γενόμενα παραλείπω. Καὶ ὁ γεραρὸς Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος ἐν τῇ περιφανεστάτῃ αὐτοῦ Κωνσταντινουπόλει (Τόμ. Β' σελ. 112) ἔγραψε σύντομον βιογραφικὴν πραγματείαν τοῦ μεγαλοπράγμονος καὶ θεοφιλοῦς τούτου ἀνδρός, οὗ «τὴν ἀρίζηλον εὐσέβειαν καὶ τὴν παντοδαπῆ σοφίαν καὶ ἔγκαρπον πολυγλωττίαν, ἔτι δὲ καὶ τὴν περὶ τὰς θείας Γραφὰς βαθεῖαν μελέτην διηγεῖται μὲν ἡ ἱστορία, κηρύττουσι δὲ καὶ τὰ σωζόμενα, καὶ χειρόγραφα καὶ ἐκδεδομένα,» ὡς ἀποφαίνεται ὁ ἀοίδιμος ἡμῶν Πατὴρ (Περὶ τῶν Ο, Ἑρμηνευτ. Τόμ. Δ', σελ. 815).

Εὐχῆς δ' ἔργον, εἴπερ τις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει λογίων ἐπεχείρει συναγαγεῖν ἁπάσας τὰς τοῦ Μαυροκορδάτου συγγραφὰς ἐκδεδομένας τε καὶ ἀνεκδότους καὶ τὰς χαριεστάτας αὐτοῦ ἐπιστολὰς καὶ προτάξας βίον αὐτοῦ ἀκριβῆ ἐξ αὐτῶν τε καὶ ἐξ ὅσων ἔγραψαν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀρηρυσμένον διὰ τοῦ τύπου κοινὰς τοῖς πᾶσι καταστῆσαι. Οὕτω δὲ πράττων στήσει μνημεῖον μὲν παραμόνιμον ἐπὶ τῷ περιφανεστάτῳ ἐκείνῳ ἀνδρί, τεκμήριον δὲ τῆς τῶν καθ' ἡμᾶς εὐγνώμονος προαιρέσεως, καὶ παράδειγμα ζηλωτόν, ὅπερ ὡς πυρσὸς φωτολαμπὴς προκείσεται πρὸς ὁδηγίαν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικῶν, τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, ἵνα μὴ τῇ ὕλῃ μόνον προσέχοντες ὀλιγωρῶσι τὰ πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς εὐσταθείας τῆς Μ. Ἐκκλησίας, τυφλοῖς ὄμμασιν ἀποδεχόμενοι καὶ ἐκπληροῦντες ὅσα ἀνόσιοι θνητῶν λογισμοὶ ἐναντίον τῶν τιμαλφεστάτων ἡμῖν βυσσοδομοῦσιν· ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς ἀνακράζωσι θαῤῥοῦντες καὶ ἐγκαρδίως παῤῥησιαζόμενοι· «Οὐ περὶ μικρῶν ὁ ἀγών, ἀλλὰ περὶ παντός, καὶ αὐτῆς τῆς Μητρὸς ἡμῶν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς πᾶν ἠρνύμεθα γέρας καὶ ἀποζῶμεν οὐκ ὀλίγων ὅσων ἀπολαύοντες.— Ζηλωτὴς εἰμὶ καὶ πέρα τοῦ μετρίου, οὔτε τὸ θεῖον

περιορᾷν ὑβριζόμενον, οὔτε τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν δυναίμην [ἂν] παροᾷν πεπατημένην, τὴν τροφόν, τὴν διδάσκαλον, τὴν εὐεργέτιδα, τὴν φύντας καὶ θανόντας ἐνστερνισαμένην, καὶ μεταροῦσαν ἀπὸ τῆς χείρονος εἰς τὴν ἀμείνω.» (Βλ. Ἐπιστολ. ἐκ διαφόρ. ἐρανισθ. σελ. 117 καὶ 119). Ἤδη γὰρ τὰ πράγματα μάλιστα κατεπείγουσι καὶ ζῆλον καὶ ἀγῶνας ἀπαιτοῦντα, ὅτε ὁ ἐπείσακτος καὶ ἄμορφος πολιτισμὸς τῶν ἀπειροκάλως πιθηκιζόντων πρὸς τὰ τῆς Δύσεως φθείρει τὰ ἤθη καὶ ἀποχαυνώνει τὰς ψυχὰς ἁπαξαπάντων τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθοδόξων λαῶν· ὅτε τὰ μηχανορραφήματα τῆς Ναπολεοντείου πολιτικῆς διὰ τῆς ἐκγαλλίσεως ἁπάντων τῶν πρὸς τὴν εὐστάθειαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους συμβάλλειν δοκούντων καὶ τῆς Γαλλιστὶ γινομένης διδασκαλίας ἔν τε ἄλλοις καὶ ἐν τῷ ἀνωτάτῳ τοῦ κράτους ἐκπαιδευτηρίῳ καὶ ἄλλων τίνων οὐχί; τρόπων τείνουσι πρὸς ὑποσκελισμὸν τῶν Ὀρθοδόξων λαῶν ἵν' ἀποδείξωσι τοὺς ἐν τῇ Τουρκίᾳ Δυτικοὺς λαοὺς ὑπερέχοντας, καὶ φθείρουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἁπλοϊκῶν δι' ὧν συνέστησαν οἱ προσηλυτοθῆραι πολλαχοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ Βουλγαρίας καθολικῶν ἐκπαιδευτηρίων πρὸς διάδοσιν λόγῳ μὲν τῶν τῆς Δύσεως φώτων, ἔργῳ δὲ τῶν τοῦ παπισμοῦ θολερῶν ναμάτων καὶ ἀποκατάστασιν ἐνταῦθα τῆς ἐκεῖ ψυχορραγούσης ἀντιχρίστου παποκρατίας. Ὁ ἐπάρατος οὗτος τῆς Γαλλίας δαίμων ἀφύπνισε τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνικότητας καὶ συνέστησε τὸν συνασπισμὸν τῶν λατινικῶν φυλῶν διὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ προξενείων, ἐν οἷς φυγάδες Πολωνοὶ καὶ ἄλλοι ἐξ ἰδιοτελείας ἐξωμόται διετέλουν ταράττοντες τὴν τῶν χριστιανῶν ἡσυχίαν διὰ ψευδῶν εἰδήσεων καὶ ἐνσπείροντες εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς τοὺς ἀσυνέτους ἀδελφοὺς λαοὺς δυσπιστίαν καὶ μῖσος ἄδικον καὶ τοῖς μισοῦσιν ἐπιβλαβέστερον ἢ τοῖς μισουμένοις ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ὡς συμπαθούντων δῆθεν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ παντοκρατορίαν ἐκείνης διὰ τῆς ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν αὐτοκτονίας παρασκευαζόντων! Ὦ τῆς λεπτότητος τῶν φρενῶν! Οὗτοι δὴ οἱ τῶν ζιζανίων σπορεῖς ἐξήγειραν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσος τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ἤδη αἰχμαλωτισθέντος καὶ καταπεσόντος τοῦ ἐπαράτου ἐκείνου δαίμονος βαρὺν κατ' αὐτοῦ τὸν πέλεκυν τοῦ δικαίου τῆς Νεμέσεως κατενεγκούσης, καὶ εἰπούσης τὸ τοῦ Σχιλλέρου

Bœses Werk muss untergehen,
Rache folgt der Frevelthat,

εὐξώμεθα, φίλε, ἵνα μετὰ τὴν πολύευκτον κατάπαυσιν τοῦ μυριονέκρου πολέμου ἡ τοιαύτη φθοροποιὸς τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθοδόξων λαῶν ἐκπολέμωσις καταλήξῃ, καὶ ἀρθῇ ὁ κίνδυνος τοῦ ἑνωτικοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας κέντρου. Ταῦτα γὰρ πείρουσι τὴν ἐμὴν ψυχὴν κατὰ μέσην καὶ βαρύθυμον ἔχουσί με. Διότι ἡ τῶν ἡμετέρων πολιτικῶν ἀμβλυωπία μηδόλως ἀτενίζουσα πρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι σήμερον πολιτικὰς συμβαινούσας περιπετείας παρημέλησε τὰ εἰσαγόμενα σκάνδαλα, καίπερ δυνάμενοι καὶ ὀφείλοντες ἐγκαίρως ἐκριζοῦν καὶ ἀποσκορακίζειν αὐτά, καθοδηγοῦντες τοὺς κρατοῦντας εἰς τὴν ὀρθὴν τοῦ δικαίου ὁδὸν, καὶ μιμούμενοι τοὺς Μουρούζας καὶ Καλλιμάχας, οἵτινες ὅλοι ὑπὸ τοῦ τῆς φιλοπατρίας καὶ εὐσεβείας ἐκκαιόμενοι πυρὸς κατεδείκνυον τῇ ἐξουσίᾳ τὸ ἀληθὲς αὐτῇ καὶ τοῖς κρατουμένοις συμφέρον. Ἤδη πνέει τὰ λοίσθια ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἐλευθερία, ἣν ἐσεβάσθη ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δορυκτήτωρ· διότι διὰ Σουλτανικῶν διαταγμάτων ἀσυστόλως καταπατοῦνται κανόνες Συνοδικοὶ καὶ κατορχεῖται ἡ ἀδικία, καὶ, ἂν μὴ Θεὸς ἐφάψηται καὶ σώσῃ τὸ κλυδωνιζόμενον τῆς Ἐκκλησίας σκάφος, καὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχας μέλλει ψηφίζειν ἡ ἀλλόθρησκος δεσποτεία, εἰσερχομένη εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ θυσιαστηρίου! Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ παρέκβασιν.

Ἐγὼ δὲ ἐπάνειμι εἰς τὰ περὶ Μαυροκορδάτου. Ἐν ἄλλῳ χειρογράφῳ τῆς Ἀρισταρχείου βιβλιοθήκης περιέχοντι διάφορα θεολογικὰ ζητήματα ἐν σελ. 354 ἐστὶ καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου «ἐπιστολὴ κριτικὴ εἰς τὰ μάλιστα συμβάλλουσα τοῖς φιλολόγοις», ἀρχομένη «Ἑλληνιστὶ καὶ τῇ ἀγοραίᾳ διαλέκτῳ γεγραμμένας δύο κτλ.», ἣν ὁ φίλος Ἀριστάρχης ἀνέκδοτον ἐνόμιζεν. Ἀλλὰ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν εὕρομεν ἐκδεδομένην ἐν τῷ Ἐπιστολαρίῳ (σελ. 212). Ἔγραψε δὲ ταύτην πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικόλαον. Παραβαλόντες δὲ τὸ ἀντίγραφον πρὸς τὸ ἔντυπον κείμενον εὕρομεν μικράς τινας διαφοράς, ἃς παρασημειοῦμέν σοι ἀνακοινούμενοι καὶ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὡς μικρὸν τῆς περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ μάθησιν τοῦ ἀνδρὸς δεινότητος ἀπόγευμα. Ἐν ἄλλῳ δὲ πάλιν χειρογράφῳ ἐπιγραφομένῳ «Ἐπιστολαὶ διαφόρων μεταγενεστέρων Ἑλλήνων σοφῶν ἀπὸ τοῦ ᾳφ' σωτηρίου ἔτους ἕως τοῦ ᾳψνά,» ὅπερ εὕρομεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ προμνημονευθέντος εὐπαιδεύτου ἱεράρχου Δέρκων Νεοφύτου, κατέστρωται ἐπιστολὴ τοῦ σοφοῦ καὶ μεγαλοφυοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς πρὸς τὸν διδάσκαλον Σπαντωνῆν, ἣν ἀνέκδοτον οὖσαν ἀνακοινοῦμέν σοι ὡς φωτὸς ἀξίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σοῦ πόθου. Σὺ δὲ ἀναγνοὺς τὰ πεμπόμενα χρῶ καὶ εἴ σοι δοκεῖ μετάδος καὶ ἄλλοις, ἐπευχόμενος σὺν ἐμοὶ τὴν ἐμφάνισιν ἀνδρὸς ἀξίου πρὸς ἐνίδρυσιν τοῦ οὗ ἀνωτέρω ἐπεμνήσθην μνημείου. Ἔῤῥωσο.

Ἀθήνῃσι τῇ 13 Ὀκτωβρίου 1870.

Α.

Αποσημειώσεις εἰς τὸν βίον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ περιφήμου μινίστρου τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας.

Ὁ περίφημος Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἦτο εὐσεβέστατος εἰς τὰ θεῖα, ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος τῶν ἀθέων (α), δὲν ἤθελεν ὄχι μόνον νὰ συνομιλήσῃ μαζί τους, ἀλλ' οὔτε νὰ τοὺς βλέπῃ λέγωντας πολλάκις μετὰ ζήλου τὸ προφητικόν· «Εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι Θεός» (β). Δὲν ἄρχιζε καμμίαν ὑπόθεσιν χωρὶς τὴν ἐπίκλησιν τῆς θείας βοηθείας, μάλιστα τόσον ψευδοφιλόσοφοι ὁποῦ ἐγνώριζαν τὴν περὶ τὰ θεῖα αὐτοῦ ζέσιν, ὅσον καὶ ἄλλοι μοχθηροὶ καὶ κακότροποι, βλέποντες πόσον ἦτον ἐχθρὸς τῆς κακίας ἀπέφευγον καὶ ἐκρύπτοντο ἀπὸ τὴν συνάντησίν του, καὶ διὰ τοῦτο γεγηθότι τῷ προσώπῳ ἔλεγε πολλάκις «ἔχω καλὸν σημεῖον ὅτι ἀρέσκω τοὺς καλούς, ἐπειδὴ οἱ κακοὶ οὔτε νὰ μὲ ἰδοῦν δὲν ὑποφέρουν».

Ἡ εὐσέβεια ὅμως ὁποῦ ἤσκει ἦτο χωρὶς δεισιδαιμονίαν καὶ χωρὶς ὑπόκρισιν, πάρεξ ὅσον νὰ ἀποφύγῃ τὸ κατ' ἐνέργειαν σκάνδαλον, ὁποῦ πολλάκις πράττωντας ἄλλοι ἐκεῖνα ὁποῦ ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ τοῦ σώματος, προξενεῖται εἰς τοὺς ἁπλουστέρους, τὸ ὁποῖον μὲ ἐπαινετὴν συστολὴν καὶ ἀντίρρησιν δέχεται εὔκολον θεραπείαν· ὅμως ἦτον ἀκριβέστατος ἐξεταστὴς τῆς ἰδίας του συνειδήσεως· εἶχε στερεοὺς τοὺς λογαριασμούς του μὲ τὸν Θεόν, καὶ ἦτο παρεσκευασμένος καὶ ἕτοιμος εἰς ἀπολογίαν δι' ὅλον τὸ ὕψος τῆς εὐσεβοῦς του ζωῆς.

Δὲν ἔλειπον οὔτε ἀπὸ τὸν νοῦν του οὔτε ἀπὸ τὸ στόμα του σύντομοι καὶ ἐπικαίριοι εὐχαὶ χωρὶς κρότον (α). Καὶ ἐπειδὴ ὄχι ὁ τόπος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ διάπυρος διάθεσις γεννᾷ τὴν προσευχήν, ἐπροσεύχετο καθήμενος, ἱστάμενος, βαδίζων, ἱππεύων, ἐν τῇ αὐλῇ ὁμιλῶν τοῖς κρατοῦσιν, ἐν τῇ κλίνῃ ἤδη χωρῶν εἰς ὕπνον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὕπνῳ.

Μάλιστα ὅταν ἐζήτουσαν βουλὴν οἱ κρατοῦντες εἰς δύσκολα ἀμφίκρημνα καὶ ἐπικίνδυνα πράγματα, ἐσυνείθιζε καὶ ἔλεγε τὸ «Θοῦ Κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου»(β).

Ὁ δὲ ζῆλος ὁποῦ εἶχε διὰ τὴν σύστασιν καὶ τιμὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἦτο θερμὸς καὶ διάπυρος, δὲν ἐφείδετο οὔτε τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ, οὔτε τῆς ἰδίας τιμῆς, οὔτε αὐτῆς τῆς ζωῆς διὰ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἐνδεχόμενα δεινὰ τῆς κοινῆς Μητρός. Τοῦτο τὸ ἐζητοῦσεν ἀπαραιτήτως ἀπὸ τοὺς κρατοῦντας ὡσὰν ἀρκετὴν ἀμοιβὴν τῶν πολλῶν του ἱδρώτων, τὸ νὰ μὴ ἀφίνουν νὰ ἐγγίζεται ἡ τῶν χριστιανῶν Ἐκκλησία, ἀλλὰ νὰ φυλάττωνται κοινῶς τε καὶ κατὰ μέρος τὰ προνόμιά της.

Ἀπὸ τοιοῦτον ζῆλον πυρπολούμενος πρὸς μὲν τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς ἦτο συμπαθητικώτατος, πρὸς δὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κοινοῦ τῆς Ἐκκλησίας αὐστηρὸς καὶ ἀπαραίτητος, ἂν ἦσαν καὶ συγγενεῖς του.

Τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἀμωμήτου πίστεως καὶ στόματι καὶ καρδίᾳ τὰ ἐπίστευε, τὰ ἐτίμα, τὰ ἐκράτυνε λόγῳ καὶ ἔργῳ ἑπόμενος εἰς τὰ ἴχνη τῶν θείων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας (γ)· ἐδιάκρινεν ὅμως σοφώτατα ἀπὸ τὰ ἀραρότα καὶ ἀπαρασάλευτα δόγματα τῆς πίστεως τὰς μερικωτέρας τῶν νέων διδασκάλων δόξας ἐν τῇ ἱερᾷ Θεολογίᾳ, καὶ ἔλεγε νὰ ἔχῃ κάποιον πλάτος ἡ τοιαύτη τῶν μερικωτέρων ζητημάτων θεωρία, καὶ ἀπὸ τὴν περὶ ταῦτα σώφρονα διάλεξιν καὶ διάφορον γνώμην νὰ μὴ διασείωνται τὰ ἄρθρα τῆς ἀκηράτου πίστεως. Ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς νουνεχεστάτης διακρίσεως ἦτο φειδωλὸς εἰς τὸ νὰ καταστιγματίζῃ εὔκολα ὄχι μὲ τὸ ὄνομα τῆς αἱρέσεως ἀλλὰ καὶ τοῦ σχίσματος τοὺς περιθάλποντας δόξας τινὰς διαφωνούσας περὶ τῶν ζητημάτων τῆς ἱερᾶς Θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως.

Μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας ἔλεγεν ὅτι πρέπει νὰ μὴ παραφέρηται ὁ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλος, νὰ μὴ λείπῃ εἰς πολλὰ ἡ ἀμοιβαία ἀνοχή, ἡ ὁποία, Θεοῦ συνευδοκοῦντος, ἠμπορεῖ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν διάστασιν καὶ νὰ προξενήσῃ τὴν εὐκταίαν ἕνωσιν (α).

Εἰς τὴν ἠθικὴν Θεολογίαν διὰ τὸν ἐπικείμενον ζυγὸν τῆς δουλείας καὶ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως (ἀγκαλὰ καὶ τὸ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον κατηκριβωμένον τὸ ἐκθειάζειν (β)), ὑπόφερεν ὅμως καὶ τὸ συγκαταβατικὸν καὶ οἰκονομικὸν καὶ εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κοσμικούς, ἔχωντας κανόνα τὴν κοινὴν ὠφέλειαν καὶ σύγασιν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, διακρίνοντας καὶ τόπον καὶ καιρὸν καὶ πρόσωπον καὶ περίστασιν καὶ διαγωγὴν καὶ ἡλικίαν καὶ προαίρεσιν καὶ ἀνάγκην καὶ συνείδησιν καὶ τρόπον ἐνεργείας.

Ἐτιμοῦσε πολλὰ καὶ θαυμασίως ἐνεργοῦσε τὸ «*Γνῶθι σαυτὸν*» καὶ ἔλεγεν, ὅτι ὅποιος γνωρίζει τὸν ποιητήν του, καὶ τὸν λατρεύει ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, γνωρίζει τὰ πρῶτα του καὶ τὰ ἔσχατα, καὶ ἐφεξῆς διακυβερνᾷ εὐσεβῶς καὶ νουνεχῶς καὶ τὰ μέσα· γνωρίζει τὴν τῶν μεγάλων (γ) δύναμιν ὁποῦ ἐχάρισεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν νοῦν, καὶ ὅτι κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ τὸν ἐγκατέστησεν ἡγεμόνα εἰς τὸν μικρὸν κόσμον, γνωρίζει τὴν σφαδάζουσαν ὁρμὴν τῶν παθῶν, καὶ δὲν τὰ ἀφίνει νὰ κατεξανίστανται τοῦ νοός, ἀλλὰ τὰ μεταχειρίζεται εἰς τὰς προσηκούσας ἐνεργείας, ὡσὰν ἀνδρείους ὑπουργοὺς κατὰ τὸ «Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε» (δ)· γνωρίζει τὰ προτερήματά του, τὰ ἐλαττώματά του, τὰ ἀπὸ φύσεως, τὰ ἐπίκτητα, τὰ ἀπὸ τύχης. Καὶ τὰ μὲν καλλιεργεῖ μετὰ λιπαρᾶς ἐπιμελείας τὰ αὐξάνει, καὶ πάλιν εὐλαβούμενος τὸ ἐπίφθονον τὰ φυλάττει, δὲν τὰ ἐκπομπεύει παράκαιρα μὲ ἐπιβλαβῆ παρρησίαν· τὰ δὲ ἐλαττώματα τὰ θεραπεύει, τὰ ἐγκεντρίζει εἰς ἀρετάς, τοὐλάχιστον ἐν τῷ μεταξὺ τὰ σκεπάζει, ἀλλ' ἐν δέοντι διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν φθόνον, ἀφίνει νὰ φαίνεται καὶ κανένα, διὰ νὰ ἐξιλεοῦται ἡ νέμεσις· γνωρίζει προσέτι ἐν ποίοις εἶναι ἰσχυρός, ἐν ποίοις ἀσθενής, καὶ οὕτως ὁμιλεῖ καὶ πράγμασι καὶ προσώποις, τὴν μὲν ἰσχὺν καὶ δύναμιν αὐτοῦ ἀποταμιευόμενος ἀπὸ δὲ τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἀπέχωντας· ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἁμαρτήματα ἔχουσι διόρθωσιν, ἀμὴ ἡ ἀσθένεια (α) εἶναι σχεδὸν ἀθεράπευτος καὶ νεανιευομένη εἰς ἐπίπλαστον ἰσχύν, κἂν τε ᾖ (β) κατὰ ψυχὴν, κἂν τε ᾖ κατὰ σῶμα, γίγνεται καταγέλαστος καὶ οἰκτρῶς καταπίπτει· γνωρίζει ὅτι ἐπλάσθη εἰς κοινωνίαν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀποδίδει τὰ καθήκοντα τῇ πατρίδι, τοῖς γονεῦσιν, ἀρχαῖς, γυναικί, τέκνοις, δούλοις, συγγενέσι, φίλοις, συμπολίταις, ξένοις, ἐχθροῖς αὐτοῖς τὸ ἑκάστῳ ἐπιβάλλον ἑπόμενος θείοις τε καὶ ἀνθρωπίνοις νόμοις· ἔλεγε μάλιστα ὅτι καὶ εἰς τὰ ζῶα, καὶ εἰς τὰ φυτά, καὶ εἰς τὰ ἄψυχα καὶ ἀναίσθητα, καὶ εἰς τὰ καθ' ἑκάστην πραττόμενα καὶ λεγόμενα καὶ γραφόμενα πρέπει νὰ φυλάττηται τὸ προσῆκον ἐν χοήσει καὶ τάξει καὶ διαχειρίσει ἔχοντας διὰ στόματος τὸ «Τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην δέ, σκάφην λέγουσιν οἱ Ἀθηναῖοι» (γ)· καὶ διὰ τοῦτο δὲν ὠνόμαζεν οὔτε τοὺς ἐχθρούς του μὲ τὸ ἐπώνυμόν τους, ἀλλὰ μὲ τὸ κύριον ὄνομα, λέγοντας ὅτι ἀδικοῦμεν τὸ ὄνομα, ὅταν τὸ χωρίσωμεν ἀπὸ τὸ ὀνομαζόμενον ὑποκείμενον.

Εἶναι γνωστὸν σχεδὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον εἰς ποῖον βαθμὸν ὄχι ἐπιπολαίου ἀξίας, ἀλλὰ πραγματικῆς ἐξουσίας ἔφθασεν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ καθολικὰ ἐφάνη εἰς τὴν δυστυχῆ κατάστασιν τοῦ γένους τῶν Γραικῶν νέος Ἰωσήφ, ὅτι καὶ πιστὰ ἐδούλευσεν ἐντὸς (δ) τῶν ὁρίων τῆς εὐσεβοῦς συνειδήσεως τὸν κατὰ φύσιν αὐτοῦ βασιλέα, καὶ ἐξωδίασε τὴν παῤῥησίαν καὶ ἐξουσίαν ὁποῦ εἶχεν εἰς τὰς περὶ τὸ ὁμόφυλον εὐεργεσίας· ἔλεγεν ὅτι «πρέπει νὰ ἀποδίδωμεν τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ·» εἰς ὅσα δὲν βλάπτεται τὸ σέβας, νὰ ὑποτασσώμεθα ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις (ε)· ὅτι καθὼς ὁ Τερτουλιανὸς ἀποφαίνεται εἰς τὴν Ἀπολο-

---

(α) Βλ. ὅσα περὶ ἀθεΐας καὶ δεισιδαιμονίας ἔγραψεν ὁ εὐσεβέστατος Μαυροκορδάτος ἐν τοῖς Φροντίσμασι (Βιβλ. Β. κεφ. νς. σελ. 157). Ἐξεδόθησαν τὰ Φροντίσματα τῷ 1805 ἐν Βιέννῃ μετὰ καλοῦ προλόγου ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Διδυμοτείχου Παϊσίου, οἷς προστέθειται καὶ Ἐγχειρίδιον, ἐν ᾧ Γνῶμαι καὶ Φροντίσματα περὶ τὰ ἤθη καὶ πολιτείαν. Ἀμφοτέρων δὲ τούτων τῶν πονημάτων ἀντίγραφον ἀκριβὲς ἀπόκειται ἐν τῇ ἐνταῦθα Εθνικῇ Βιβλιοθήκῃ, ἐξ οὗ δύνανται παραφθορά τινες περὶ τὰς λέξεις, πηγάσασαι πάντως ἐκ τῆς ἀπειρείας τῶν ἀλλογλώσσων στοιχειοθετῶν, θεραπευθῆναι ἐν νέᾳ τούτων ἐκδόσει. Οὕτως ἐν μὲν τῷ ἐντύπῳ κειμένῳ τῶν Φροντισμάτων (Βιβλ Α. κεφ. νζ. σελ. 45) ἐκδίδοται κακῶς «καὶ τὰς βαλὰς», τὸ δὲ χειρόγραφον ἔχει ὀρθῶς «βουλὰς»· ἐν δὲ σελ. 169 (Βιβλ. Β. κεφ. ο) ἀναγινώσκεται «ἀκοῦσαι παρέποντα», ὅπου τὸ χειρόγραφον ὀρθῶς ἔχει «πρέποντα·» ἐν δὲ τῇ ᾧᾳ τοῦ χειρογράφου κεῖται «ἴσ. χρήσεως» ὑπὸ ἄλλης χειρὸς διορθούμενον τὸ ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐντύπῳ κειμένῳ (Βιβλ. Α. κεφ. μα. σελ. 36. στίχ. 9) κακῶς ἔχον «ἀπὸ τῆς φύσεως». Σημειωτέον δὲ κατὰ παρέκβασιν ὅτι ἐπλανήθησαν οἱ γράψαντες ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ Βιβλιοθήκῃ ἀπόκεινται ἐν χειρογράφῳ «Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τρεῖς τόμοι» τοῦ ἀοιδίμου Μαυροκορδάτου (Βλ. Nouvelle Biographie générale. T. 34. pag. 458. Paris, 1861). Διότι πρὸ πέντε ἐτῶν διεξελθόντες ἅπαντα τὰ τῆς Βιβλιοθήκης χειρόγραφα οὐχ εὕρομεν τὸ τρίτομον τοῦτο χειρόγραφον. Πρῶτος δὲ μεταξὺ τῶν ἡμετέρων ὁ Προκοπίου Δημήτριος ἐσημειώσατο ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἔγραψε τρεῖς τόμους τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας (Βλ. Fabricii Bibl. Graeca. Tom. XI. pag. 526. ἔκδ. Harl.) Ἀλλ' ὁ Ζαείρας μεταγράψας τοὺς τοῦ Δημητρίου λόγους ἐπισυνῆψε τὰ ἑξῆς·

« Ταύτην ὅμως τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἂν αὐτὸς συνέγραψεν ἢ ἐξ ἄλλης διαλέκτου τὴν μετέφρασε μοὶ εἶναι ἄδηλον. Ὁ γὰρ ῥηθεὶς Δημήτριος συγκαταλέγει αὐτὴν τοῖς ἄλλοις τοῦ Ἀλεξάνδρου συγγράμμασιν, ἀλλ' ἐγὼ ηὗρον παρα τῇ Βιποντίνῃ ἑταιρείᾳ ὅτι μετέφρασε τὰ τοῦ Λιβίου συγγράμματα». Ὁ δὲ χρόνος ἄξει εἰς φῶς τὴν ἀλήθειαν.

(β) Ψαλμ. ιγ. 1.

(α) Δύω τοῦ ἀοιδίμου Μαυροκορδάτου εὐχαὶ μετὰ τὸ Ἀπόδειπνον καὶ εἰς τὸν Ὄρθρον ἐκδίδονται ἐν τῷ Ἐπιστολαρίῳ ἐκ διαφόρ. ἐρανισθ. σελ. 341. Ἐν Κωνσταντινουπ. 1804.

(β) Ψαλμ. ρμ. 3.

(γ) Μαρτυροῦσι δὲ τοῦτο τρανῶς ἄλλα τε θεολογικὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου πονήματα καὶ ἡ «περὶ τοῦ ἑνιαίου τῆς θείας οὐσίας καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς ἰδιοτήτων» πραγματεία, ἧς μνείαν ποιεῖται Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἀργεῖος. Ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου διατηρεῖται χειρόγραφον περιέχον Ἀλεξ. τοῦ Μαυροκορδάτου «Ζητημάτων Θεολογικῶν λύσεις πρὸς τοὺς λεγομένους Εγγλέζους, ἃς ἐκεῖνοι ἀπορήσαντες ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Οἰκουμ. Πατριάρχου.» Τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρὸς μαρτυροῦσι καὶ αἱ Ἐφημερίδες, ἡ ἡμερολόγιον μνημονεῦον τὰ συμβάντα τοῦ 1682. Τούτων ἀπόγραφον διατηρεῖται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ. (Βλ. Πανδώρ. Τ. ς. σελ. 497).

(α) Ἐκ τούτων πασιφανῶς ἐξελέγχεται τὸ ἀσύστατον τῶν γνωματευσάντων ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἐμίσει τοὺς Δυτικοὺς (Βλ. Nouvelle Biographie génér. T. 34. pag. 457). Ἀπεστρέφετο δὲ ὁ φιλάνθρωπος ἐκεῖνος ἀνὴρ οὐχὶ τοὺς Δυτικούς, ἀλλὰ τὰς τῶν ἐπαράτων Ἰησουμάχων καὶ τῶν τούτοις ἠδελφισμένων φραγκοφόρων προσηλυτῶν (proselytes en frac) μηχανορράφιας κατὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἃς εὐστόχως ἐξελέγχων διέσωζε τὰ ἀπαράγραπτα δίκαια τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος θεοφιλῶς καὶ θαρέστως.

(β) Ἰσ. γρ. ἐξεθείαζεν ἢ ἀναυξήτως ἐκθείαζεν.

(γ) Ἰσ. γρ. τὴν τε μεγάλην δύναμιν.

(δ) Ψάλμ. δ. 4.

(α) Ἐκπέπτωκεν ἴσως τὸ «τοῦ νοὸς,» ἵνα δηλωθῇ ἡ παράνοια ἢ ὑπερφροσύνη.

(β) Ἡμετ. διόρθ. ἐν δὲ τῷ χειρογράφῳ κακῶς ἔκειτο «ἡ.»

(γ) Ἀριστοφάν. παρὰ Λουκ. Πῶς δεῖ ἱστορ. συγγράφ. §. 41.

(δ) Ἐντὸς ἔχει τὸ τοῦ Δέρκων χειρόγραφον· τὸ δὲ παρὰ τῷ Ἀριστάρχῃ οὐκ ὀρθῶς «ἐκτὸς,» ὅπου ἐν τῷ περιθωρίῳ παρ' ἄλλης χειρὸς γέγραπται «ἐν ἑτέροις ἐντός.»

(ε) Ἔλεγε ταῦτα ὁ ἀοίδιμος Μαυροκορδάτος συνῳδὰ πρὸς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν (Ματθ. κδ, 21), καὶ τῶν θείων πατέρων τὴν διδασκαλίαν. «Οἱ ἀρχόμενοι, φησὶν ὁ θεσπέσιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, μόνα τοῖς ἄρχουσιν ὀφείλετε πείθεσθαι, ὅσα μὴ τὴν ἐπηγγελμένην ἡμῖν ἐλπίδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀφαιρεῖται.» (Ὁμιλ. ΜΒ. §. η. σελ. 14. πρβλ. καὶ σ. 322 ἐμ. ἐκδόσ.)

γίαν του εἰς τόσαις ἐπιβουλαῖς καὶ ἐπανάστασες ὁποῦ ἠκολούθησαν κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Ῥώμης, ποτὲ δὲν εὑρέθη τινὰς χριστιανὸς συνωμότης ἢ ἔνοχος.» Καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀθωμανῶν λόγοις τῆς θείας προνοίας τὸν ἔκλεξεν ἀπὸ τοὺς Γραικούς, ἀπὸ τόσους χριστιανοὺς εἰς ὑπηρέτην καὶ κοινωνὸν τῶν ἀπορρήτων, ἂν δὲν ἤθελε φυλάξει τὰ ἀνήκοντα τῇ μετ' εὐθύτητος ὑπουργίᾳ, ἤθελε προσάψει ἀνεξάλειπτον κηλῖδα ὄχι μόνον εἰς τὸ γένος τῶν Γραικῶν, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν εἰς ἅπαντας τοὺς χριστιανούς, μὲ πρόφανῆ κίνδυνον καὶ ζημίαν μεγάλην· ἔφερε πολλάκις εἰς μέσον τὸ παράδειγμα τοῦ πλοίου, ὅτι ἅπαντες οἱ ἐπιβάται προθυμοῦνται νὰ φυλαχθῇ καὶ νὰ μὴ ναυαγήσῃ, ὁποίας θρησκείας ἤθελε τύχῃ νὰ εἶναι ὁ καραβοκύρης· ὅτι τὰ εἰς ἰδίαν καὶ κοινὴν φυλακὴν γινόμενα, σωζομένης ἀκεραίου τῆς περὶ τὸ θεῖον θρησκείας, νομίμως γίνεται.

Ἡ φρόνησις, ἡ ἀσφαλὴς κρίσις τῶν δεόντων, ἡ ἄοκνος ἐπιμέλεια εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιταττομένων, τὸ πολυμαθὲς, τὸ μνημονικόν, ἡ πολύχους εὕρεσις τῶν ἁρμοζόντων μέσων εἰς κατόρθωσιν τῶν σκοπουμένων, τὸ ἐχέμυθον, τὸ ἀκενόδοξον, τὸ ὀλιγαρκὲς, ἡ εὔροια τοῦ λόγου μετ' ἐμβριθείας, ἡ πειθὼ ὁποῦ ἐπεκάθητο εἰς τὰ χείλη του, τὸ ἐν δέοντι παρρησιαστικὸν καὶ ἐνίοτε ἐπιτιμητικόν, καὶ ἡ πόρρω κολακείας περιποίησις καὶ ἐξοικείωσις ἡ μὴ εἰς ἀέρα λυομένη ἀλλ' ἔργοις λιπαινομένη καὶ ὑπουργήμασι τρεφομένη, καὶ ἄλλα μυρία προτερήματα καὶ ἐπιτυχίαι τῆς ἀξιαγάστου αὐτοῦ φύσεως, τὸν ἐπροξένησαν τόσην τιμὴν καὶ παρρησίαν· θεῖα τῷ ὄντι δῶρα, ὁποῦ ἀπὸ τῆς θαυμαστῆς αὐτῶν συνδρομῆς καὶ ἀνακράσεως ἀναβλαστάνουσιν ἐν τοῖς πολιτεύμασι πολλὰ καὶ μεγάλα κατορθώματα, ὅμως πολλὰ τῶν τοιούτων προτερημάτων δὲν ἔχουσι ξεχωριστὸν ὄνομα, ἀλλ' ἀγνοούμενα θαυμασίως κοσμοῦσι τὸν ἔχοντα, καὶ καταγοητεύουσι τοὺς ὁρῶντας καὶ ὁμιλοῦντας περισσότερον παρὰ μία ἀγελαία σωφροσύνη, μία ἰδιωτικὴ φρόνησις, μία σμικρολόγος δικαιοσύνη, μία ἀθλητικὴ ἀνδρεία.

Ἡ περίφημος γενεὰ τῶν Κιοπουρλίδων τὸν ἐτίμησε μὲ τὴν ἐν τῇ αὐλῇ ἀξίαν (α), ὅμως ἐν ἀληθείᾳ εὐηργέτησε τὴν βασιλείαν τῶν Ὀθωμανῶν, χαρίζωντάς την τοιοῦτον Μινίστρον, ὁ ὁποῖος εἰς δυσχερεστάτους καιροὺς μὲ μεγάλην ἐπιδεξιότητα τὴν ἐδούλευσε, καὶ τὴν ἐτίμησε μὲ τὴν φρόνησιν καὶ μὲ τὴν γλῶσσαν εἰς ὅλα τὰ περίοικα ἔθνη, περισσότερον παρὰ ἄλλοι πολλοὶ μὲ τὸ ξίφος.

Καὶ ἀγκαλά, καθὼς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἡ φρόνησίς του ἦτο ξεχωριστή, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατορθωτικὴ τῶν μετὰ χεῖρας, ἦτον ὅμως καὶ ἕνας ἐξαίρετός τις βαθμὸς οὗτος· ὡμολόγει τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς καὶ χωρὶς τὴν ἄνωθεν ῥοπὴν ἤξευρε πῶς οὐδὲν κατορθοῦται, καὶ ἂν φανῇ ὅτι ἐκατορθώθη, εἶναι ἐφήμερος ἡ κατόρθωσις καὶ πολλῶν ζημιῶν πρόξενος καὶ γεννητικὴ μεταμελείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιμελούμενος ὅσον ἦτο πρέπον, δὲν ἐξέσχιζε τὰς ὑποθέσεις μὲ περιττὴν λεπτολογίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρόοδον καὶ τὴν καλὴν ἀπόβασιν τὴν παρέδιδεν εἰς τὰς ἱερὰς παλάμας τῆς θείας προνοίας, λέγωντας ὅτι «ὁπωσδήποτε πρέπει νὰ φροντίζωμεν καὶ νὰ ἐνεργῶμεν, εὐθὺς ὅμως νὰ τὰ ἀφιερώνωμεν ὅλα τῇ θείᾳ δυνάμει». Καὶ πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἔλεγε πῶς πρέπει νὰ στοχαζώμεθα εἰ δυνατόν, εἰ ἐπωφελὲς καὶ νὰ προτιμῶμεν τὸ τίμιον τοῦ ἐπωφελοῦς.

Ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ εἰς τὰ κατ' οἶκον, ἀμὴ μάλιστα εἰς τὰ κοινὰ χωρὶς ἀναβολὴν ἔπασχε νὰ τελειώσῃ τὸ προκείμενον λέγωντας ὅτι «ἡ ἐπιοῦσα ἔχει τὰ ἴδια ἔργα, δὲν πρέπει νὰ τὴν ἐπιφορτίσωμεν μὲ τὰ ἐπιβάλλοντα τῇ παρούσῃ ἡμέρᾳ.» Ἐπαινοῦσεν ὅμως καὶ ἐπροτιμοῦσε τὴν τελειότητα ἀπὸ τὴν ταχύτητα, καὶ ποτὲ δὲν αὐτοσχεδίαζε, δὲν ἦσαν τὰ ἔργα του ἐκτρώματα, ἀλλὰ ἐντελῆ καὶ ἀκέραια καὶ ὥριμα ἐμβριθεστάτου νοὸς κυήματα· μάλιστα ὁπόταν οἱ Ὀθωμανοί, καθὼς συνειθίζουν, ἔλεγον νὰ τελειωθῇ ἐν τάχει τὸ προκείμενον, εἴτε ἔγγραφος δηλοποίησις, εἴτε βουλῆς ἐκφώνησις, εἴτε περὶ μεγάλων ἐπιχειρημάτων ἀπόφασις, χωρὶς νὰ ταραχθῇ μὲ παρρησίαν καὶ ἀξιάγαστον σοβκρότητα ἀπεκρίνατο, «ὄχι ταχέως, ἀλλ' ὡς δεῖ».

Εἰς δὲ τὰς παρὰ τοῦ ἰδίου βασιλέως προσταγὰς εὐλαβούμενος τὸ τυραννικὸν καὶ ἀκολουθῶντας τὸν τύπον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς, ἐπαινοῦσε καὶ ἐσυμβούλευε καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν εὐπείθειαν κατ' ἀρχὰς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀδύνατα, προβάλλωντας μὲ τὴν πρώτην ὁρμὴν τοῦ ἐπιτάττοντος τὰ ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ἀναφυόμενα κωλύματα καὶ μεταφέρωντας εἰς τὸ δυνατὸν τὴν ἐπιταγήν, ὑπείκοντος καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἐν καιρῷ εὔλογον ἀπάντησιν καὶ συμβουλήν (α).

Εὕρισκε δὲ καὶ ἐν ἀπόροις πόρους καὶ εἰς τὰ δύσκολα εὐκολίας, εἰς τὰ ἀδιεξίτητα διέξοδον, καὶ μὲ θαυμαστὴν ἀγχίνοιαν ἐξωμάλιζε τὰ κωλύοντα, καὶ ἐπόριζε τὰ συνοίσοντα· μένωντας ὅμως εἰς τὰ κύρια ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς θελήσεως τοῦ προστάττοντος, καὶ μὴ ὑπεραλλόμενος χωρὶς ἀνάγκην ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, μενόντων τῶν ἐξ ἀρχῆς δοξάντων καὶ συγχωροῦντος τοῦ καιροῦ δευτέραν πεῦσιν περὶ τοῦ πρακτέου.

(α) Περὶ τούτου βλ. Cantimir Hist. de l'Empire Othoman. T. 4. pag. 81. Paris. 1743.

(α) Σημειωτέον ὅτι ἐν τοῖς πολλοῦ λόγου ἀξίοις Φροντίσμασιν (σελ. 92) ὁ συνετώτατος Μαυροκορδάτος ὑπετύπωσεν «ὅπως δεῖ τοῖς Κρατοῦσιν ὁμιλεῖν.» Ἐπαινεῖ δὲ καὶ Ἰάκωβος Μάνες ὁ Ἀργεῖος ἐν τῷ Λόγῳ τὴν σύνεσιν, ἣν ἐδείκνυεν ὁ περικλεὴς ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐν τῇ βασιλείῳ αὐλῇ λαλῶν μετὰ τῶν κρατούντων. (Βλ. τὸν Λόγον τοῦτον προτεταγμένον πρὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν).

Τὸ ἐχέμυθον τὸ ἐφύλαττε πάντοτε ὡς τόσον, ὅπου ὅσοι ἀπὸ τοὺς προέχοντας εἶχον ἀναμεταξύ τους ἔχθραν χωρὶς καμμίαν ἐντήρησιν μὲ πολιτικὴν ἐξομολόγησιν ἀνεκάλυπτον εἰς αὐτὸν τὰ ἐγκάρδιά τους, μάλιστα ὤντας κοινωνὸς τῶν ἀπορρήτων ἑκατέρου μέρους ὄχι μόνον τοὺς παρηγοροῦσεν, ὄχι μόνον κατεύναζε τοῦ ἰσχυροτέρου τὴν ὁρμήν, καὶ τὸν εἰς ἄμυναν καὶ καταστροφὴν τοῦ ἀντιπάλου ὀργασμόν, ἀλλὰ πολλάκις μὲ θαυμαστὴν ἐπιδεξιότητα συμβιβάζοντάς τους μετέβαλλε τὴν ἔχθραν εἰς διαλλαγὴν καὶ φιλίαν, καὶ ἐκαρποῦτο γλυκυτάτους καρποὺς εὐφημίας ἀπὸ ἐκείνους, ὁποῦ ἐλευθερώνονταν ἀπὸ τὸ δυσβάστακτον τῆς πολυχρονίου ἔχθρας.

Β.

Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου Δαπόντε *Ἱστορίας τῶν συμβάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτὰν Μεχμέτη, ἐπιτροπεύοντος τοῦ Κιπρουλῆ γέροντος Μεχμὲτ πασᾶ, μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτὰν Ἀχμέτη, υἱοῦ τοῦ αὐτοῦ Σουλτὰν Μεχμέτη, ἐπιτροπεύοντος τηνικαῦτα τοῦ Δαμὰτ Χασὰν πασᾶ*».

Ἔδωσε τὸ κοινὸν χρέος ὁ Παναγιωτάκης μέγας δραγουμάνος (α) καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἔγινεν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ἄνθρωπος σοφώτατος εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον, εἰς τὰ λατινικὰ δεύτερος Κικέρων, ὁμοίως εἰς τὰ ἀραβικὰ καὶ περσικὰ ἐντελέστατος, υἱὸς Νικολάου Μαυροκορδάτου, ἄρχοντος εὐγενοῦς καὶ πρώτου τῆς Χίου καὶ μητρὸς τῆς δόμνης Ῥωξάνδρας, τῆς ἐλλογίμου καὶ σοφωτάτης, ἡ ὁποία ἦτον μαθήτρια τοῦ σοφωτάτου ἐκείνου Καρυοφύλλη, καὶ τόσον ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ἑλληνικά, καὶ ἔγινεν ὀνομαστή, ὁποῦ ἤρχοντο περιηγηταὶ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ ἐσυνομιλοῦσαν μαζί της, καὶ ἐθαύμαζον τὴν σοφίαν της (α), ἥτις ἦν θυγάτηρ ἐκείνου τοῦ περιφήμου καὶ ἐνδόξου μεγάλου ἄρχοντος Σκαρλάτου, ὁποῦ εἶχε τόσας ἐπιστασίας βασιλικὰς ἐπάνω του· πρῶτον ἄνδρα εἶχε τὸν Ἀλέξανδρον βόδα τῆς Βλαχίας, υἱὸν τοῦ Ῥαοὺλ βόδα, αὐθέντου τῆς Μπογδανίας. Ὁ ῥηθεὶς Ἀλέξανδρος δραγουμάνος τὸ πρῶτον ἐσπούδαζεν εἰς τὴν Πόλιν τὰ γραμματικὰ εἰς τὸν ῥηθέντα Καρυοφύλλην, ὕστερον ἐπῆγεν εἰς Πάδοβαν ὁποῦ ἤρχισε νὰ σπουδάζῃ τὰ φιλοσοφικά· ἐκεῖ ὅμως διαφερόμενος μὲ τοὺς σχολαρίους ἐσυνέβη φόνος, ἀφ' ἧς αἰτίας ἀνεχώρησε καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐκεῖ τελειώνωντας ὅλην τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην, ἔγινεν ἐντελέστατος, καὶ ἔκαμεν ἕνα θαυμαστὸν βιβλίον *περὶ τῆς κινήσεως τοῦ αἵματος*, τὸ ὁποῖον βιβλίον τόσον λυσιτελέστερον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι, ὁποῦ ἕως τώρα πέντε φοραῖς ἐτυπώθη, καὶ πάλιν εἶναι δυσεύρετον (β)· ἐκεῖθεν πέρνωντας πριβιλέγιον περὶ τῆς τελειότητος τῆς ἰατρικῆς, καὶ κάμνωντας πρᾶξιν εἰς αὐτήν, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔγινε μέγας ῥήτωρ τῆς Με-

(α) Περὶ τοῦ Παναγιωτάκη γράφει τὰ ἑξῆς ὁ Δαπόντες. «Οὗτος ἦτον ἀπὸ ἀσήμους γονεῖς, ὁ πατέρας του γούναρης, καὶ ἀπὸ μικρὸν παιδὶ τὸν ἐπῆρεν ὁ Συρίγου, πνευματικὸς διδάσκαλος, θεολόγος καὶ σοφώτατος ἄνθρωπος καὶ τὸν ἔβαλε καὶ ἐσπούδασεν ἑλληνικά, λατινικά, ἀραβικὰ καὶ περσικά, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν ἔκαμε δραγουμάνον τοῦ Ἰμπεράτορα, μετὰ δὲ ταῦτα ἀπεκαταστήθη καὶ μέγας δραγουμάνος τῆς βασιλείας (σελ. 6). Τοῦ ἐξαιρέτου τούτου τῶν σεκρέτων βουλευτοῦ Παν. Νικουσίου καλὴν ἐπιςολὴν ἀνέκδοτον εὕρεμεν ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ χειρογράφῳ συλλογῇ «Ἐπιστολῶν διαφόρων μεταγενεστέρων Ἑλλήνων,» ἣν οὗτος ἔγραψεν ἐκ τοῦ ἐν Χάνδακι τῆς Κρήτης στρατοπέδου πρὸς τὸν διδάσκαλον Εὐγένιον τὸν Αἰτωλόν, τὸν Ἰωαννούλιον ἐπονομαζόμενον. Ἔχει δὲ αὕτη ἡ ἐπιστολὴ οὕτωσί·

«Τῷ πανσοιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ Εὐγενίῳ τῷ διδασκάλῳ Παναγιώτης εὖ πράττειν.

Διατείνει μέχρι τοῦδε ὁ ἐν Κρήτῃ πόλεμος, κατατρύχων ἡμᾶς ὅτι μάλιστα. Πολιορκούμεθα γὰρ οἱ πολιορκοῦντες καὶ ὑστερεῦμεν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τρυφὴν οἱ ἐν Χάνδακι εὐπορροῦσι κοίλαις καὶ φορτίδῃσι νηυσὶν ὑπὸ τῆς Αὐσονίτιδος ἐπικουρίας συχνὰς λαμβάνοντες· ὁ δ' ἡμῶν κρατῶν εἰς τὰ Τέμπη τὰ Θεσσαλικὰ καὶ τὰς παρὰ Πηνειοῦ ῥοὰς τὸ ὑπήκοον κατατρύχων καὶ σπαράττων οἴεται σκιᾷ μόνῃ Ἐνετοὺς καταπλήξειν. Δεόμεθα τῶν σῶν εὐχῶν πάτερ τίμιε. Παρὰ δὲ τοῦ κομιστοῦ τὰ καθ' ἡμᾶς ἀκούσῃ πιστότατα· ἴσθι καὶ ἐν οἷς γέγραφας ἐπιμελῶς διακειμένους, ἐν οἷς δὲ γράψοις ὅλῃ ψυχῇ ἐπιμεληησομένους διηγήσεται. Ἐρρωμένως καὶ εὐδαιμονῶν διαβιώης θαυμάσιε.

Ἀπὸ τοῦ ἐν Χάνδακι στρατοπέδου.

ᾳχοδ. Σεπτεμβρ. ε.

εἰς τοὺς ὁρισμούς της

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΡΑΓΟΥΜΑΝΟΣ.

Διέλαβε δὲ εἰς πλάτος περὶ τοῦ βίου τοῦ Παναγιωτάκη Νικουσίου ὁ ἐλλόγιμος Κωνσταντ. Παπαρηγόπουλος (ἐν Πανδώρ. Τόμ. ΙΔ. σελ. 124, 144, 177, 321. Βλ. καὶ Τόμ. ΙΒ. σελ. 140. Πρβλ καὶ Ὑψηλάντου τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 164 καὶ Βυζαντίου τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τόμ. Β. σελ. 305.) Ὁ δὲ φιλόπονος καὶ φιλόπατρις Σακελλίων ἐξ ἀπογράφου διατηρουμένου ἐν τῇ τῆς Πάτμου βιβλιοθήκῃ ἐξέδωκεν ἐν τῇ Πανδώρᾳ (Τόμ. ΙΗ. σελ. 361) τὴν τοῦ εὐσεβεστάτου Νικουσίου «Διάλεξιν μετὰ τοῦ Βανῆ ἐφέντου». Τὸν δὲ βίου Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ συνέγραψεν ὁ ἀοίδιμος Γόρδιος, ἐξ οὗ τεμάχια τινὰ ἐδημοσίευσεν ὁ λόγιος Ι. Ν. Σταματέλος ἐν τῇ τῶν Φιλομαθῶν ἐφημερίδι, ἀριθ. 720, ἐκδιδομένῃ ὑπὸ Δ. Πανταζῆ.

(α) Τὴν μεγάλην παιδείαν τῆς Ῥωξάνδρας ἐξυμνεῖ καὶ ὁ τῶν φιλοσόφων ὕπατος Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἀργεῖος ἐν τῷ προμνημονευθέντι Λόγῳ.

(β) Ἐπιγράφεται τὸ τεῦχος Pneumaticum circulandi sanquinis instrumentum sive de motu et usu pulmonum opusculum, ὅπερ ἐξέδωκε τῷ 1664 ἐν Βονωνίᾳ καθιερώσας Φερδινάνδῳ τῷ Β. Μετετυπώθη δὲ τὸ τεῦχος τῷ 1665 ἐν Φραγκφουρτίῳ (Βλ. Graesse, Trésor des livres rares. T. 4. p. 450), καὶ τῷ 1682 ἐν Λειψίᾳ εἰς 12 (ἀπόκειται δὲ ταύτης τῆς μετατυπώσεως ἀντίτυπον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βιβλιοθήκῃ). Ἐξέδωκε δὲ τῆτες ἐν Λειψίᾳ τοῦτο τὸ πόνημα Μ. Βρετὲς ἐπισυνάψας καὶ τὴν πρὸς Βεδέλιον ἐπιστολὴν περὶ τοῦ Μασλὰκ κτλ. τοῦ ἀοιδίμου Μαυροκορδάτου. Ἐπαινεῖ δὲ ὁ περικλὴς Σπρεγγέλιος τὰς ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος γενομένας ἐρεύνας οὐ μόνον ὡς ἐνδιαφερούσας, ἀλλὰ καὶ ὡς βασίμους (Βλ. Sprengel Gesch. der Arzneykunde. T. 4. pag. 110. Halle, 1827, ἔνθα κατὰ λάθος ἔγραψεν ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἀπεβίωσεν ἐν Βιέννῃ

γάλης ἐκκλησίας, ὅπου ἤρχισε νὰ παραδίδῃ καὶ μαθήματα εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἔβγαλε μαθητὰς προκομμένους τὸν Σεβαστὸν (α), ὅστις ἐχρημάτισε διδάσκαλος τῆς ἐν Βουκορεστίῳ αὐθεντικῆς ἀκαδημίας ὅπου καὶ ἀπέθανε, καὶ τὸν Σπανδωνάκην διδάσκαλον (β), καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐπροχώρησαν εἰς αὐτόν. Ἔκαμε τὴν *περὶ συντάξεως γραμματικὴν*, πολλὰ θαυμαστὴν (γ), συνέγραψε περὶ *γενέσεως καὶ φθορᾶς*

τῷ 1710). Ὁ δὲ σοφὸς Ἰοιχῆρος ἐπλανήθη γράψας ὅτι τῷ μὲν 1664 ἐξέδωκε τὸ Instrumentum pneumat. circul. sanquinis, τῷ δὲ 1682 Tractatum de motu et usu pulmonum διχοτομήσας οὐκ ὀρθῶς τὸ αὐτὸ πόνημα εἰς δύο διαφόρους πραγματείας (Βλ. Ioecher Allgem. Gelehrten Lexicon. T. 3. pag 308). Ἔγραψε δὲ καὶ Ἑλληνιστὶ διάφορα ἰατρικὰ συγγράμματα, ὡς φησὶν Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἀργεῖος.

(α) Σεβαστὸν λέγων ἐννοεῖ τὸν ἐκ Τραπεζοῦντος Κυμινήτην ἐπονομαζόμενον, περὶ οὗ βλέπ. Κωνσταντ. τοῦ Α. Πατριάρχ. Κωνσταντινουπόλ. Συγγραφ. αἱ ἐλάσσον. σελ. 353 καὶ Π. Τριανταφυλλίδου Οἱ φυγάδες κτλ. σελ. 117. Ἀθήν. 1870. Πρὸς τὸν Σεβαστὸν ἐκδέδονται ἐν τῷ Ἐπιστολαρίῳ (σελ. 154, 191, 218) τρεῖς τοῦ Μαυροκορδάτου ἐπιστολαί, ἐν αἷς ὁ περικλεὴς οὗτος ἀνὴρ ἐξυμνεῖ τὴν περὶ τὸ γράφειν δεινότητα καὶ τὴν σοβαρὰν ἐμβρίθειαν καὶ παιδείαν τοῦ ἀοιδίμου τούτου διδασκάλου, οὗ περ ἐν ἀντιγράφοις ἀπόκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου τὰ ἑξῆς ἀνέκδοτα συγγράμματα· α') Ὑπόμνημα εἰς τὸ κά, κέ καὶ κς' κεφάλαιον τῶν Μεταφυσικῶν· β') Ἐπιστολὴ πρὸς Χρύσανθον περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. γ') Παράφρασις τῆς βασιλικῆς παιδείας τοῦ Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας. δ') Παραίνεσις πνευματικὴ περὶ τῆς μοναδικῆς πολιτείας πρὸς τὰς μοναζούσας ἐν τῇ Μονῇ τῆς Θεοτόκου τῇ καλουμένῃ Θεοσκεπάστῳ

(β) Περὶ τοῦ Σπανδωνάκη Βλ. Κωνστ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 355

(γ) Ἡ περὶ συντάξεως γραμματικὴ ἐξεδόθη ἐπιμελείᾳ καὶ διορθώσει Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου τοῦ ἰατροφιλοσόφου ἐν Βενετίᾳ τῷ 1745 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ, ὅστις καθιέρωσε τὸ βιβλίον Κωνσταντίνῳ τῷ Μαυροκορδάτῳ, ἡγεμόνι πάσης Οὐγκροβλαχίας, ἐγγόνῳ τοῦ σοφωτάτου Ἀλεξάνδρου. Ἐν τῇ προσφωνήσει φησὶν ὁ φιλόκαλος τυπογράφος Γλυκὺς ὅτι αὕτη ἡ Γραμματικὴ «τῷ τε κάλλει τῆς φράσεως καὶ τῷ πλήθει τῶν παραδειγμάτων, καὶ δὴ τῷ τῆς ὑφηγήσεως λαμπρῷ οὐ τῆς τυχούσης ὠφελείας τοῖς φιλολόγοις ἐγένετο.» Ἐδιδάσκετο δὲ ἡ περὶ τῆς Συντάξεως αὕτη πραγματεία κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα ἐν πολλοῖς τῆς Ἑλλάδος σχολείοις. Ἀπόγραφον δὲ ταύτης τῆς πραγματείας ἀπόκειται ἐν τῇ τῆς Πατμιακῆς σχολῆς βιβλιοθήκῃ, ἐν ᾗ καὶ ἕτερον ἀπόγραφον ὑπάρχει περιέχον ἐν φύλλοις 63 εἰς τέταρτον τὴν τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως Θεματογραφίαν τῆς Γραμματικῆς, ὡς ἱστορεῖ ἐν τῇ εἰσέτι ἀνεκδότῳ Ἀναγραφῇ τῆς Πατμιακῆς βιβλιοθήκης ὁ πάντ' ἄριστος Σακελλίων. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ διατηρεῖται ἀπόγραφον τῆς περὶ συντάξεως ταύτης πραγματείας, ὅπερ παραβαλλόντες πρὸς τὸ ἔντυπον εὕρομεν παραλλαγάς τινας ἔχον. Πρόσκειται δὲ ἐν τῷ ἀπογράφῳ τούτῳ καὶ «Ἰλαρίωνος Κιγάλα Κυπρίου ἱεροδιδασκάλου καὶ ἱεροκήρυκος Θέσεις γραμματικαὶ πληρέσταται μεθόδῳ διαλεκτικῇ ὑποστρωθεῖσαι καὶ εἰς διαίρεσιν προτεθεῖσαι ἐκ τῆς τέχνης θεωρητικῆς τε καὶ πρακτικῆς.» Ἀντεγράφησαν δὲ αἱ οὐκ εὐκαταφρόνηται αὗται τοῦ Κιγάλα Γραμματικαὶ θέσεις τῷ χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ ἐννηκοστῷ τετάρτῳ μηνὶ Ἀπριλίῳ κδ'. (Βλ. περὶ τούτου καὶ Πανδώρ. Τόμ. Η', σελ. 550.) Διέλαβον δὲ περὶ τοῦ Ἰλαρίωνος Κιγάλα ὅτε ἀρχιμανδρίτης Κυπριανὸς (Ἱστορ. Χρονολ. τῆς νήσ. Κύπρου, σελ. 362. Ἐνετίησιν, 1788) καὶ Γ. Ζαβίρας ἐν τῇ εἰσέτι ἀνεκδότῳ καὶ πολυτίμῳ Νέᾳ Ἑλλάδι, ὅστις μεταξὺ ἄλλων πονημάτων τοῦ Κυπρίου τούτου συγγραφέως μνημονεύει καὶ τῶν Γραμματικῶν θέσεων.

βιβλίον πολλὰ ὠφέλιμον, τὸ ὁποῖον μετέρχονται ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τὰ ἑλληνικά (α). Ὑπανδρεύθη καὶ ἐπῆρε σύζυγον τὴν Σουλτάναν, ἡ ὁποία ἦτον ἀπὸ εὐγενεῖς καὶ ἐπισήμους γονεῖς· ὁ πατὴρ αὐτῆς ἦτον ὁ Ἰωάννης Χρυσοσκουλαῖος, ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς ἡ Κασάνδρα, θυγάτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου βόδα Ἠλιὰς ἀπὸ λαμπρὸν γένος, τὸ ὁποῖον κατάγεται ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον βόδα Τζελμάρε. Γενόμενον περιβόητον τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν ἰατρικὴν (β) ἀρρωστήσας ἕνας ἐξάδελφος τοῦ Ἐπιτρόπου, ὁ ὁποῖος θέλοντας νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Μπαγδάτι, τὸν ἐπῆρε μαζί του καὶ ἐκεῖ, ἀποθνήσκοντας ὁ ῥηθεὶς Παναγιωτάκης, ἔκαμε δραγουμάνον μέγαν εἰς τὸν τόπον του τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον» (σελ. 19—21). «Κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ὁ μέγας δραγουμάνος Ἀλέξανδρος, ἔχωντας πολλὰ ἔξοδα τοῦ σεφερίου, καὶ τὸ ζαμέτι ὁποῦ εἶχε δὲν τὸν ἔρθανεν ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἐπίτροπον νὰ τὸν δώκῃ τὴν μητρόπολιν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἁρπαλίκι καὶ τοῦ τὴν ἔδωκε, καὶ ἔβαλε τὸν Γεράσιμον Καστορίας (ὁ ὁποῖος ὕστερον ἔγινε πατριάρχης Ἀλεξανδρείας) νὰ ἐπιτελῇ τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐκεῖνος, καὶ αὐτὸς νὰ πέρνῃ τὸ εἰσόδημα» (σελ. 45). Βλέπουσα ἡ βασιλεία τῶν Τουρκῶν τὸν τόσον χαμὸν τῶν στρατευμάτων της ἤρχισε νὰ συμβουλεύηται περὶ τοῦ πρακτέου, τότε ἔκραξεν ὁ Ἐπίτροπος τὸν μέγαν δραγουμάνον Ἀλέξανδρον καὶ τὸν ἠρώτησε τί πρέπει νὰ κάμουν· αὐτὸς δὲ εἶπεν, ὅτι νὰ γένῃ εἰρήνη, καὶ οὕτως ἐμήνυσαν τοὺς δύο πρέσβεις τὸν τῆς Ἰγγλιτέρας καὶ τῆς Ὁλλάνδας (οἱ ὁποῖοι πάντοτε ἦσαν μεσάζοντες, καὶ τοὺς ἐπαρακινοῦσαν εἰς τὸ νὰ κάμουν τὴν ἀγάπην) διὰ νὰ εἶναι μεσῖται εἰς τὴν ἀγάπην, καὶ εὐθὺς ἔγραψαν εἰς τὴν Γερμανίαν, εἰς τὴν Βενετίαν, Λεχίαν καὶ Μοσχοβίαν, καὶ ἔστερξαν ὅλοι τὴν ἀγάπην· εἶτα ἄρχισαν νὰ προβάλλουν καὶ τὰ ζητήματά τους τόσον τὸ ἕνα μέρος ὅσον καὶ τὸ ἄλλο, καὶ ὅλον τὸν χειμῶνα ἐκεῖνον ἐπεριπατοῦσαν οἱ ἄνθρωποι τῶν μεσαζόντων πηγαινοερχόμενοι ἀπὸ τὸ ἕνα εἰς τὸ ἄλλο μέρος· τὴν δὲ πρώτην ἄνοιξιν ἐκίνησεν ὁ Ἐπίτροπος μὲ τὰ στρατεύματα, καὶ ἦλθεν εἰς τὸ Μπελιγράδι, ἦλθον ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, καὶ ἐστάθη καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος καὶ δὲν ἐπολεμοῦσαν μὲ τὸ νὰ ἐνεργοῦσαν οἱ μεσάζοντες τὰ τῆς εἰρήνης· ἐδιορίσθη-

(α) Τῆς Ἑρμηνείας εἰς τὴν περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους πραγματείαν ἀπόγραφα ἀπόκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Πατμιακῆς σχολῆς φέροντα περὶ τὴν ὤαν γράμμασι λεπτοτάτοις σχόλια, ἐν οἷς πολλὰ εἰσὶν ἰδιόγραφα τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου Μακαρίου τοῦ ἱεροδιακόνου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Πατμιάδος σχολῆς. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ διατηρεῖται καὶ ἕτερον ἀπόγραφον περιέχον «Σύνοψιν τέχνης ῥητορικῆς κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἐν τρισὶ βιβλίοις» τοῦ ἀοιδίμου Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου, ὡς ἱστορεῖ ὁ φίλος Σακελλίων (ἔνθ. ἀνωτέρ.)

(β) Ἰσ. ἐξέπεσε τὸ προσεκάλεσεν ἤ τι τοιοῦτο ῥῆμα.

σαν δὲ πρέσβεις ἀπὸ μὲν τοῦ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν ὁ Ρεῖς ἐφένδης, ὁ Ῥαμὶς Μεχμὲτ ὀνομαζόμενος, καὶ ὁ μέγας δραγουμάνος Ἀλέξανδρος (ὁ ὁποῖος τότε ἐτιμήθη παρὰ τῆς βασιλείας μὲ τὸν τίτλον αὐθέντου, τὸ νὰ λέγεται δηλαδὴ ἐκλαμπρότατος μπέης καὶ ἐξ ἀποῤῥήτων τῆς βασιλείας) καὶ οἱ δύο ἰσότιμοι καὶ αὐτοδύναμοι πρέσβεις, ὁμοίως καὶ τῶν ἄλλων οἱ πρέσβεις ὅλοι ἀπὸ δύο καὶ αὐτοδύναμοι, καὶ ἔγινεν ἡ συνέλευσις αὐτῶν εἰς Καρλοβίτσαν, ὅπου γενομένης πολλῆς λογοτριβῆς ἔλαβε τέλος ἡ μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ Γερμανῶν ἀγάπη (σελ. 83). Καὶ «Ἐπιστρέφοντες (ἀπὸ τῆς Βιέννης) οἱ τῶν Ὀθωμανῶν ἐλτσίδες, ὁ ῥηθεὶς δηλονότι Ρεῖς ἐφένδης καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ πλησιάσαντες εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν εὐγῆκεν ὁ Τεφτερδὰρ ἐφέντης εἰς συνάντησιν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸν Ἐπίτροπον, ὅστις τοὺς ἐπῆγεν εἰς τὸν βασιλέα. Ἔκτοτε οἱ μεγιστᾶνες δὲν τὸν ἔλεγον τερζιμάνον, ἀλλ' ἐλτσίμπεην, ὅστις μετὰ ταῦτα ἔκαμε παραίτησιν τοῦ ὀφφικίου τῆς μεγάλης δραγουμανίας, ἀφίνωντας διάδοχον τὸν υἱόν αὐτοῦ Νικόλαον βοεβόδα τὸν σοφώτατον, ὅστις κατόπιν ἔλαβε τὸν θρόνον τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Οὐγγροβλαχίας. Τότε ἔρχεται εἰς τὴν Πόλιν ὁ πρώην μέγας δραγουμάνος Ἀλέξανδρος καὶ ἔφερεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν τὸν γαμβρόν του Ματταΐην μπεϊζαδὲ τοῦ Γρηγοράσκου Γκίκα βοεβόδα, ὁποῦ ἐβαστοῦσε τὴν θυγατέρα του Ῥωξάνδραν, καὶ εὐθὺς ὁποῦ τὸν ἔφερε τὸν ἐξώρισεν εἰς τὴν Κύπρον, ὁποῦ ἔδωκε καὶ τὸ κοινὸν χρέος· τὸν ἐξώρισε δὲ μὲ τὸ νὰ ἦτον οἰνοπότης, καὶ ἔφθειρε τὴν περιουσίαν τῆς θυγατρός του» (σελ. 86). Καὶ «Τότε ὄντες οἱ ζορμπάδες εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐγύρευαν καὶ ἀπὸ τὸν ἐξ ἀποῤῥήτων μίαν μεγάλην ποσότητα ἄσπρων, αὐτὸς πέρνωντας τὴν εἴδησιν ἐκρύβη, καὶ ἐβούλωσαν τὰ σπήτια τους εἰς τὴν Πόλιν· ἀφ' οὗ δὲ ἦλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦλθε καὶ ὁ ἐξ ἀποῤῥήτων μετὰ τοῦ Νικολάου βόδα τοῦ τότε μεγάλου δραγουμάνου, καὶ ἦσαν κρυμμένοι ἕως ὁποῦ ἔβαλαν μεσίτας, ὕστερον εὐγῆκεν ὁ Νικόλαος βοεβόδας, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸν κεχαγιᾶν τοῦ Ἐπιτρόπου, καὶ ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ μίαν ποσότητα ἄσπρων, τὰ ὁποῖα ὕστερον καὶ τὰ ἔδωσε, καὶ ἔτσι ἐδιορθώθη καὶ τὸν ἐφόρεσαν καββάδι διὰ νὰ ἦναι πάλιν μέγας δραγουμάνος, καὶ ἐξεβούλωσαν καὶ τὰ ὀσπήτιά των» (σελ. 97).

Γ.

Τοῦ σοφωτάτου Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξ ἀποῤῥήτων Ἐπιστολὴ κριτικὴ εἰς τὰ μάλιστα συμβάλλουσα τῆς φιλολόγοις.

Ἑλληνιστὶ καὶ τῇ ἀγοραίᾳ διαλέκτῳ δύο σου (α) ἐπιστολὰς ἐδεξάμην χθές, καὶ ἐπ' ἀμφοτέραις ὡς οὐδέποτε ἥσθην· τῇ μὲν γὰρ ἐπὶ λεπτοῦ διεσάφησας τὰ κατ' οἶκον, καὶ τοῖς ἐμοῖς γράμμασιν ἀπεκρίθης, καὶ τὰ μὲν ἄλλα συνιεὶς αὐτῆς ἠγάπηκα, καὶ τὸ ἐπιμελὲς (α) ἠγάσθην· τῆς δὲ τήν τε ἐκλογὴν τῶν λέξεων καὶ τὴν συνθήκην ἐπαινῶ. Ἐπεύχομαι δὲ ὅπως ἔτι καὶ μείζονος ἐπιλάβῃς (β) προκοπῆς. Κομῶντα δὲ καὶ βρίθοντα τοῖς ἄνθεσι καὶ τοῖς καρποῖς, καὶ κλάδους ἀφέντα παμπόλλους ὁρῶν, τούτων ἐνίους ἐκκόψαι παρορμῶ καὶ παραινοῦμαι· ἃ γὰρ τὰ νεαρὰ δένδρα πεπόνθασι, ταῦτα καὶ τοῖς νέοις συμβαίνει, καὶ σφριγῶντες ἔσθ' ὅπου συστολῆς ἐπιδέονται, καὶ (γ) τῷ ἰσχναίνοντι μᾶλλον εὐσωματοῦσι, καὶ εὐτραφέστεροι γίγνονται, τόν τε ἄλλον βίον, καὶ μάλιστα καὶ τὸν λόγον. Καὶ λοιπὸν ἀνάγνωθι πολλάκις τὴν περὶ εὐτεχνίας λόγου καὶ εὐφραδίας ἐμὴν ἐπιστολήν, ἣν ἔπεμψα προπέρυσι τῷ διδασκάλῳ κὺρ Ἰακώβῳ (δ), καὶ ἐγγενήσεταί σοι πολλή τις ἀπ' αὐτῆς ὠφέλεια. Περιστέλλει γὰρ οἱονεὶ χαλινῷ τὸ σφαδάζον τοῦ λόγου, καὶ φέρεσθαι διδάσκει μετ' εὐρυθμίας, καὶ ἡσύχως ἡδονὴν ἀποφέροντα καὶ τέρψιν οὐκ ὀλίγην λάβωμεν δὲ ἀνὰ χεῖρας τὰ σὰ γράμματα· μᾶλλον (ε) ἀρέσκει τὸ «δύο ἐπιστολαί·» καὶ ἡ σαφήνεια τῆς γενικῆς κτητικῆς. Παραχθήτω (ζ) τὸ ἐφεξῆς κῶλον τὸ διὰ μετοχῶν ἐκφερόμενον οὕτως «ἦσαν δὲ ἀκάνθαις μὲν περιεστεμμέναι, τὴν τοῦ δεξαμένου διακεντούσαις ψυχὴν ἐπὶ τὸ ὀρθότερον. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἀκανθῶν πατρικῶν παραινέσεων ἐνίδρυται ῥόδα·» χαίρουσι γὰρ οἱ Ἀττικοὶ ταῖς ἐναλλαγαῖς, καὶ τέρπουσι τῇ καινότητι καὶ τῇ ποικιλίᾳ. Τὴν δὲ σαφήνειαν ὡς μάλιστα στέργοντες ἐπαναλαμβάνουσι τὰς πτώσεις, ἵν' ἀφ' ἑαυτῶν ὦσιν ὁλοσχερῆ καὶ εὔδηλα τὰ κῶλα καὶ πολλῷ μᾶλλον αἱ περίοδοι μηδενὸς ἔξωθεν ἐπιδεόμεναι, καὶ διὰ τοῦτο στυγοῦσι τὰς τροπάς· τὸ γὰρ τροπικὸν ἔσθ' ὅτε διενοχλεῖ τὸν νοῦν, οἷον ἐν τοῖς σοῖς γράμμασι «τὸ ἐσκηνωμένον θέλγητρον,» καὶ βέλτιον εἴποις ἂν τὸ ἀπὸ τοῦ ῥόδου (η) ἀποστάζον, ἢ ἀπονᾶον (θ) θέλγητρον· καὶ οἷον τὸ, «διψῶσιν ὠσί·» τοῖς γὰρ ὠσὶ τὸ ἀναπεπταμένον οἰκειότερον· βαρὺ δὲ καὶ τό, «ὀσφραντικὸν τοῦ νοός·» καὶ τό, καὐτός, καὶ τό, τοὐμοῦ· καὶ ἀντὶ τοῦ ὀδεύειν τὸ (ι) ἐλαύνειν ἐπὶ γῆρας συνηθέστερον· τὰ δ' ἄλλα καλῶς ἔχει. Τί δὲ βουλοίμην ἀπὸ τούτων τῶν ὑποδειγμάτων; ὅπως ἁπλῷ καὶ ἀπεριέργῳ, ἡδεῖ δὲ καὶ λαμπρῷ μετὰ δεινότητος καὶ μεγέθους χρώμενος χα-

(α) Λείπει τὸ «σοῦ» ἐκ τοῦ Ἐπιστολ.

(α) Ἐν τῷ χειρογράφῳ κεῖται κακῶς «ἐπὶ μάλα.»

(β) Ἰσ. γρ. «ἐπιλάβῃ» κατὰ τὸ «ἐξουσίας ἐπιλαμβάνεσθαι.» (Πλάτ. Πολιτ. Β. 360) κτλ.

(γ) Λείπει ὁ «καὶ» ἐκ τοῦ Ἐπιστολ.

(δ) Βλ. τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν τῷ Ἐπιστολαρίῳ σελ 72.

(ε) Ἐν τῷ χειρογράφῳ οὐ κεῖται τὸ «μᾶλλον.»

(ζ) Ἐν τῷ Ἐπιστολαρ. «παραλλαχθήτω».

(η) Ἐν τῷ Ἐπιστολ. «τῶν ῥόδων.»

(θ) Ἐπιστολ. «ἀποπνέων» (κακῶς).

(ι) Ἐν τῷ Ἐπιστολ. οὐ κεῖται τὸ ἄρθρον «τό.»

ρακτῆρι, ὅτι πλεῖστον εὐδοκιμοίης. Ἔστω δέ σοι κατὰ νοῦν ἀεὶ τὰ ἐμὰ παραγγέλματα (α). ὅσα μοι τῇ προειρημένῃ ἐπιστολῇ διεσαφήθη. Τὰς δὲ ποιητικὰς καὶ τὰς ἀήθεις λέξεις ἴσθι μέν, ἀλλὰ μὴ χρῶ παντελῶς αὐταῖς, μηδέ μοι τοὺς πάλαι λογογράφους μάρτυρας προΐστασο· οἷς γὰρ καὶ (β) ἐκεῖνοι πάμπολλα συγγράψαντες, ἅπαξ, ἢ δίς ἐχρήσαντο, ταῦτα πῶς ἡμᾶς ἐκμιμεῖσθαι δεῖ τοὺς πολὺ κατόπιν ὑστερίζοντας; κἀκεῖνο δὲ δῆλον, ὡς ἡ χρῆσις οὐ μεθίστησι τὸ ταῖς λέξεσιν ἰδιάζον, ὁπότε σχολαιοτέρα γένοιτο· καὶ παρὰ Ξενοφῶντι τό, ὀθνεῖος ἀνέγνωςαι, οὐ μήν γε διὰ τοῦτο, οὐδὲ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἀήθους ἀπέστη· καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ δὲ εὕρομεν ἅττα Ἰωνισμοῦ ἀπόζοντα, οὐ μὴν ἐκ τοῦ παραχρῆμα τούτοις χρησόμεθα, ἀλλὰ τοῖς τετριμμένοις ἐφησυχάσωμεν, καὶ τοῖς παρ' ἐκείνου εἰθισμένοις (γ)· καὶ Πλούταρχος μέντοι ἀντὶ τοῦ μὴ βλεπομένου « ἀΐδνης ἔφη πηλὸς» ἐν τῷ τοῦ Θησέως βίῳ, ἀλλ' ἅπαξ. Πολλάκις δ' ἀντὶ τοῦ σκοτεινοῦ καὶ ἀφανοῦς τὸ *τυφλὸν* αὐτῷ ἐν χρήσει, καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σόλωνος, «τυφλὸν ἔφη κίνημα,» καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σύλλα, «εἰς λίμνας τυφλὰς ἀφανίζεται»· καὶ παρὰ Ξενοφῶντι «τυφλὴ πίδαξ.» Τὸ δὲ ἀΐδνης καὶ ἀΐδνὸς ἀντὶ τοῦ ἀΐδοῦς, παρὰ τοῦ εἴδω, παρ' Ἡσιόδῳ καὶ Ὁμήρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ διδασκάλιον οὐ τὸ μάθημα, ὥσπερ ὁ Φαβωρῖνος, οὐ μέμνημαι πόθεν λαβών, ἀλλὰ τὸ δίδακτρον. Καὶ δῆτα καὶ Πλούταρχος ἐν Λυκούργῳ « καλὰ φησὶ τὰ διδάσκαλια παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις,» οἷον δηλαδὴ τὰ μήνυτρα, καὶ σῶστρα, καὶ θρεπτήρια, καὶ νικητήρια καὶ τὰ τοιαῦτα. Σὺ δέ, ὦ καλὲ καὶ ἀγαπητέ, τί ταῦτα βούλει, καὶ ἐν χρήσει λέξεων μαρτυριῶν ἐπιδεῇ; Ἴθι κατὰ στίβον, καὶ χρῶ μετ' ἐκλογῆς τοῖς εὐσημοτάτοις καὶ εὐηχοτάτοις ὀνόμασι, τοῖς ἁρμόζουσι καὶ προσφυέσι, καὶ πολὺς ἔσται σοι ἐντεῦθεν ὁ ἔπαινος. Εἶης δὲ εἰς χρόνων παμπόλλων περιόδους τῇ ἐξ ὕψους εὐμενείᾳ καὶ βοηθείᾳ ῥωννύμενος.

Τῷ διδασκάλῳ κὺρ Σπαντωνῇ.

Ἐντιμότατε καὶ λογιώτατε καὶ περιπόθητε Διερμηνευτὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας εὖ πράττοις.

Τοῖς σοῖς ἐντυχὼν γράμμασιν, ἐπῄνεσα μὲν τὸ εὐγνῶμον αὐτῆς, καὶ εὐχάριστον τῆς γνώμης, ἐθαύμασα δὲ τὸ χαρίεν, καὶ ἀνθηρὸν τοῦ λόγου ὅλον ἡμῖν ἔαρ ἀναφαῖνον· ὑπερῄσθην δὲ καὶ μάλιστα τῆς τῶν περὶ αὐτὴν φιλομαθῶν ἐπιδόσεως. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδὺ καὶ τερπνόν, ὡς γονεῦσι μὲν τέκνων καλλιπαιδία, εἰσηγηταῖς δὲ μαθημάτων ἡ παρὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀκροατῶν δαψιλῶς γενομένη τῶν λόγων διάδοσις· ἀγαθοῦ γὰρ ἡ φύσις ἀποπληροῦσθαι καὶ ἀπαρτίζεσθαι φιλεῖ, ἡνίκα διοχετευομένη πολλαπλασιάζηται. Μὴ παύου τοιγαροῦν τῶν τῆς παιδείας θησαυρῶν τοῖς περὶ σὲ κοινωνῶν· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν κτημάτων κενοῦται δαπανώμενα, μαθημάτων δὲ καὶ παιδείας τοσούτῳ μᾶλλον ἂν εὐμοιρήσειας, ὅσῳ δαψιλέστερον αὐτῶν μεταδοίης. Ἔῤῥωσο.

Γαμηλιῶνος ἑ. λήγοντος, κατὰ τὸ ᾳχπγ' ἔτος τὸ σωτήριον. Ὡς αὐτῆς Ἀλέξανδρος.

ΒΟΗΘΕΙ ΣΑΥΤΟΝ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 517.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Βιομηχανία.

Ἐπιφανέστατον σημεῖον τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος εἶναι τὸ βιομηχανικὸν πνεῦμα, ὅπερ μαρτυρεῖ καὶ ἡ τοῦ παρελθόντος ἱστορία καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς νῦν γενεᾶς. Τὸ πνεῦμα τοῦτο, ἐπικρατοῦν μεταξὺ τῶν μεσαίων τάξεων τῆς Ἀγγλίας, ἔθεσε τὰ θεμέλια καὶ ἀνήγειρε τὸ οἰκοδόμημα τοῦ βιομηχανικοῦ μεγαλείου τοῦ κράτους. Ἡ σημαντικὴ αὕτη ἀνάπτυξις τοῦ ἔθνους εἶναι κυρίως ἀποτέλεσμα τῆς ἐλευθέρας προσωπικῆς ἐνεργείας, συνδέεται δὲ στενώτατα μετὰ τοῦ πλήθους τῶν δραστηρίως ἐργαζομένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χειρῶν καὶ νοῶν, εἴτε καλλιεργοῦσι τὴν γῆν, εἴτε πωλοῦσι χρήσιμα πράγματα, εἴτε κατασκευάζουσιν ἐργαλεῖα καὶ μηχανάς, εἴτε συγγράφουσιν, εἴτε παράγουσι καλλιτεχνικὰ ἔργα. Ἐν ᾧ δὲ τὸ ἐργατικὸν πνεῦμα ὑπῆρξεν ἡ ζωτικὴ ἀρχὴ τοῦ ἔθνους, ἐχρησίμευσε συγχρόνως καὶ φάρμακον σωτηριῶδες οὐδετεροῦν ἐνίοτε τὰ ἀποτελέσματα ἐσφαλμένων νόμων καὶ ἐλλείψεων τοῦ συντάγματος.

Τὸ ἐργατικὸν στάδιον ὅπερ ἠκολούθησε τὸ ἔθνος, ἐφάνη ἐν ταὐτῷ καὶ ἡ καλλιτέρα αὐτοῦ ἀνατροφή. Ὅπως ἡ σταθερὰ ἐπιμέλεια ἔργου τινὸς εἶναι ἡ ὑγιεστέρα ἐξάσκησις παντὸς προσώπου, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἔθνη. Ἡ ἔντιμος ἐργατικότης συμβαδίζει μετὰ τοῦ καθήκοντος καὶ ἡ θεία πρόνοια στενῶς συνέδεσεν ἀμφότερα μετὰ τῆς εὐτυχίας. Οἱ θεοί, λέγει ὁ ποιητής, ἔθεσαν τοὺς κόπους καὶ τὴν ἐργασίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἠλυσίων πεδίων. Βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδεμία τροφὴ τοσαύτην ἡδονὴν παρέχει τῷ ἀνθρώπῳ, ὅσον τὸ τεμάχιον ἄρτου τὸ διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας, ὑλικῆς ἢ διανοητικῆς, ἀποκτηθέν. Διὰ τῆς ἐργασίας ὑπετάχθη ἡ γῆ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπηλλάγη τοῦ βαρβαρισμοῦ, καὶ οὐδὲν ἐγένετο βῆμα πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἄνευ αὐτῆς. Ἡ ἐργασία δὲν εἶναι μόνον ἀναγκαῖον καθῆκον, ἀλλὰ καὶ εὐλογία· μόνος ὁ νωθρὸς νομίζει αὐτὴν κατάραν. Τὸ καθῆκον τῆς ἐργασίας εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μυώνων τοῦ σώματος, ἐπὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς χειρὸς, ἐπὶ τῶν νεύρων καὶ τῶν λοβῶν τοῦ ἐγκεφάλου· προτὸν δὲ τῆς ὑγιεστάτης ταύτης ἐνεργείας εἶναι ἡ εὐχαρίστησις καὶ ἡ εὐζωΐα. Ἐν τῷ σχολείῳ τῆς ἐργασίας διδάσκεται ἡ καλλιτέρα πρακτικὴ σοφία, καὶ θέλομεν ἴδῃ κατόπιν ὅτι ἡ διὰ τῶν χειρῶν ἐργασία οὐδόλως ἐμποδίζει τὴν βαθεῖαν ἐκπαίδευσιν.

Ὁ Οὔγος Μίλλερ, ὅστις κάλλιον παντὸς ἄλλου ἐγίνωσκε τὰς δυσκολίας τῆς ἐργασίας, ἀπέκτησε διὰ τῆς πείρας τὴν πεποίθησιν, ὅτι καὶ ἡ σκληροτάτη ἐργασία περιέχει πολλὰς εὐχαριστήσεις καὶ ἀπείρους εὐκαιρίας προσωπικῆς βελτιώσεως. Ἐφρόνει ὅτι ἡ ἔντιμος ἐργασία εἶναι ὁ κάλλιστος τῶν διδασκάλων, ὅτι τὸ σχολεῖον τοῦ κόπου μετὰ τὸ τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι τὸ εὐγενέστατον τῶν σχολείων, ὅτι ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ διαδίδεται τὸ πνεῦμα τῆς χρηστότητος τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἡ ἕξις τῆς καρτερίας. Εἶχε πρὸς τούτοις τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ ἀνατροφὴ τοῦ ἐργάτου διὰ τῆς ἀσκήσεως ἣν λαμβάνει ἡ παρατηρητικὴ αὐτοῦ δύναμις, διὰ τῆς καθημερινῆς ἀσχολίας εἰς πρακτικὰ ἔργα καὶ τῆς μεγάλης πείρας ἣν ἀποκτᾷ, καθιστᾷ αὐτὸν ἱκανώτερον ἐν τῇ τοῦ βίου ὁδοιπορίᾳ, καὶ ὅτι ὠφελεῖ πλειότερον τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου, ἢ πᾶσαν εἰς ἄλλην οἱανδήποτε θέσιν λαμβανομένη ἀνατροφή.

Τὰ μεγάλα ὀνόματα ὅσα ἐν παρόδῳ ἀναφέρομεν ἀνθρώπων ἐξελθόντων ἐκ τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ διακριθέντων εἰς τὴν ἐπιστήμην, τὸ ἐμπόριον, τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τέχνην, ἀποδεικνύουσι τοὐλάχιστον, ὅτι αἱ ἕνεκα πενίας καὶ κόπων ἀναφυόμεναι δυσκολίαι δὲν εἶναι ἀνυπέρβλητοι.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰς μεγάλας ἐφευρέσεις αἵτινες τοσοῦτον πλοῦτον καὶ τοσαύτην ἰσχὺν ἐπέφεραν τῷ ἔθνει, ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ὀφείλονται εἰς ἀνθρώπους τῆς εὐτελεστάτης τάξεως. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὸ ὑπ' ἐκείνων πραχθὲν, θέλομεν ἴδῃ ὅτι ὀλιγίστη μόνον ἐργασία ἐξετελέσθη παρ' ἄλλων.

Οἱ ἐφευρεταὶ ἐγένοντο αἴτιοι τινῶν τῶν σπουδαιοτέρων ἐν τῷ κόσμῳ τεχνῶν. Εἰς αὐτοὺς ὀφείλει ἡ κοινωνία πολλὰ ἀναγκαιότατα, εὐάρεστα καὶ πολυτελῆ ἐν χρήσει πράγματα, καὶ ἕνεκα τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἡ καθημερινὴ ζωὴ ἔγεινε κατὰ πάντα εὐκολωτέρα καὶ μᾶλλον εὐχάριστος. Ἡ τροφὴ, ἡ ἐνδυμασία, τὰ ἔπιπλα, ἡ ὕαλος, δι' ἧς φωτίζονται αἱ οἰκίαι καὶ προφυλάττονται ἀπὸ τοῦ ψύχους, τὸ φωτίζον τὰς ὁδοὺς ἀέριον, τὰ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μέσα συγκοινωνίας, τὰ ἐργαλεῖα δι' ὧν κατασκευάζονται τὰ διάφορα ἐν χρήσει ἀντικείμενα, εἶναι ἀποτελέσματα ἐργασίας καὶ ἀγχινοίας πολλῶν ἀνθρώπων καὶ πολλῶν φαντασιῶν. Ἡ ἀνθρωπότης κατέστη εὐτυχεστέρα ἐκ τῶν ἐφευρέσεων τούτων καὶ καθημερινῶς αἰσθάνεται τὴν εὐεργετικὴν αὐτῶν ἐπίδρασιν, διότι αὐξάνει ἡ προσωπικὴ εὐζωΐα καὶ ἡ γενικὴ εὐπορία.

Ἂν καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς ἀτμομηχανῆς, τῆς πρώτης μεταξὺ τῶν μηχανῶν, ἀνήκει οὕτως εἰπεῖν τῇ ἐποχῇ ἡμῶν, πρὸ πολλῶν ὅμως ἑκατονταετηρίδων ἐγεννήθη ἡ πρώτη ἰδέα. Καθάπερ καὶ ἄλλαι ἐφευρέσεις, τὸν αὐτὸν τρόπον αὕτη ἀνεπτύχθη βαθμηδὸν, κληροδοτηθέντος τοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀνωφελοῦς ἀποτελέσματος τῶν ἐρευνῶν εἰς ἕτερον, ὅστις ἐτελειοποίει κατά τι καὶ μετέδιδε τὸ ἔργον τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἐν διαστήματι πολλῶν γενεῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ κατὰ πρῶτον ὑπὸ Ἥρωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως συλληφθεῖσα ἰδέα, οὐδέποτε ἐντελῶς ἀπωλέσθη, ἀλλ' ὡς ὁ σπόρος ὁ ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς τάφοις εὑρεθεὶς, ἐβλάστησε καὶ ζωηρῶς ἀνεπτύχθη, ἅμα ὡς ἔλαβε τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς μεταγενεστέρας ἐπιστήμης. Οὐχ ἧττον ἡ ἀτμοκίνητος μηχανὴ οὐδόλως ἐχρησίμευεν ἐφ' ὅσον ἔμεινεν εἰς θεωρητικὴν κατάστασιν, καὶ δὲν ἐγίνετο κτῆμα πρακτικῶν μηχανικῶν Ἀλλ' ὁποίαν εὐγενῆ ἱστορίαν καρτερικῶν καὶ ἐπιμόχθων ἐρευνῶν ὑπερβολικῆς δυσκολίας καὶ ἡρωϊκῆς φιλοπονίας διηγεῖται ἡ θαυμαστὴ αὕτη μηχανή! Ἀποτελεῖ ἀληθῶς αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς, μνημεῖον πρὸς τιμὴν τῆς αὐτενεργοῦ δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου· περιστοιχίζοντες δὲ αὐτὴν εὑρίσκομεν τὸν Σαβαρὺ τὸν στρατιωτικὸν μηχανικὸν, τὸν σιδηρουργὸν Νευκόμεν, τὸν ὑαλοποιὸν Κώλεῦ, τὸν βοηθὸν μηχανικοῦ Πόττερ, τὸν πολιτικὸν μηχανικὸν Σμῆτον καὶ ἐξέχοντα ὑπὲρ πάντας τὸν φιλόπονον, καὶ ἀκάματον Ἰάκωβον Οὐάττ, τὸν κατασκευαστὴν μαθηματικῶν ἐργαλείων.

Ὁ Οὐάττ ἦτο ἐργατικώτατος καὶ ὁ βίος του ἀποδεικνύει ἐκεῖνο ὅπερ βεβαιοῖ ἡ πεῖρα, ὅτι ὁ ῥωμαλεότατος καὶ εὐφυέστατος ἄνθρωπος δὲν ἐπιτυγχάνει πάντοτε τὰ μεγαλείτερα ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἐκεῖνος ὅστις μεταχειρίζεται τὰς δυνάμεις του μετὰ περισσοτέρου ζήλου καὶ μετὰ προσεκτικῆς ἐπιτηδειότητος, τῆς διὰ τῆς ἐργασίας, τῆς ἐπιμελείας, καὶ τῆς πείρας ἀποκτωμένης. Πολλοὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Οὐάττ ἦσαν σοφώτεροι αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδεὶς τοσοῦτον ἐπιμόνως εἰργάζετο εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν γνώσεών του. Πρὸ παντὸς ἐζήτει πρακτικὰ ἀποτελέσματα, καὶ μετὰ σπουδῆς διετήρει τὴν προσοχήν του ἄγρυπνον, ἠξεύρων ὅτι ἅπαντα τὰ ἀνώτερα προτερήματα τοῦ νοὸς στηρίζονται ἐπὶ τῆς προσοχῆς. Ὁ δὲ Κ. Ἔζβορθ ἐφρόνει ὅτι ἡ διανοητικὴ διαφορὰ με-

---

(α) Ἐν τῷ χειρογρ. ἔστω δὲ ἀνὰ νοῦν εἰς τὰ ἐμὰ παραδείγματα (κακῶς).

(β) Ἐν τῷ Ἐπιστολ. οὐ κεῖται ὁ σύνδεσμος «καί.»

(γ) Λείπουσιν ἐκ τοῦ χειρογράφου τὰ «ἐφησυχάσωμεν . . . εἰθισμένοις.»

ταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἐκ τῆς κατὰ τὴν νεότητα ἀποκτωμένης ἕξεως τῆς προσοχῆς, ἢ ἐξ ἐπαισθητῆς ἀνισότητος μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἑκάστου ἀνθρώπου.

Καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, παίζων ἔτι, ὁ Οὐάττ εὗρισκε τὴν ἐπιστήμην. Τὰ ἡμικύκλια ἅτινα ἔκειντο ἐσκορπισμένα ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ ξυλουργοῦ αὐτοῦ πατρὸς, τὸν παρώτρυνον εἰς τὴν μελέτην τῆς ὀπτικῆς καὶ ἀστρονομίας· ἕνεκα τῆς ἀδυνάτου κράσεώς του ἠρεύνησε τὰ μυστήρια τῆς φυσιολογίας, καὶ οἱ μεμονωμένοι περίπατοι ἐνέπνευσαν αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ σπουδάσῃ τὴν βοτανικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν. Ἐν ᾧ εἰργάζετο εἰς μαθηματικὰ ἐργαλεῖα, ἔλαβε τὴν παραγγελίαν νὰ κατασκευάσῃ μουσικὸν ὄργανον· καίτοι οὐδόλως ἔχων τὴν ἀκοὴν διατεθειμένην πρὸς τὴν μουσικὴν, ἐμελέτησε τὴν ἁρμονίαν καὶ ἐπιτυχῶς κατεσκεύασε τὸ ὄργανον, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅτε περιῆλθεν εἰς χεῖρας του, ἵνα διορθωθῇ, τὸ μικρὸν πρωτότυπον ἀτμοκινήτου μηχανῆς τοῦ Νεύκομεν, ἀνῆκον τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Γλάσκω, αὐθωρεὶ ἤρχισε σπουδάζων ὅ,τι ὑπῆρχε τότε γνωστὸν περὶ θερμότητος, ἐξατμίσεως καὶ συμπιλήσεως, προοδεύων συγχρόνως εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μηχανικῆς, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπραγματοποίησε τὸ ἀποτέλεσμα τοσούτων κόπων, εἰς τὴν πρὸς σύμπηξιν μηχανὴν (Condensing steam engine).

Κατὰ τὸ διάστημα δέκα ἐτῶν ἐξηκολούθησεν ἐφευρίσκων καὶ δοκιμάζων, ὀλίγην ἐλπίδα ἔχων ὅπως τὸν ἐνθαῤῥύνῃ, καὶ ὀλίγους φίλους ὅπως τὸν βοηθῶσι. Προέβαινεν ἐν τούτοις εἰς τὸ ἔργον διατηρῶν τὴν οἰκογένειάν του διὰ τῆς κατασκευῆς μαθηματικῶν ἐργαλείων, βαρβίτων, συρίγγων καὶ ἄλλων ὀργάνων μουσικῆς· μετρῶν οἰκοδομὰς, ἐπιστατῶν δρόμους καὶ ἀνοίγματα διωρύγων, ἢ πράττων ὅ,τι δήποτε παρεῖχεν αὐτῷ ἐλπίδα ἐντίμου κέρδους. Τέλος δὲ εὗρεν ὁ Οὐάττ ἄξιον σύντροφον τὸν Ματθαῖον Βοῦλτον, ἕτερον ἔξοχον νοῦν τῆς βιομηχανίας· οὗτος ἦτο ἐπιτήδειος, ἐνεργητικὸς καὶ προβλεπτικὸς ἄνθρωπος, ὅστις θαῤῥαλέως ἀνέλαβε τὴν ἐπιχείρησιν νὰ καταστήσῃ γενικῶς ὡς ἐργατικὴν δύναμιν τὴν συμπυκνωτικὴν μηχανήν· ἡ δὲ ἐπιτυχία ἀμφοτέρων εἶναι ἤδη ἱστορικὸν γεγονός.

Πολυάριθμοι ἐπιτήδειοι ἐφευρεταὶ προσέθεσαν κατὰ διαφόρους περιστάσεις νέα προτερήματα εἰς τὴν μηχανὴν ταύτην· καὶ μετὰ πολλὰς τροποποιήσεις ἐτελειοποίησαν αὐτὴν οὕτως ὥστε νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ἁπάσας σχεδὸν τὰς βιομηχανικὰς ἀνάγκας ὡς κινητικὴ δύναμις τῶν πλοίων, τῶν μύλων, τῶν τυπογραφείων, καὶ χρησιμεύουσα πρὸς τὰς διαφόρους προπαρασκευὰς τοῦ σιδήρου· ἑνὶ λόγῳ κατέστη χρήσιμος εἰς ἁπάσας τὰς μηχανικὰς ἐργασίας, αἵτινες ἀπαιτοῦσι δύναμιν. Μία τῶν ὠφελιμωτέρων τροποποιήσεων τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς ὑπῆρξεν ἡ κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Τρεβίθικ ἐπινοηθεῖσα ἰδέα τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς τῶν σιδηροδρόμων, ἥτις ἐπέφερε σπουδαιοτάτας κοινωνικὰς μεταβολὰς, ἀξίας ἀνωτέρας ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ αὐτῆς τῆς συμπυκνωτικῆς μηχανῆς τοῦ Οὐάττ.

Τὸ πρῶτον σπουδαῖον ἀποτέλεσμα τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Οὐάττ, ἥτις ἔθετεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν παραγωγικῶν τάξεων σχεδὸν ἀπεριόριστον δύναμιν, ὑπῆρξεν ἡ καθίδρυσις τῶν βαμβακουργείων. Τὸ δὲ καθίδρυμα τοῦ σπουδαίου τούτου κλάδου τῆς βιομηχανίας, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν Σὶρ Ῥιχάρδον Ἄρκραϊτ, οὗ τινος ἡ ὀξύνοια καὶ ἡ πρακτικὴ δραστηριότης ὑπῆρχον θαυμαστότεραι ἴσως τῆς ἐφευρετικῆς αὐτοῦ διαθέσεως· διότι ἡ πρωτοτυπία τῆς ἐφευρέσεως αὐτοῦ διεφιλονεικήθη, ὡς καὶ ἡ τοῦ Οὐάττ καὶ ἡ τοῦ Στέφενσον. Ὁ Ἄρκραϊτ συνετέλεσε πιθανῶς εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς κλωστικῆς μηχανῆς, ὅσον καὶ ὁ Οὐάττ εἰς τὴν τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς, καὶ ὁ Στέφενσον εἰς τὴν τῆς ἀτμαμάξης. Συναγαγὼν τὰ ὑπάρχοντα νήματα ὕφανεν αὐτὰ κατ' ἰδιαίτερον σχέδιον εἰς νέον πρωτότυπον σχῆμα. Ἂν καὶ ὁ Λοδοβίκος Παῦλος ἐκ Βίρμιγγαμ εἶχε λάβει πρὸ τριάκοντα ἐτῶν τὸ προνόμιον διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς διὰ κυλίνδρων ὑφαντικῆς, αἱ παρ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσαι μηχαναὶ ἦσαν τοσοῦτον ἀτελεῖς, ὥστε ἡ δι' αὐτῶν ἐργασία οὐδὲν ὄφελος παρεῖχεν, ἡ δὲ ἐφεύρεσις κατήντησε πραγματικὴ ἀποτυχία. Λέγεται δὲ ὅτι ἕτερος ἄγνωστος μηχανικὸς, ὁ Θωμᾶς Χίγς, ἐφεῦρε τὴν κλωστικὴν καὶ τὴν ὑδραυλικὴν μηχανήν· ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπέτυχεν.

Ὁσάκις αἱ ἀνάγκαι τῆς βιομηχανίας διεγείρωσι τὴν ὀξύνοιαν τῶν ἐφευρετῶν, ἡ αὐτὴ ἰδέα προκαταλαμβάνει συνήθως τὸν νοῦν πολλῶν· τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν περίστασιν τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς τοῦ ἀσφαλιστικοῦ λύχνου (lampe de sûreté), τοῦ ἠλεκτρικοῦ τηλεγράφου καὶ διαφόρων ἄλλων ἐφευρέσεων. Πολλὰ εὐφυῆ πνεύματα ἐργάζονται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀδύνων τῆς ἐφευρέσεως ἕως ὅτου ἐμφανισθῇ ὁ ἔξοχος νοῦς, ὁ δυνατὸς καὶ πρακτικὸς ἄνθρωπος, ὅστις ζωογονεῖ τὴν ἰδέαν ἐκείνην, ἐφαρμόζει ἐπιτυχῶς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ πραγματοποιεῖ τὸ αἰτούμενον. Τότε δυνατὴ κραυγὴ ἐκρήγνυται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δευτερευόντων ἐργαζομένων, οἵτινες μένουσιν ὀπίσω, καὶ ἕνεκα τούτου ἄνθρωποι ὡς ὁ Οὐάττ, ὁ Στέφενσον, ὁ Ἄρκραϊτ ἀναγκάζονται συνήθως νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν ὑπόληψιν καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῶν ὡς μόνον πρακτικοὶ καὶ ἐπιτυχεῖς ἐφευρεταί.

Ὁ Ῥιχάρδος Ἄρκραϊτ, καθὼς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐξαιρέτων μηχανικῶν ἡμῶν, προῆλθεν ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων, ἐγεννήθη εἰς Πρέστον κατὰ τὸ

1732, ἐκ πτωχοτάτων γονέων ὢν ἦτο τὸ δέκατον τρίτον τέκνον. Οὐδέποτε μετέβη εἰς σχολεῖον καὶ μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔγραφε μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Ἐν τῇ νεότητί του ἐχρημάτισε βοηθὸς κουρέως· ἀφ' οὗ δὲ ἔμαθε τὴν τέχνην ἀποκατεστάθη εἰς Βόλτον ὅπου κατῴκει ἐντὸς ὑπογείου τινὸς, ἐξωτερικῶς δὲ ἔθεσε σημεῖον μετὰ τῆς ἑξῆς ἐπιγραφῆς· «Ἔλθετε πρὸς τὸν ὑπόγειον κουρέα ὅς τις κουρεύει ἀντὶ ἑνὸς ὀβολοῦ.» Οἱ μὲν ἐπίλοιποι κουρεῖς ἀπώλεσαν τὴν πελατείαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καταβιβάσωσι τὰς τιμάς των, ὁ δὲ Ἄρκραϊτ ἔχων ἀπόφασιν νὰ κρατήσῃ τὰ πρωτεῖα, διεκήρυξεν ὅτι· «Θέλει κουρεύει καλῶς ἀντὶ ἡμίσεως ὀβολοῦ.» Μετ' ὀλίγα ἔτη ἀφῆκε τὸ ὑπόγειον καὶ ἔγεινε περιοδεύων ἔμπορος τριχῶν, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐφοροῦντο φενάκαι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῶν κατέστη σπουδαῖον παράρτημα τῆς τέχνης τοῦ κουρέως, ὁ δὲ Ἄρκραϊτ περιώδευεν ἀγοράζων κόμας. Ἐπεσκέπτετο συχνάκις τὰς πανηγύρεις πρὸς συλλογὴν τῶν πλοκάμων τοῦ θήλεως γένους· λέγεται δὲ ὅτι λίαν ἐπιτυχῶς διεπραγματεύετο. Κατεσκεύαζε συγχρόνως καὶ χημικήν τινα βαφὴν ἣν μετεχειρίζετο ἐπιτηδείως καὶ δι' ἧς ἀπέκτησε πολυάριθμον πελατείαν· ἀλλ' ὅμως φαίνεται ὅτι ἂν καὶ ἦτο τοσοῦτον ἐνεργητικὸς μόλις κατώρθωνε νὰ ἀπολαύῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Ἐπειδὴ ἐγκατελείφθη ἡ συνήθεια τῶν φενακῶν, μεγάλη ἀπορία ἐπῆλθε τοῖς φενακοποιοῖς, καὶ ὁ Ἄρκραϊτ, ἔχων διάθεσιν πρὸς τὴν μηχανικὴν, ἀπεφάσισεν ἑπομένως νὰ ἐφεύρῃ μηχανὰς, ἢ κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον τότε, νὰ γείνῃ γόης. Πολλαὶ προσπάθειαι κατεβάλλοντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πρὸς ἐφεύρεσιν κλωστικῆς μηχανῆς, ὁ δὲ κουρεὺς τολμηρῶς ἐξέθεσε τὴν μικρὰν αὐτοῦ λέμβον ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς ἐφευρέσεως μετὰ τῶν ἄλλων. Καθάπερ καὶ ἄλλοι αὐτοπαίδευτοι ἄνθρωποι τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος, εἶχεν ἤδη ἐπιμελῶς ἐργασθῇ, κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς πρὸς ἐφεύρεσιν ἀεικινήτου τινὸς μηχανῆς, καὶ ἡ μετάβασις ἐξ αὐτῆς εἰς κλωστικὴν μηχανὴν ἦτο εὔκολος. Τοσοῦτον ἐπιμελῶς εἰργάσθη καὶ ἐποίησε πειράματα, ὥστε παρημέλησε τὰς ὑποθέσεις του, ἐδαπάνησε τὸ μικρὸν ποσὸν, ὅπερ εἶχεν οἰκονομήσῃ καὶ κατήντησεν εἰς ἐντελῆ πενίαν. Ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ, διότι ἦτο τότε νυμφευμένος, ἀνυπομόνως ὑπέφερεν ὅτι ἐθεώρει ἀσύνετον σπατάλην χρόνου καὶ ἐν στιγμῇ αἰφνιδίου θυμοῦ, συλλαβοῦσα τὰς μηχανὰς κατέθραυσεν αὐτὰς, ἐλπίζουσα ὅτι κατέστρεφε ταὐτοχρόνως καὶ τὴν αἰτίαν τῶν οἰκογενειακῶν στερήσεων. Ἀλλ' ὁ Ἄρκραϊτ ἦτο ἐπίμονος καὶ ἐνθουσιώδης ἄνθρωπος, καὶ τοσοῦτον ἠγανάκτησε διὰ τὴν διαγωγὴν τῆς συζύγου του, ὥστε αὐθωρεὶ διεζεύχθη αὐτήν.

Ὁ Ἄρκραϊτ ἐγνώρισε κατὰ τὰς περιοδείας του, ὡ-ρολογοποιόν τινα ὀνομαζόμενον Καὶ, ὅστις ἐβοήθησεν αὐτὸν εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἀεικινήτου αὐτοῦ μηχανῆς. Ὑποτίθεται ὅτι ἔμαθε παρὰ τοῦ Καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς διὰ κυλίνδρων κλωστικῆς. Λέγεται δὲ ἐπίσης ὅτι τυχαίως συνέλαβε τὴν ἰδέαν βλέπων πεπυρακτωμένον τεμάχιον σιδήρου μηκυνόμενον μεταξὺ σιδηρῶν κυλίνδρων. Ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἡ ἰδέα αἰφνιδίως κατέλαβε τὸν νοῦν του, καὶ ἤρχισε σκεπτόμενος περὶ τοῦ τρόπου τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς, μὴ δυναμένου τοῦ Καὶ νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν κατὰ τοῦτο.

Ὁ Ἄρκραϊτ ἐγκατέλειψε λοιπὸν ἐντελῶς τὸ ἐμπόριον τῶν τριχῶν, ἀφιερώθη εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς μηχανῆς του, καὶ ἐξέθεσε σχέδιον αὐτῆς κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Καὶ κατὰ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ, εἰς τὴν αἴθουσαν σχολείου τινὸς ἐν Πρέστων. Τοιαύτην πενίαν ὑπέφερε τότε καὶ τοιαῦτα ῥάκη ἐφόρει, ὥστε ἔγεινεν ἔρανός τις ὑπὲρ αὐτοῦ ἵνα δυνηθῇ νὰ παρουσιασθῇ ὡς ἐκλογεὺς καὶ νὰ ψηφοφορήσῃ.

Ἡ δημοσία ἐπίδειξις τῆς μηχανῆς αὐτοῦ ἐν πόλει, ὅπου πληθὺς ἐργατῶν ἔζη διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας, ἔλαβε κινδυνώδη χαρακτῆρα· ἀπαίσιος θόρυβος ἠκούετο ἐνίοτε ἔξωθεν τοῦ σχολείου, ὁ δὲ Ἄρκραϊτ, ἐνθυμηθεὶς τὴν τύχην τοῦ Καὶ ὅστις ἐκακοποιήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ ἐκ Λάγκασιρ ἕνεκα τῆς ἐφευρέσεως κερκίδος τινὸς, καὶ τοῦ δυστυχοῦς Χάρκριβς οὗ τινος ἡ κλωστικὴ μηχανὴ κατεθραύσθη πρὸ ὀλίγου ὑπὸ τοῦ ὄχλου, φρονίμως ἀπεφάσισε νὰ κρύψῃ τὴν μηχανὴν καὶ νὰ μεταβῇ εἰς ἧττον ἐπικίνδυνον μέρος. Μετέβη ἑπομένως εἰς Νόττιγχαμ, ὅπου ἐζήτησε χρηματικὴν βοήθειαν παρὰ τῶν ἐγχωρίων τραπεζιτῶν, οἱ δὲ ἀδελφοὶ Ῥάϊτ συγκατένευσαν νὰ δώσωσιν αὐτῷ ποσόν τι χρημάτων ἐφ' ὅρῳ νὰ μετέχωσι τῶν ὠφελειῶν τῆς ἐφευρέσεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μηχανὴ δὲν ἐτελειοποιήθη τοσοῦτον ταχέως ὅσον ἤλπιζον, οἱ τραπεζῖται συνέστησαν τὸν Ἄρκραϊτ τοῖς ΚΚ. Στρουὶτ καὶ Νήδ· ὁ πρῶτος δ' ἐξ αὐτῶν ἦτο ὁ ἐφευρετὴς μηχανῆς πρὸς κατασκευὴν περικνημίδων.

Ὁ Κ. Στρουὶτ εὐθὺς ἐνόησε τὰ προτερήματα τῆς ἐφευρέσεως καὶ ἔγεινε σύντροφος τοῦ Ἄρκραϊτ, ὅστις ἐβάδιζε πλέον μετὰ θετικότητος πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὸν πλοῦτον. Τὸ δίπλωμα ἐλήφθη ἐν ὀνόματι τοῦ «Ῥιχάρδου Ἄρκραϊτ ἐκ Νόττιγχαμ, ὡρολογοποιοῦ.» ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι, ὅτι ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1769, δηλαδὴ τὸ αὐτὸ ἔτος καθ' ὃ ἐξεδόθη καὶ τὸ δίπλωμα τοῦ Οὐάττ διὰ τὴν ἀτμομηχανήν. Βαμβακόμυλος μὲ ἵππους ἱδρύθη κατὰ πρῶτον ἐν Νόττιγχαμ καὶ μετ' ὀλίγον ἱδρύθη καὶ ἕτερος πολὺ μεγαλήτερος κινούμενος διὰ ὕδατος ἐν Κρόμφορδ· ἐκ τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης ἡ κλωστικὴ μηχανὴ ἐπωνομάσθη ὑδραυλικὸς ἱστός.

Οἱ κόποι ὅμως τοῦ Ἄρκραϊτ, σχετικῶς ἤρχιζον μόνον, διότι, ἔπρεπε νὰ τελειοποιήσῃ ἓν πρὸς ἓν τὰ διάφορα μέρη τῆς μηχανῆς του. Ἀδιακόπως μετέβαλε καὶ ἐβελτίου αὐτὴν, μέχρις ὅτου τὴν κατέστησεν εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν πρακτικὴν καὶ ὠφέλιμον. Ἀλλ' ἡ ἐντελὴς ἐπιτυχία μόνον μετὰ μακρὸν χρόνον καὶ ἐπίμονον ἐργασίαν ἐπῆλθε, διότι ἐπί τινα ἔτη, ἡ ἐπιχείρησις ἀπεδείχθη ἀνωφελὴς καὶ ἀπελπιστικὴ, καταναλίσκουσα μεγάλα κεφάλαια ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὅτε δὲ ἤρχισεν ἐπιτυγχάνων ὁ Ἄρκραϊτ, οἱ ἐργαστηριάρχαι τοῦ Λάγκασιρ προσεπάθησαν νὰ καταστρέψωσι τὸ δίπλωμα αὐτοῦ, καθάπερ καὶ οἱ μεταλλευταὶ τὸ τοῦ Βούλτωνος καὶ τοῦ Οὐάττ ἵνα ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτῶν τὰς ὑπὸ τῆς ἀτμομηχανῆς παρεχομένας. Ὁ Ἄρκραϊτ καληγορήθη ὡς ἐχθρὸς τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ συνεπείᾳ τούτου, μύλος νεωστὶ ἱδρυθεὶς ὑπ' αὐτοῦ κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ὄχλου, παρούσης πολυαρίθμου ἀστυνομικῆς καὶ στρατιωτικῆς δυνάμεως.

Τὰ προϊόντα αὐτοῦ, ἂν καὶ ὁμολογουμένως τὰ καλλίτερα τῆς χώρας, δὲν εὕρισκον ἀγοραστὰς, οἱ δὲ ἐργοστασιάρχαι ἠρνήθησαν νὰ πληρώσωσι τέλος προνομίου ἐπὶ τῶν μηχανῶν καὶ ἠνώθησαν ἵνα τὸν καταστρέψωσιν εἰς τὰ δικαστήρια. Ἐν μέσῳ τῆς ἀγανακτήσεως ἁπάντων τῶν τιμίων ἀνθρώπων, ὁ Ἄρκραϊτ ἐστερήθη τοῦ διπλώματος αὐτοῦ. Ὅτε ἐξῆλθε τοῦ δικαστηρίου, εἷς τῶν ἀντιπάλων εἶπεν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀκουσθῇ ὑπ' αὐτοῦ· «Ἀφανίσαμεν λοιπὸν τὸν γέροντα κουρέα!» — Ἀδιάφορον, ἀταράχως ἀπήντησε, μοὶ ἔμεινε ξυράφιον ὅπερ θέλει σᾶς κουρεύσῃ ὅλους.»

Ἔκτισε νέους μύλους ἐν Λάγκασιρ, ἐν Δέρπυσαϊρ ἐν Σκωτίᾳ· κατὰ δὲ τὴν λῆξιν τοῦ μετὰ τοῦ Στρούττ συμβολαίου περιῆλθον εἰς χεῖράς του καὶ οἱ ἐν Κρόμφορδ μύλοι· τοσαύτη δὲ ἔγεινεν ἡ ποσότης καὶ ἡ καλὴ ποιότης τῶν προϊόντων αὐτοῦ, ὥστε ταχέως κατέστη κύριος τοῦ ἐμπορίου τούτου, ἐπέβαλε τὰς τιμὰς καὶ διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν λοιπῶν ἐργαστηριαρχῶν.

Ὁ Ἄρκραϊτ εἶχεν ἰσχυρότατον χαρακτῆρα, ἀκαταμάχητον θάρρος, μεγάλην πεῖραν τοῦ κόσμου καὶ ὑπερβολικὴν πρὸς τὰ πράγματα εὐφυΐαν. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ διευθέτησις καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν πολυαρίθμων καταστημάτων αὐτοῦ, τῷ ἐπέβαλεν ἀδιάκοπον καὶ ἐπίπονον ἐργασίαν ἀπὸ τῆς τετάρτης τῆς πρωΐας μέχρι τῆς ἐννάτης τῆς ἑσπέρας. Πεντηκοντούτης ἤδη ὤν, ἤρχισε τὴν μελέτην τῆς Ἀγγλικῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας. Ἀφ' οὗ ὑπερέβη ἁπάσας τὰς δυσκολίας εἶχε την εὐχαρίστησιν νὰ λάβῃ καὶ ἀμοιβὴν τῶν κόπων του. Δεκαοκτὼ ἔτη μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πρώτης αὐτοῦ μηχανῆς, τοιαύτην ὑπόληψιν εἶχεν ἐν Δέρπυσαϊρ ὥστε διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς τῆς Κομητείας καὶ μετ' ὀλίγον Γεώργιος ὁ III, τῷ ἔδωκε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱππότου. Ἀπέθανε δὲ ἐν ἔτει 1792. Πρὸς καλὸν ἢ πρὸς κακὸν, ὁ Ἄρκραϊτ ἔγεινε καθιδρυτὴς τοῦ νεωτέρου συστήματος τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν ὑποκαταστημάτων· τὸ δὲ σύστημα τοῦτο ἀπεδείχθη ἀναμφιβόλως πηγὴ ὑπερβολικοῦ πλούτου ὑπὲρ τῶν ἀτόμων καὶ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους.

Ἅπαντες δὲ οἱ κυριώτεροι κλάδοι τῆς Ἀγγλικῆς βιομηχανίας, παρέχουσιν ὅμοια παραδείγματα ἐνεργητικῶν καὶ ἐργατικῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ὑπῆρξαν αἴτιοι σπουδαίων ὠφελειῶν ὑπὲρ τοῦ τόπου ὅπου εἰργάζοντο, καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυνάμεως ἁπάσης τῆς κοινωνίας. Οἱ δὲ ἀπόγονοι τινῶν ἐξ αὐτῶν διεκρίθησαν ἔκτοτε ὡς πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἀγγλίας, καὶ μεταξὺ τούτων προηγεῖται ἡ οἰκογένεια Πῆλ ἐκ Λάγκασιρ.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας Πῆλ ἦτο κατὰ τὸ μέσον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, μικρὸς κτηματίας κατοικῶν πλησίον τοῦ Βλάκβυρ· πολυάριθμοι δὲ υἱοὶ καὶ θυγατέρες περιεστοίχιζον τὸν Ῥόβερτον Πῆλ. Δυστυχῶς, ἡ παρὰ τῷ Βλάκβυρν γῆ ὀλίγας μόνον ἐλπίδας παρεῖχεν ὡς πρὸς τὰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις. Ὑπῆρχεν ὅμως, πλησίον τοῦ Βλακβυρν, ἀρχαῖον καὶ ἰδιαίτερον τῆς οἰκογενείας Πῆλ κατάστημα πρὸς ὕφανσιν λινῶν καὶ βαμβακερῶν ὑφασμάτων ἅτινα κατεσκευάζοντο κυρίως ἐν τῇ πόλει τοῦ Βλάκβυρν. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πρὶν εἰσαχθῇ τὸ σύστημα τῶν ὑποκαταστημάτων ἐσυνήθιζον οἱ ἐργατικοὶ οἰκογενειάρχαι τῆς τάξεως τοῦ Πῆλ νὰ ὑφαίνωσιν οἴκαδε· ἤρχισεν ἑπομένως καὶ ὁ Ῥοβέρτος Πῆλ κατασκευάζων καὶ ἐμπορευόμενος ἰδιαιτέρως βαμβακερὰ ὑφάσματα. Τίμιος ὢν εἰργάσθη τιμίως, καὶ τὸ ἐμπόριόν του προώδευσεν ἕνεκα τῆς ἐργατικότητος καὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ. Ἦτο συγχρόνως καὶ ἐπιχειρηματικὸς, ὥστε ταχέως παρεδέχθη τὴν διὰ κυλίνδρων ξάνσιν τότε νεωστὶ ἐφευρεθεῖσαν.

Ἀλλ' ὁ Ῥοβέρτος Πῆλ ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὴν τύπωσιν τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων, τέχνην σχεδὸν ἄγνωστον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἐπί τινα χρόνον ἐξηκολούθει δοκιμάζων τὴν διὰ μηχανῶν τύπωσιν. Κρυφίως ἐποίει πειράματα ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, τὸ δὲ ὕφασμα προπαρεσκευάζετο ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῆς οἰκογενείας. Αἱ τῆς τάξεως τοῦ Πῆλ οἰκογένειαι μετεχειρίζοντο τότε σκεύη ἐκ κασσιτέρου. Ζωγραφίζων ποτὲ τυχαίως ὁ Πῆλ ἐφ' ἑνὸς τῶν πινάκων συνέλαβεν αἰφνιδίως τὴν ἰδέαν ὅτι ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ ἐκτυπώσῃ τὸ ζωγραφιζόμενον καὶ χρωματισμένον σχέδιον ἐπὶ τῶν ὑφασμάτων αὐτοῦ. Πλησίον τῆς οἰκίας του ἔζη γυνή τις ἔχουσα μηχανὴν πρὸς στίλβωμα τῶν ὑφασμάτων· μετέβη ὁ Πῆλ εἰς τὴν καλύβην αὐτῆς καὶ θεὶς τὸ χρωματισμένον πι-

νάκιον κεκαλυμμένον ὑπὸ τεμαχίου ὑφάσματος ἐντὸς τῆς μηχανῆς εὐχαρίστως εἶδεν ὅτι ἡ δοκιμὴ ἐπέτυχε. Τοιαύτη λέγεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς διὰ κυλίνδρων τυπώσεως τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων. Ὁ Ῥοβέρτος Πῆλ ταχέως ἐτελειοποίησε τὸν τρόπον τῆς ἐκτυπώσεως, καὶ τὸ πρῶτον σχέδιον ὅπερ ἐξετύπωσεν ἦτο φύλλον πετροσελίνου· ἐκ τούτου δὲ εἶναι εἰσέτι γνωστὸς ἐν Βλακβύρῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα· «Πῆλ ὁ πετροσέλινος.» Ἡ μέθοδος τῆς τυπώσεως τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων διὰ μηχανῆς συγκειμένης ἐκ ξυλίνου καὶ ἐκ χαλκίνου κυλίνδρου (mule machine) ἐτελειοποιήθη παρ' ἑνὸς τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὅστις ἐγένετο μετὰ ταῦτα διευθυντὴς τοῦ ἐμπορικοῦ καταστήματος. «Πῆλ καὶ Σα.» ἐν Τζύορτζ. Ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ἐπιτυχίας, ὁ Ῥοβέρτος Πῆλ ἐγκατέλειψε τὴν γεωργίαν, ἀποκατεστάθη ἐν Βρουζάϊδ πλησίον τῆς Βλακβύργης, καὶ ἀφιερώθη ἐντελῶς εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῶν ὑφασμάτων. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπιτυχῶς ἐμπορεύετο βοηθούμενος ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐχόντων τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ πατρός· ἐλθόντων δὲ τῶν νέων εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν, διεκλαδώθη ἡ ἑταιρία μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν καταστημάτων τῶν Πῆλ, ἐξ ὧν ἕκαστος ἔγεινε τὸ κέντρον μεγάλης βιομηχανικῆς ἐνεργητικότητος, καὶ πηγὴ ὠφελειῶν ὑπὲρ πληθύος ἐργατικῶν ἀνθρώπων.

Ἐξ ὅσων δυνάμεθα νὰ μάθωμεν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ πρώτου καὶ μὴ φέροντος τίτλον εὐγενείας Ῥοβέρτου Πῆλ, ἦτο βεβαίως διακεκριμένος ἄνθρωπος, εὐφυὴς, ἀγχίνους καὶ προβλεπτικός. Δυστυχῶς ὀλίγον μόνον γινώσκομεν περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦτο ἐκ φήμης, οἱ δὲ υἱοὶ τῶν συγχρόνων καὶ γνωρίμων τοῦ Πῆλ ταχέως ἐκλείπουσιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Σὶρ Ῥοβέρτος, μετριοφρόνως ὡμίλει περὶ τοῦ πατρὸς ὡς ἑξῆς· «Ὁ πατήρ μου δύναται ἀληθῶς νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς οἰκογενείας ἡμῶν· καὶ τοσοῦτον ἀκριβῶς ἐξετίμα τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἐμπορικοῦ πλούτου, ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν ἔποψιν, ὥστε πολλάκις ἠκούσθη λέγων, ὅτι τὰ ἀτομικὰ κέρδη εἶναι ἀσήμαντα παραβαλλόμενα πρὸς τὰς ἐθνικὰς ὠφελείας τὰς ὑπὸ τοῦ ἐμπορίου παραγομένας.»

Ὁ πρῶτος εὐγενὴς καὶ δεύτερος ἐργοστασιάρχης τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ὁ Σὶρ Ῥοβέρτος Πῆλ, ἐκληρονόμησε ἅπασαν τὴν ἐπιχείρησιν, τὴν ἐφυΐαν καὶ τὴν ἐργατικότητα τοῦ πατρός. Ἀλλ' ἡ κοινωνικὴ θέσις του, εἰς τὰς ἀρχὰς ὀλίγον διέφερε τῆς τῶν κοινῶν ἐργατῶν, διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἂν καὶ ἔθεσε πραγματικῶς τὰς βάσεις μελλούσης εὐπραγίας, ἐπάλαιεν εἰσέτι πρὸς τὰς ἕνεκα ἐλλείψεως κεφαλαίων ἐγειρομένας δυσκολίας. Ὁ Ῥοβέρτος εἰκοσαετὴς γενόμενος καὶ ἠξεύρων ἤδη τὴν τέχνην, ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ ἰδιαίτερον κατάστημα πρὸς τύπωσιν τῶν ὑφασμάτων. Ὁ θεῖος του, ὁ Ἰάκωβος Χάβορθ καὶ ὁ Γουλιέλμος Ὑάτς ἐκ Βλακβύργης μετεῖχον τῆς ἐπιχειρήσεως, ἔχοντες κεφάλαιον μόνον 500 λιρῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου τὸ σπουδαιότερον μέρος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Γουλλιέλμου Ὑάτς. Ὁ πατὴρ ἐκείνου ἦτο πολίτης τῆς Βλακβύρης ὅπου ἐγνωρίζετο καὶ ἐτύγχανε γενικοῦ σεβασμοῦ· ἔχων χρήματα περισσὰ συγκατετέθη νὰ δώσῃ τῷ υἱῷ αὐτοῦ ποσὸν ἀρκετὸν ὥστε ν' ἀρχίσῃ τὸ ἐπικερδὲς ἐμπόριον τῆς τυπώσεως τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων, ὅπερ ἦτο τότε εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ· Ὁ Ῥοβέρτος Πῆλ καίτοι νεώτατος ὤν, διήυθυνε τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀποδεικνύων τοιουτοτρόπως τὴν ἀλήθειαν τοῦ περὶ αὐτοῦ λόγου ὅτι· «ἡ νέα αὐτοῦ κεφαλὴ περιεῖχε πολύπειρον νοῦν.» Ἠρειπωμένος τις μύλος καὶ ἡ πέριξ αὐτοῦ ἔκτασις γῆς ἠγοράσθησαν εὐώνως, πλησίον τότε ἀσημάντου πόλεως Βουρὺ, ὅπου διέμεινε ἐπὶ πολὺ γνωστὸν τὸ κατάστημα ὑπὸ τὸ ὄνομα· «Τὸ οἰκόπεδον.» Ὀλίγα δὲ ξύλινα ἐργοστάσια κατεσκευάσθησαν, καὶ ἡ ἑταιρία ἤρχισε ταπεινότατα τὸ ἐμπόριον κατὰ τὸ 1770, προσθέτουσα μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς τυπώσεως τὴν τῆς κλώσεως τοῦ βαμβάκου. Δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ ἐκ τῶν ἑξῆς τὴν λιτότητα καὶ τὰς στερήσεις τῶν ἑταίρων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ὁ Γουλλιέλμος Ὑάτς, ἔχων οἰκογένειαν, ἐκράτει μικρὸν οἰκοτροφεῖον, καὶ πρὸς βοήθειαν τοῦ Πῆλ ὅστις ἦτο ἄγαμος, συνεφώνησε νὰ δεχθῇ αὐτὸν ὡς οἰκότροφον ἀντὶ ὀκτὼ σελλινίων καθ' ἑβδομάδα· ἀλλ' ὁ Ὑάτς μετ' ὀλίγον ἐζήτησε αὔξησιν ἑνὸς σελλινίου, νομίζων τὴν πρώτην τιμὴν ἀνεπαρκῆ. Ὁ Πῆλ ἠρνήθη, καὶ ἐγερθείσης διαφωνίας μεταξὺ τῶν συντρόφων, συνεβιβάσθησαν τέλος ἐπὶ λόγῳ νὰ πληρώσῃ ὁ οἰκότροφος τὸ ἥμισυ τοῦ ἀπαιτουμένου σελλινίου. Τὸ πρωτότοκον τέκνον τοῦ Ὑάτς ἦτο θυγάτηρ ὀνομαζομένη Ἑλένη, ἥτις ταχέως ἐφείλκυσε πλέον τῶν ἄλλων, τὴν ἀγάπην τοῦ νέου Πῆλ· ὅτε ἐπέστρεφε τὸ ἑσπέρας ἐκ τῆς ἐπιπόνου ἐργασίας τῆς ἡμέρας εἰς «Τὸ οἰκόπεδον,» ἐσυνείθιζε νὰ λαμβάνῃ τὴν μικρὰν κόρην εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ καὶ ἔλεγε πρὸς αὐτήν· «Ἑλένη, μικρά μου φιλτάτη, θέλεις νὰ γείνῃς σύζυγός μου; τὸ δὲ παιδὶ ἀπήντα «ναὶ» καθὼς ἀπαντοῦσι τὰ παιδία. «Τότε, θέλω σὲ περιμένῃ, Ἑλένη μου. Σὲ θὰ νυμφευθῶ καὶ οὐδεμίαν ἄλλην.» Καὶ πραγματικῶς περιέμεινεν ὁ Ῥοβέρτος Πῆλ. Ἐφ' ὅσον αὔξανε τὸ κάλλος τῆς Ἑλένης μετὰ τῆς ἡλικίας, ἐλάμβανε νέαν δύναμιν καὶ ἡ ἀπόφασις ἐκείνου νὰ περιμείνῃ, καὶ μετὰ δέκα ἔτη δραστηρίας ἐπιμελείας καὶ ταχείας εὐπραγίας ὁ Ῥοβέρτος Πῆλ ἐνυμφεύθη τὴν Ἑλένην Ὑάτς ὅτε ἔγεινεν αὕτη δεκαεπτὰ ἐτῶν, καὶ ἡ ὡραία κόρη ἥτις ἔπαιζεν ἐπὶ τῶν γονάτων τοῦ οἰκοτρόφου καὶ συντρόφου τῶν γονέων αὐτῆς, ἔγεινε ἡ κυρία Πῆλ, ἀργότερον Λαΐδυ Πῆλ καὶ μήτηρ μέλλοντος πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ἡ Λαΐδυ

Πῆλ ἦτο εὐγενεστάτη καὶ ὡραιοτάτη γυνὴ, ἥτις ἠδύνατο νὰ κοσμήσῃ οἱανδήποτε ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν.

Σπανίας διανοητικῆς δυνάμεως ὑπῆρξε πάντοτε εἰς ἁπάσας τὰς περιστάσεις, ἡ μεγαλοφρονοῦσα καὶ πιστὴ τοῦ συζύγου σύμβουλος. Ἐπὶ πολὺν καιρὸν μετὰ τὸν γάμον ἐβοήθει αὐτὸν ὡς γραμματεὺς ἀναλαβοῦσα τὸ σπουδαιότατον μέρος τῆς ἀλληλογραφίας αὐτοῦ, διότι ὁ κ. Πῆλ ἔγραφε δυσκόλως καὶ δυσαναγνώστως. Ἡ κ. Πῆλ ἀπέθανεν ἐνέτει 1803, τρία μόνον ἔτη ἀφ' οὗ ἔλαβεν ὁ σύζυγός της τὸν τίτλον τοῦ Σίρ. Λέγεται ὅτι ἡ πολυτελὴς ζωὴ τοῦ Λονδίνου, τοσοῦτον διαφέρουσα τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετράφη, ἔβλαψε τὴν ὑγείαν της, ὁ δὲ γέρων Ὑάτς ἔλεγε πολλάκις· «Ἐὰν δὲν εἶχεν ἐξευγενίσῃ ὁ Ῥοβέρτος τὴν Ἑλένην μας, ἠδύνατο νὰ ζῇ εἰσέτι.

Τὸ στάδιον τῶν Ὑάτς, Πῆλ καὶ Σα ὑπῆρξε στάδιον ἀδιακόπου ἐργασίας· ὁ Σὶρ Ῥοβέρτος ἦτο ἡ ψυχὴ τῆς ἑταιρίας ἕνεκα τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως, τῆς δραστηρίας ἐπιμελείας, τοῦ πρακτικοῦ νοὸς καὶ τοῦ ὑπερβολικοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος· πλεῖστοι δὲ τῶν πρώτων ἐφευρετῶν καὶ βαμβακοκλωστῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Πῆλ ἐστεροῦντο τῶν κυριωτέρων προτερημάτων ἐκείνου. Ἦτο ἄνθρωπος σιδηρᾶς ὑγείας καὶ διανοίας ὥστε εἰργάζετο ἀκαταπαύστως· κατώρθωσε δὲ ὡς πρὸς τὴν τύπωσιν τοῦ βαμβάκου ὅ,τι κατώρθωσεν ὁ Ἄρκραϊτ ὡς πρὸς τὴν κλῶσιν αὐτοῦ, καὶ ἐπίσης ἐπέτυχε πληρέστατα. Ἡ μὲν καλὴ ποιότης τῶν ἐμπορευμάτων τῆς ἑταιρίας ἔδωκεν αὐτῇ τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν ἀγορὰν, ἡ δὲ ἄγαν τιμιότης τῶν Συντρόφων ἐπέσυρεν αὐτοῖς τὸ σέβας ἁπάντων. Οὐ μόνον ἡ πόλις τοῦ Βουρὺ ὠφελήθη σπουδαίως ἐκ τοῦ καταστήματος, ἀλλὰ καὶ πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς γειτονείας ὅπου ἐσυστήθησαν ὅμοια ἐργοστάσια, διότι πρὸς τιμὴν τῶν συντρόφων ἀνεγνωρίζετο, ὅτι ἐνῷ ἐζήτουν τὴν τελειότητα τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῶν προσεπάθουν συγχρόνως, κατὰ πάντα τρόπον, νὰ βελτιώσωσι τὴν κατάστασιν τῶν ἐργατῶν αὐτῶν· ἔτι δὲ κατὰ τὰς πλέον ἀνωφελεῖς περιστάσεις κατώρθωσαν νὰ προμηθευθῶσιν ἐπικερδῆ ἐργασίαν εἰς αὐτούς.

Ὁ Σὶρ Ῥοβέρτος ἐξετίμα δεόντως τὴν χρησιμότητα τῶν νέων ἐφευρέσεων καὶ μεθόδων· πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀναφέρομεν τὴν παραδοχὴν μίγματός τινος ὅπως διαφυλάττωνται ἄνευ χρώματος μέρη τινα τῶν τυπουμένων ὑφασμάτων. Ὁ ἐφευρέτης ἦτο ὑπάλληλος ἐμπορικοῦ τινος οἴκου τοῦ Λονδίνου, ὅστις ἐπώλησεν εἰς μετρίαν τιμὴν τὴν ἐφεύρεσίν του τῷ Κ. Πῆλ. Μόλις μετὰ δύο ἐτῶν πειράματα τὸ μίγμα ἐτελειοποιήθη ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ πραγματικῶς, ἀλλ' ἡ ὡραιότης καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν διὰ τοῦ μέσου τούτου παραγομένων γραμμῶν, διὰ μιᾶς ἔδωκαν τῷ ἐν Βουρὺ καταστήματι τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ὁμοίων καταστημάτων. Πολλὰ ἕτερα μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ Σὶρ Ῥοβέρτου καὶ ἵδρυσαν ὅμοια καταστήματα εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἀγγλίας· τὰ ἐργοστάσια ἐκεῖνα διοικήθησαν ἐπίσης καλῶς· καὶ ἐν ᾧ ἔφερον πλοῦτον εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας, ἐγένοντο παράδειγμα πρὸς τοὺς βαμβακεμπόρους καὶ ἐργαστηριάρχας.

Μεταξὺ πολλῶν διακεκριμένων βιομηχανικῶν ἐφευρετῶν, ὁ σεβάσμιος Γουλλιέλμος Λῆ, ἐφευρετὴς τῆς πλεκτικῆς μηχανῆς (Stocking Frame) καὶ ὁ Ἰωάννης Χήθκωτ, ἐφευρέτης τῆς πρὸς κατασκευὴν τριχάπτου μηχανῆς εἶναι ἀξιομνημόνευτοι, ὡς ἔχοντες μεγάλην μηχανικὴν ἐπιδεξιότητα καὶ ἀκάματον ἐπιμονήν· αἱ δὲ ἐφευρέσεις αὐτῶν ἐχορήγησαν ἄφθονον καὶ ἐπικερδῆ ἐργασίαν εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις τοῦ Νόττιγχαμ καὶ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν. Ἂν καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἐφευρετοῦ, διαφόρως καὶ ἀντιφατικῶς διηγοῦνται αἱ περιστάσεις τὰ κατὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πλεκτικῆς μηχανῆς. Ὁ Γουλλιέλμος Λῆ, ἐγεννήθη ἐν μικρῷ χωρίῳ πλησίον τοῦ Νόττιγχαμ ἐν ἔτει 1563. Λέγεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐφευρέσεως τῆς πλεκτικῆς μηχανῆς ὁ Λῆ ἦτο ἐφημέριος τοῦ χωρίου Κάλβερτον, καὶ κατά τινας συγγραφεῖς ἡ πρώτη αἰτία τῆς ἐφευρέσεως ἐγεννήθη ἐξ ἀπηλπισμένης ἀγάπης. Φαίνεται ὅτι ὁ ἐφημέριος σφόδρα ἠράσθη νέας τινὸς τοῦ χωρίου, ἥτις ἠδιαφόρει πρὸς τὸν ἔρωτα αὐτοῦ· ὁσάκις δὲ μετέβαινε πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτῆς, ἡ νέα ἐσυνήθιζε νὰ προσέχῃ πολὺ περισσότερον εἰς τὸ πλέξιμόν της καὶ εἰς τὸ τῶν κορασίων ἃς ἐπετήρει, ἢ εἰς τοὺς λόγους τοῦ θαυμαστοῦ αὐτῆς. Ἡ ὕβρις αὕτη τοιαύτην ἀγανάκτησιν ἐνέπνευσεν αὐτῷ κατὰ τῆς διὰ χειρὸς πλεκτικῆς, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ μηχανὴν ἥτις ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ τὴν τέχνην καθιστῶσα αὐτὴν ἀνωφελῆ. Ἐπὶ τρία ἔτη ἀφιερώθη εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, θυσιάζων πᾶν ἕτερον συμφέρον· ὅτε δὲ εἶδε τὴν ἐπιτυχίαν ἐγγίζουσαν ἀπεσύρθη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἤρχισε κατασκευάζων περικνημίδας διὰ μηχανῆς. Αὕτη εἶναι ἡ διήγησις τοῦ Χένσον, ὅστις βασίζεται ἐπὶ τῶν λόγων γέροντος ἐργάτου ἀποθανόντος εἰς τὸ ἐννενηκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ ὅστις εἰργάσθη ὡς περικνημιδοποιὸς ἐν τῇ πόλει τοῦ Νόττιγχαμ βασιλευούσης τῆς βασιλίσσης Ἄννης.

Ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ἐφευρέτης τῆς πλεκτικῆς μηχανῆς ἔδειξεν ὑπερβολικὴν μηχανικὴν ἐπιδεξιότητα. Διότι τὸ νὰ δυνηθῇ ἐφημέριος ἀποκέντρου τινὸς χωρίου, οὐδέποτε ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν μηχανικὴν, νὰ κατασκευάσῃ τοσοῦτον λεπτὴν καὶ πολυσύνθετον μηχανὴν, καὶ νὰ φέρῃ διὰ μιᾶς τὴν πλεκτικὴν τέχνην εἰς τὸ τέλειον σημεῖον τῆς ὡραίας καὶ ταχείας διὰ τῶν μηχανῶν πλεκτικῆς, εἶναι θαυμαστὸν ἀληθῶς κατόρθωμα ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μοναδικὸν σχεδὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων ἐφευρέσεων. Ἡ ἀξία τοῦ Λῆ εἶναι τοσοῦτον μεγαλειτέρα καθόσον αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἠμελοῦντο τότε, καὶ ὀλίγη μόνον προσοχὴ καὶ ἐνθάρρυνσις ἐδίδετο ταῖς μηχανικαῖς ἐφευρέσεσιν. Ἠναγκάζετο νὰ αὐτοσχεδιάζῃ ὅπως κάλλιον ἠδύνατο, τὰ διάφορα μέλη τῆς μηχανῆς του καὶ νὰ ἐπινοῇ τρόπους ὅπως ὑπερβῇ τὰς ἀναφαινομένας δυσκολίας. Ἀτελῆ ἦσαν τὰ ἐργαλεῖα καὶ ἀτελὴς ἡ ὕλη· οὐδένα καλὸν ἐργάτην εἶχε βοηθόν. Λέγεται ὅτι τὸ πρῶτον κατασκευασθὲν σχέδιον ἦτο σχεδὸν ὁλόκληρον ἐκ ξύλου, ἄνευ μολυβδίνων βαρῶν· αἱ δὲ βελόναι ἐστηρίζοντο ἐπὶ τεμαχίων ξύλου. Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων δυσκολιῶν, ὑπῆρχε καὶ ὁ σχηματισμὸς τῆς βροχίδος ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ὀμμάτων ἐν ταῖς βελόναις· ἀλλ' ὁ Λῆ κατώρθωσε νὰ τρυπήσῃ τὰς βελόνας διὰ ῥίνης. Ἐπὶ τέλους μετὰ πολλὰς δυσκολίας, ἡ μηχανὴ εὑρέθη μετὰ τριῶν ἐτῶν ἀγῶνας, εἰς κατάστασιν νὰ χρησιμεύσῃ. Ὁ πρώην ἐφημέριος, πλήρης ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς τέχνης του, ἤρχισε πλέκων περικνημίδας ἐν τῷ χωρίῳ Κάλβερτον ὅπου διέμεινεν ἔτη τινὰ διδάσκων τὴν τέχνην του τῷ ἀδελφῷ Ἰακώβῳ καὶ τίσι φίλοις.

Ἡ μηχανὴ ἦτο τότε ἐντελεστάτη, καὶ ὁ Λῆ γνωρίζων πόσον ἐξετίμα ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ τὰς πλεκτὰς μεταξωτὰς περικνημίδας, ἤλπιζε νὰ λάβῃ τὴν προστασίαν αὐτῆς· μετέβη ἑπομένως εἰς Λονδῖνον ὅπως δείξῃ τῇ Α. Μ. τὴν ἐφεύρεσίν του. Ἀπετάθη πρῶτον πρὸς τινὰς αὐλικοὺς μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ λόρδος Χούνσδον ὅστις ἐδιδάχθη ἐπιτυχῶς τὴν τέχνην τοῦ Λῆ, καὶ δι' αὐτῶν κατώρθωσε τέλος νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν βασίλισσαν καὶ ἐνώπιόν της νὰ κινήσῃ τὴν μηχανήν. Ἀλλ' ἡ Ἐλισάβετ οὐδόλως ἐνεθάρρυνε τὸν ἐφευρετὴν, λέγουσα ὅτι δὲν δύναται νὰ προστατεύσῃ ἐφεύρεσιν μέλλουσαν νὰ στερήσῃ τοσούτους πτωχοὺς τῶν ὠφελειῶν τῆς διὰ χειρὸς ἐργασίας. Μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ ἑτέρους προστάτας καὶ ἀγανακτῶν κατὰ τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἰσχυρῶν τῆς Ἀγγλίας, ὁ Λῆ ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ σοφοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἑνρίκου IV, τοῦ Σουλλὺ, νὰ μεταβῇ εἰς Ῥουὲν, ὅπερ ἦτο τότε ἓν τῶν μεγαλειτέρων βιομηχανικῶν κέντρων τῆς Γαλλίας, ἵνα μορφώσῃ τοὺς ἐργάτας τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν πλεκτικῶν μηχανῶν. Λαβὼν δὲ μετ' αὐτοῦ ἑπτὰ ἐργάτας, τὸν ἀδελφὸν καὶ τὰς μηχανὰς, ἀνεχώρησεν εἰς Γαλλίαν κατὰ τὸ 1605. Εἰς Ῥουὲν ἔλαβε φιλικωτάτην ὑποδοχὴν καὶ ταχέως ἵδρυσε σπουδαῖον κατάστημα, ἔχων ἐννέα μηχανὰς εἰς κίνησιν, ὅτε δυστυχῶς καὶ πάλιν ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ κακὴ μοῖρα. Ὁ Ἑνρίκος IV, ὅστις εἶχεν ὑποσχεθῇ νὰ προστατεύσῃ, νὰ ἀνταμείψῃ καὶ νὰ ἐξευγενίσῃ τὸν Λῆ, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ φανατικοῦ Ῥαβαλιάκ· ἡ δὲ προστασία καὶ ἡ ἐνθάρρυνσις ἣν εἶχε λάβῃ ὁ Λῆ, ἔπαυσαν αὐθωρεί. Μετέβη ὅμως εἰς Παρισίους ἵνα ἀπαιτήσῃ τὰ ὀφειλόμενα παρὰ τῆς αὐλῆς, ἀλλὰ ξένος ὢν καὶ διαμαρτυρόμενος οὐδὲ ἠκούσθη. Ἀῤῥωστήσας ἐκ τῆς λύπης καὶ τῆς ταλαιπωρίας, ὁ διακεκριμένος ἐφευρέτης ἀπέθανε μετ' ὀλίγον εἰς Παρισίους ἐν καταστάσει ἐντελοῦς πενίας.

Ὁ δὲ ἀδελφὸς τοῦ Λῆ κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ ἐκ Γαλλίας μετὰ τῶν ἑπτὰ ἐργατῶν καὶ τῶν μηχανῶν, ἐκτὸς δύο αἵτινες ἔμειναν εἰς Ῥουέν. Ἀφ' οὗ ἐπέστρεψεν ὁ Ἰάκωβος Λῆ εἰς Νοττιγχαμσάϊρ ἡνώθη μετὰ μυλωθροῦ τινὸς ὀνομαζομένου Ἄστον, ὅστις εἶχε μάθῃ τὴν τέχνην τῆς διὰ τῶν μηχανῶν πλεκτικῆς παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐφευρετοῦ πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἀγγλίας.

(Ἀκολουθεῖ.)

Η ΕΒΡΑΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ
ΚΕΡΚΥΡΑΣ.

Πρὸς λιβόνοτον τῆς πόλεως Κερκύρας τὸ μέρος, τὸ συνορίζον μὲν μετὰ τῶν ἀρχαίων καὶ πτῶσιν ἀπειλούντων ἐνετικῶν ὀχυρωμάτων, ἅ τινα κεῖνται παρὰ τῇ *βασιλικῇ πύλῃ* καὶ τῇ ὁδῷ Σχυλεμβουργίου, διῆκον δὲ μέχρι τῆς ὁδοῦ Παλαιολόγου ἐν οὐ μακρᾷ ἀποστάσει τῆς ἐν Σπηλαίᾳ, πύλης, ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην *ἑβραϊκὴν συνοικίαν*, ἐν ᾗ ἀπὸ δύο ἤδη αἰώνων συνοικοῦσιν οἱ ἐν Κερκύρᾳ πρεσβεύοντες τὸ ἰουδαϊκὸν θρήσκευμα. Ἡ συνοικία αὕτη, τὸ πεμπτημόριον οὖσα τῆς ὅλης πόλεως Κερκύρας, ἔχει πληθυσμὸν πεντακισχιλίων ἀνθρώπων, οἵτινες, μόλις καὶ μετὰ βίας χωροῦντες ἐν τῷ πρώην ὡρισμένῳ αὐτοῖς πρὸς κατοικίαν χώρῳ, ἐκτείνονται ὁσημέραι εἰς τὰς γειτονευούσας συνοικίας. Ἡ ὄψις τῶν πολυορόφων, πεπυκνωμένων καὶ ἀρχαϊκῶν οἰκιῶν, αἱ μακραὶ καὶ στεναὶ ὁδοὶ, διασταυρούμεναι ὑπὸ στενωτέρων ἄλλων, ἐν αἷς ὁ ἀὴρ εἰσπνέεται βαρὺς καὶ νοσώδης, ἡ ξενοπρεπὴς τῶν κατοίκων μορφὴ, καὶ μάλιστα τῶν γυναικῶν, ὧν αἱ μὲν μικρόσωμοι, μελάγχροες καὶ ἑλίκωπες ἀναπολοῦσι τὰς φλογερὰς ἄμμους τῆς ἐρήμου, ἐν ᾗ διέτριψαν οἱ πατέρες αὐτῶν, αἱ δὲ λευκαὶ, σφηκώδεις καὶ ὑγρόφθαλμοι μαρτυροῦσιν εὐγενεστέραν καταγωγὴν καὶ ἁβροτέραν δίαιταν, ἡ παράδοξος τῶν κατοίκων γλῶσσα, ἧς ποιοῦνται χρῆσιν πρὸς ἀλλήλους διαλεγόμενοι, διεγείρουσιν ἐξ ἀνάγκης τὴν περιέργειαν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν συνοικίαν ταύτην, οἵτινες ἀποροῦντες ἐρωτῶσι, πῶς εὑρέθη τῶν ξένων τούτων ἡ ὁμὰς ἐν τῷ μέσῳ χώρας ἑλληνικῆς, πότε καὶ πόθεν ἦλθον, τίς ἡ διά-

λεκτος αὐτῶν, τίνες αἱ τύχαι τῶν δυσμοίρων τούτων ἀνθρώπων, οἵτινες φέρουσιν ἔτι τὰ ἴχνη προγενεστέρας ταπεινώσεως καὶ ἀνισότητος, ἥτις ἤρθη μόλις ἐπ' ἐσχάτων.

Τῶν ἀποριῶν τούτων ἡ ἐπίλυσις ὅσον σπουδαία καὶ περίεργος, τοσοῦτον εἶναι καὶ δυσχερής· ὅθεν οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐὰν περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίων πολλὰ καὶ ψευδῆ οὐ μόνον ἐῤῥέθησαν καὶ ἐγράφησαν, ἀλλὰ, τοῦθ' ὅπερ χεῖρον, καὶ ἐπιστεύθησαν καὶ ἐπανελήφθησαν. Τὰ στενὰ τῆς παρούσης πραγματείας ὅρια δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν λεπτολόγον ἐξέτασιν καὶ τὸν αὐστηρὸν ἔλεγχον τῶν ἐσφαλμένων περὶ Ἑβραίων δοθεισῶν πληροφοριῶν, ἀλλ' ἡ ἀναίρεσις μιᾶς καὶ μόνης ἐκ τῶν πολλῶν περὶ Ἑβραίων ἡμαρτημένων βεβαιώσεων θέλει ἀρκέσει ὅπως ἀποδείξῃ, ἐπὶ τίνων σφαλερῶν βάσεων οἰκοδομοῦσί τινες τῶν ἀξιούντων νὰ συγγράψωσι σπουδαίαν δῆθεν ἱστορίαν. Διεξερχόμενοι πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου γαλλικὸν περιοδικὸν ἐν Παρισίοις ὑπὸ Ἑβραίων ἐκδιδόμενον, οὗ τινος τὸ ὄνομα οὔτε διὰ μνήμης ἔχομεν οὔτ' ἐφροντίσαμεν νὰ σημειώσωμεν, ἐνετύχομεν καὶ ἱστορικῇ τινι διατριβῇ, ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ἑπτανήσῳ Ἑβραίων ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας. Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ ἀγαθὸς ἀρθογράφος ἀνέφερε μετά τινος ἐθνικῆς φιλαυτίας τὴν ἐπὶ Ῥωμαίων μεγάλην τῶν Ἑβραίων πληθὺν ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Ἰονίου καὶ ἔχαιρε διηγούμενος τὰ ἐξαιρετικὰ προνόμια ἅτινα παρεχώρησεν αὐτοῖς Μάρκος ὁ Ἀγρίππας, χαριζόμενος τῷ φίλῳ καὶ ξένῳ αὐτοῦ Ἡρώδῃ· εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων παρέπεμπεν εἰς συγγραφέα γνωστὸν καὶ ἀξιόπιστον, εἰς τὸν ἐπίσης Ἑβραῖον Φλάβιον τὸν Ἰώσηπον [1]). Ἀπορήσαντες τίνι ποτὲ τρόπῳ μαρτυρία τοσοῦτον σπουδαία, ἐξ ἧς ἀπεδεικνύετο ὅτι ὁ εἰς Κέρκυραν τῶν Ἑβραίων ἀποικισμὸς ἀνέρχεται εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους, διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν ἐμβριθῶς μέχρι τοῦδε ἀσχοληθέντων καὶ συγγραψάντων τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑπτανήσου, ἀνεζητήσαμεν, ὡς εἰκός, ἐν τῇ *Ἰουδαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ* τοῦ Φλαβίου τὸ ὑπὸ τοῦ ἀρθογράφου ὑποδεικνύμενον χωρίον, ἀλλ' ἄνθρακες ὁ θησαυρὸς, διότι ναὶ μὲν ὁ Φλάβιος ποιεῖται αὐτόθι μνείαν περὶ Ἑβραίων καὶ περὶ προνομίων αὐτοῖς παραχωρηθέντων, ἀλλ' οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου μνημονευόμενοί εἰσιν οὐχὶ οἱ κατοικοῦντες τὰς νήσους τοῦ *Ἰονίου*, ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες τὴν *Ἰωνίαν* τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ παρανόησις τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου εἶναι τοσοῦτον καταφανής, τὸ γεωγραφικὸν ἁμάρτημα τοσοῦτον πρόδηλον, ὥστε ἡ βεβαίωσις τοῦ ἀγαθοῦ Ἰσραηλίτου ἀνίσχυρος οὖσα, ἀφ' ἑαυτῆς καταῤῥεῖ· καὶ ὅμως εὑρέθησαν εὔπιστοί τινες ἄνδρες, οἵτινες ἐλάλησαν περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑβραίων ἐν Ἑπτανήσῳ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων ὡς περὶ βεβαίου γεγονότος, καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπέδωκαν τὰ δικαιώματα καὶ προνόμια, ὧν μνεία γίνεται ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος.

Ὅτι ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατῳκισμένοι, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Ὅτι ὅμως ὁ εἰς Κέρκυραν ἀποικισμὸς αὐτῶν δὲν εἶναι προγενέστερος τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος ἔχομεν περὶ τούτου μαρτυρίαν βεβαίαν καὶ ἀναμφίλεκτον. Ὁ Ῥαββῖνος Βενιαμεὶν ὁ ἐκ Τουδέλης τῆς Ἱσπανίας, ὅστις μετέβη κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἵνα ἐπισκεφθῇ τὰς διαφόρους ἐκεῖ ὑπαρχούσας συναγωγὰς καὶ ἐξετάσῃ τὴν κατάστασιν τῶν ἑαυτοῦ ὁμοθρήσκων, διηγεῖται ὅτι εὗρε μέγα πλῆθος Ἑβραίων ἐν Ἑλλάδι. Ὁ δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐπισκεφθεὶς ὡσαύτως τὴν Ἑλλάδα ῥαββῖνος Πεταχίας ἐκ Regensburg βεβαιοῖ ὅτι τοσαῦται ἦσαν αἱ ἰουδαϊκαὶ κοινότητες ἐν τῇ χώρᾳ, ὥστε ὁλόκληρος ἡ Παλαιστίνη δὲν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ ἅπαντας τοὺς ἐν Ἑλλάδι κατοικοῦντας Ἑβραίους [1]). Καὶ ὅμως ἐν ᾧ ὁ Βενιαμεὶν εὗρεν ἐν Ἄρτῃ μὲν ἑκατὸν Ἑβραίους, ἐν Πάτραις δὲ πεντήκοντα, ἐν Ναυπάκτῳ ἑκατὸν, ἐν Κρίσσῃ διακοσίους, ζῶντας ἀπὸ τῆς γεωργίας, ἐν Κορίνθῳ περὶ τοὺς τριακοσίους, ἐν Θήβαις δισχιλίους, οἵτινες ἦσαν οἱ κάλλιστοι τῆς Ἑλλάδος μεταξουργοὶ καὶ πορφυροβάφοι, ἐν Εὐβοίᾳ διακοσίους, ὁ αὐτὸς περιηγητὴς δὲν εὗρεν ἐν Κερκύρᾳ εἰμὴ ἕνα καὶ μόνον ὀνόματι Ἰωσήφ [2]). Ὅτε ὁ Βενιαμεὶν ἐπεσκέφθη τὴν Κέρκυραν, ἡ νῆσος εἰσέτι διετέλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, Ῥογερίου, ὅστις ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἐν τῇ ἑπομένῃ ἑκατονταετηρίδι, ὅτε τῆς νήσου τὴν κατοχὴν ἔλαβον οἱ Ἀνδηγαυοὶ βασιλεῖς, οἱ Ἑβραῖοι φαίνονται ἐν Κερκύρᾳ πολυάριθμοι. Ἐὰν ἦλθον οὗτοι ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἢ τῆς Δύσεως, ἀγνοοῦμεν. Πιθανωτέρα ὅμως φαίνεται ἡ ἐξ Ἀνατολῆς καταγωγὴ αὐτῶν, μεταβάντων εἰς Κέρκυραν κατ' ὀλίγον εἴτε χάριν ἐμπορίας, εἴτε πρὸς ἀποφυγὴν δεινοτέρων καταδιώξεων. Ἡ δ' ἐξ Ἀνατολῆς προέλευσις τῶν πρώτων εἰς Κέρκυραν ἀποικησάντων Ἑβραίων εἰκάζεται ἔκ τε τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣν καὶ μόνην ἐλάλουν οἱ ἀρχαιότατοι τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίων, καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καλουμένης συναγωγῆς, ἥτις καὶ ἀρχαιοτέρα θεωρεῖται καὶ περιλαμβάνει τὰς ἀρχαιοτέρας ἑβραϊκὰς οἰκογενείας.

[1]) Ἀρχαιολ. Β. Ιϛ'. Κ. Β.

[1]) Erch und Gruber: Allgem. Enc. T. 85, σ. 164.
[2]) Asher: The itinerary of Rabbi Benjamin of Tudela. London. 1840. Τόμ. ά, σελ. 15. Tafel: De Thessalonica ejusque agro, σ. 467—520.

Ἡ ἐν Κερκύρᾳ κατάστασις τῶν Ἑβραίων ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς τῶν Ἀνδηγαυῶν κυριαρχίας, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ΙΓ' μέχρι τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος, ἦτο μὲν οἰκτρὰ καὶ ἀξιοδάκρυτος, οὐχὶ ὅμως καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, ὅπου ἡ μισαλλοδοξία κορυφωθεῖσα ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ταλαιπώρους Ἑβραίους ποινὰς ὑπερβάσας κατὰ τὴν ὠμότητα καὶ αὐτὰ τὰ ὑπὸ τῶν τυράννων τῆς Ῥώμης ἐπιβληθέντα ποτὲ τοῖς χριστιανοῖς φοβερὰ μαρτύρια. Ἐν ἀδιαλείπτῳ μὲν φόβῳ διατελοῦντες, ἀλλὰ καὶ περίσκεπτοι ὄντες οἱ Ἑβραῖοι τῆς Κερκύρας ἐφρόντιζον νὰ λαμβάνωσι παρὰ τῶν ἑκάστοτε δυναστῶν τῆς νήσου προνομιακὰ διπλώματα ἵνα κἂν ἐν μέρει μετριάσωσι τὰς ἀείποτε κατ' αὐτῶν ἐνεργουμένας βιαιοπραγίας καὶ περιφρουρήσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ μειζόνων ἔτι κινδύνων. Τοιαῦτα ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων διατάγματα ἐξέδωκαν οὐκ ὀλίγα οἱ Ταραντῖνοι ἡγεμόνες, διότι Φίλιππος ὁ ἐκ Τάραντος, αὐθέντης Κερκύρας, καὶ αὐτὸς ἰδίᾳ, καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς συζύγου Αἰκατερίνης ἐπιτίτλου αὐτοκρατείρας Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ οἴκτου πρὸς τοὺς ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίους ἔγραψεν αὐστηρὰ διατάγματα ὅπως ἀνακουφίσῃ τὰς ἀφορήτους αὐτῶν ταλαιπωρίας. Βραδύτερον δὲ Ῥοβέρτος ὁ ἐκ Τάραντος, πρωτότοκος τοῦ Φιλίππου υἱὸς, καὶ ἡ τοῦ Ῥοβέρτου χήρα Μαρία, ἀσκήσασα ἐν Κερκύρᾳ ἐξουσίαν τινὰ κατὰ τὰ πρῶτα τῆς χηρείας αὐτῆς ἔτη, ἐπεκύρωσαν τὰ τοῦ Φιλίππου ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων διατάγματα. Καὶ πάλιν ὁ τοῦ Ῥοβέρτου διάδοχος καὶ ἀδελφὸς, Φίλιππος καὶ οὗτος ὁμωνύμως τῷ πατρὶ καλούμενος, ἐπανειλημμένως προσεπάθησεν, ἀλλ' ἴσως πάντοτε εἰς μάτην, νὰ διαφυλάξῃ τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῶν συνεχῶν ἐπηρειῶν. Τέλος δὲ Ἰωάννα ἡ ἐξ Ἀνδηγαυῶν ἐξέδωκε καὶ αὐτὴ αὐστηρότατα διατάγματα πρὸς ὑπερασπισιν τῶν ταλαιπωρουμένων Ἑβραίων, οὓς καλεῖ πολίτας τῆς νήσου [1]). Τὰ προνομιακὰ ταῦτα ἔγγραφα ἐσώζοντο ἄλλοτε ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς συναγωγῆς, ἀλλ' εἰς ἡμετέραν γνῶσιν περιῆλθεν ἓν μόνον, καὶ τοῦτο ἐν ἀρχαίᾳ ἰταλικῇ μεταφράσει, ἐκδοθὲν τῷ 1365 καὶ ἀποσταλὲν πρὸς Νικόλαον τὸν τοῦ Δονάτου, διοικητὴν Κερκύρας καὶ τοποτηρητὴν τῆς *Ἰουδαϊκῆς* ἐν τῇ πόλει (Vicario della Giudaica nostra di essa città di Corfù) [2]). Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου φαίνεται ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν ἀνέκαθεν ἀπηλλαγμένοι καὶ ἐλεύθεροι βαρῶν, συνεισφορῶν καὶ ἄλλων παντοίων ὑποχρεώσεων, ἐξαιρουμένου τοῦ φόρου τοῦ τελουμένου εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς πόλεως Κερκύρας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν παρελθόντα χρόνον ἔπαθον πολλὰς καὶ σωματικὰς καὶ χρηματικὰς ζημίας, ἐφοβοῦντο δὲ μήπως πάθωσιν ἄλλας τοιαύτας καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Μαρίας, ἥτις ἐπεκύρωσε τὰ πρώην αὐτοῖς παραχωρηθέντα προνόμια καὶ ἐκέλευσε τὸν διοικητὴν τῆς νήσου νὰ τηρῇ ἀπαρασαλεύτως αὐτὰ, καὶ μήτε αὐτὸς νὰ ἐκβιάζῃ, μήτε εἰς ἄλλους νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ ἐκβιάζωσι τοὺς Ἑβραίους, μηδὲ νὰ κακοποιῇ αὐτοὺς εἴς τε τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, ὡς ἔπραττον τοῦ Δονάτου οἱ προκάτοχοι, οἵτινες ἠνάγκαζον τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν ἀποβολὴν ἢ ἀποκοπὴν μέλους τινὸς τοῦ σώματος, ἀφῄρουν αὐτοὺς τὰς κλίνας, τὰ ἔπιπλα καὶ τὰ ζῶα, ἐκώλυον αὐτοὺς νὰ ἑορτάσωσι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων, καὶ ἄλλας μυρίας ταύτας ἐξετέλουν κατ' αὐτῶν βιαιοπραγίας [1]). Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἡ κυριαρχία τῶν Ἀνδηγαυῶν ἐν Κερκύρᾳ ἔμελλε νὰ ἐκλείψῃ. Οἱ Ἐνετοὶ, πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐποφθαλμιῶντες πρὸς τὴν Κέρκυραν, ἧς ἀντεποιοῦντο δυνάμει τῆς συνομολογηθείσης ἐπὶ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνθήκης, κατώρθωσαν νὰ λάβωσι τῆς νήσου τὴν κατοχὴν ἐν ἔτει 1387 τῇ ἑκουσίᾳ παραδόσει τῶν κατοίκων, οἵ τινες, ἀνάγκην ἔχοντες ἰσχυρᾶς προστασίας, ἔπεμψαν πληρεξουσίους εἰς Ἐνετίαν ἵνα δηλώσωσιν ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ὑποβληθῶσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς μεγαλοδυνάμου καὶ θαλασσοκράτορος ἐκείνης πολιτείας. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς γενομένης ὑπὸ τῶν Κερκυραίων ἑκουσίας ταύτης παραδόσεως εἰς τοὺς Ἐνετοὺς, οἱ Ἑβραῖοι οὐ μόνον ἀνεγνωρίζοντο ὡς πολῖται τῆς νήσου καὶ ἀπετέλουν, ὡς λέγουσιν, ἴδιον πολιτικὸν σῶμα, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγον βεβαίως ἠδύναντο ἐν τῇ νήσῳ, διότι, ἐκ τῶν ἓξ τότε πεμφθέντων εἰς Ἐνετίαν πρεσβευτῶν ὁ εἷς ἦτο Ἑβραῖος, Δαβὶδ ὁ Σέμος, ἐξ ἐπισήμου ἑβραϊκοῦ οἴκου μέχρι τοῦ νῦν σωζομένου ἐν Κερκύρᾳ. Τοῦ Ἑβραίου τούτου ἡ ἀποστολὴ οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀναντίῤῥησιν ὡς μαρτυρουμένη ἐξ ἐπισήμων τῆς Ἐνετίας ἐγγράφων [2]), ἀλλ' ὅμως Ἀνδρέας ὁ Μαρμαρᾶς, εὐπατρίδης Κερκυραῖος, κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα καὶ γνωστὸς γενόμενος διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰταλιστὶ συγγραφεῖσαν ἱστορίαν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων, φερόμενος ὑπὸ μίσους ἀσπόνδου κατὰ τῶν Ἑβραίων, καθ' ὧν λάβρος ἐπιτίθεται πολλαχοῦ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, καί τοι ἀναφέρων τῶν λοιπῶν πρέσβεων τὰ ὀνόματα, παρασιωπᾷ παντάπασι τὸ τοῦ Ἑβραίου πρεσβευτοῦ. Καὶ οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐὰν ἔπραξε τοῦτο ὁ φλήναφος Μαρμαρᾶς, ὅς τις τοῦ μυθοπλάστου ἐζήλωσε μᾶλλον τὸ ὄνομα ἢ τὸ τοῦ ἱστορικοῦ, ἀλλὰ καὶ Ἀντώνιος ὁ Ῥοδόσταμος, ποιητὴς καὶ φιλολόγος Κερκυραῖος, τελευτήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ καταλιπὼν ἀνέκδοτον ἱστορίαν τῆς Κερκύρας οὐχὶ λόγου ἀναξίαν, ἀναφέρει

[1]) Delle cose Corcireri. Vol. I. Γ, 445, 447, 449, 470.
[2]) Stampa dell'Università degl'Ebrei di Corfù.

[1]) Buchon: Nouvel. Rech. T. Α', σ. 408.
[2]) Commemoriali VIII, σ. 122.

μὲν τοῦ Σέμου τὴν ἀποστολὴν ὡς ἐκ παραδόσεως λεγομένην, ἀλλ' ὑπὸ φυλετικῶν προλήψεων παρασυρόμενος ἀπορρίπτει αὐτὴν ὡς πίστεως ἀναξίαν [1]). Ἴσως δὲ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ μέγα ἔχοντος ἀξίωμα Δαβὶδ τοῦ Σέμου, ὅστις βεβαίως ἐκήδετο περὶ τῶν ἰδίων ὁμοθρήσκων, ἡ Σύγκλητος τῆς Ἐνετίας μικρὸν μετὰ τὴν γενομένην παράδοσιν, ὅ ἐστι τῇ 22 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1387, ἐξέδωκε θέσπισμα, ἐν ᾧ ὁμολογοῦσα ὅτι ἐπὶ πολλῶν περιστάσεων ἡ ἔν τε τῇ πόλει καὶ τῇ νήσῳ διαμονὴ τῶν Ἑβραίων ἀνεδείχθη λυσιτελής, εὔλογον ἔκρινε νὰ συναινέσῃ εἰς τὰς αἰτήσεις δύο ἐκ Κερκύρας Ἑβραίων, πεμφθέντων ὑπὸ τῶν ἰδίων ὁμοθρήσκων, καὶ, διακαῶς ἐπιποθοῦσα νὰ ζῶσιν οἱ Ἑβραῖοι ἡσύχως καὶ ἀσφαλῶς ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς δουκικῆς ἀρχῆς, ἐπεκύρωσεν αὐτοῖς πάντα τὰ ἀρχαῖα προνόμια καὶ τὰς ἀτελείας, ὧν ἀπήλαυον, τουτέστι νὰ μὴ ἀναγκάζωνται ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε κυβερνητῶν καὶ ἀρχόντων νὰ ἐμφανίζωνται εἰς τὰ δικαστήρια ἐν ἱεραῖς ἡμέραις ἄνευ κατεπειγούσης ἀνάγκης· νὰ μὴ ὑποβάλλωνται εἰς συνεισφορὰς βαρυτέρας τῶν λοιπῶν πολιτῶν· νὰ μὴ ἐπιβαρύνωνται δι' ἐξαναγκαστικῶν δανείων, καὶ τέλος νὰ ὦσι καθόλου ἰσοτελεῖς πρὸς τοὺς λοιποὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ τῆς νήσου. Ὅτι δὲ τῆς Ἐνετίας ἡ πολιτεία ἰδίαν πρόνοιαν ἐλάμβανε περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίων καὶ φιλανθρώπως αὐτοῖς προσεφέρετο, ἐναργῶς δηλοῦται ἔκ τε πολλῶν ἄλλων καὶ ἐκ τῆς ἑπομένης μάλιστα περιστάσεως. Μετὰ τὴν λαμπρὰν ἐν Ναυπάκτῳ νίκην τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν Τούρκων συμβᾶσαν ἐν ἔτει 1571, θέλουσα ἡ ἐνετικὴ πολιτεία νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἰδίαν εὐσέβειαν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν τῆς νίκης δοτῆρα Ἰησοῦν Χριστὸν, οὐδὲν ἄλλο μέσον εὗρεν εὐπρόσδεκτον αὐτῷ εἰμὴ τὴν ἐκ παντὸς τοῦ ἐνετικοῦ κράτους ἀποπομπὴν τῶν Ἑβραίων· εἰς τὴν ἄδικον ὅμως καὶ ἀπάνθρωπον ταύτην προγραφὴν δὲν συμπεριελήφθησαν καὶ οἱ Ἑβραῖοι τῆς Κερκύρας. Ἡ ἀνωτέρω ὁμολογία τῆς Συγκλήτου τῆς Ἐνετίας, ὅτι τῶν Ἑβραίων ἡ κοινότης ἀπέβαινεν ὠφέλιμος τῇ τε νήσῳ καὶ τῇ πόλει τῆς Κερκύρας δὲν ἦτο σφαλερά. Δραστήριοι καὶ φιλόπονοι ὄντες ἐκ φύσεως οἱ πολλοὶ τῶν Ἑβραίων ὑπέβαλλον ἑαυτοὺς εἰς ἐργασίας καὶ μετήρχοντο τέχνας βαναύσους μὲν καὶ ποταπὰς, ἀλλὰ χρησιμωτάτας, ἃς οἱ λοιποὶ τῶν κατοίκων περιεφρόνουν. Οἱ ἐπιφανέστεροι δὲ αὐτῶν εἰς τὴν ἐμπορίαν ἐπιδιδόμενοι, κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσωσιν εἰς ἑαυτοὺς πάσας σχεδὸν τὰς ἐν τῇ νήσῳ ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ οὕτως ἀπέκτησαν δύναμιν καὶ πλοῦτον οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, ὃν οὐχὶ σπανίως μετεχειρίζοντο ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ ἀγαθῷ τῆς πόλεως.

Ὁπόσον οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν λυσιτελεῖς ἐν Κερκύρᾳ ἀποδεικνύεται ἐξ ἀναριθμήτου πλήθους ἐγγράφων μέχρις ἡμῶν περιελθόντων τῶν κατὰ καιροὺς Ἐνετῶν *Προνοητῶν* (Provveditori). Ὁσάκις τις ἐκ τούτων ἔμελλε νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ ν' ἀπέλθῃ τῆς νήσου, οἱ Ἑβραῖοι ἔσπευδον νὰ λάβωσι παρ' αὐτῶν ἐγγράφους μαρτυρίας ἀσαλεύτου πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὴν ἐνετικὴν πολιτείαν ἵνα ἔχωσιν αὐτὰς ὡς συστάσεις πρὸς τοὺς νέους πεμπομένους *Προνοητάς*. Ἐὰν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν εἰς τοιαῦτα πιστοποιητικὰ, οἱ Ἑβραῖοι διετέλεσαν ἐν Κερκύρᾳ πιστότατοι καὶ λίαν ἀφωσιωμένοι ὑπήκοοι, ὠφελήσαντες παντοιοτρόπως τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος συμφέροντα ἐν καιρῷ ἐνδείας καὶ κινδύνου διά τε συνεισφορῶν καὶ δανείων μεγάλων χρηματικῶν ποσοτήτων, καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς. Ἐν ἔτει 1586 ὁ τῆς Κερκύρας *Βάϊλος* Ἱερώνυμος Καπέλλας πιστοποιεῖ ὅτι οἱ συνοδικοὶ τῆς ἑβραϊκῆς κοινότητος ἔδειξαν μεγίστην προθυμίαν ἐν τῇ γενομένῃ συνεισφορᾷ πρὸς κατασκευὴν τῶν δύο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως κατασκευασθεισῶν δεξαμενῶν. Ἐξ ἴσου δ' ἐφάνησαν πρόθυμοι ἔν τε τῇ κατασκευῇ τῶν νέων καὶ ἐν τῇ ἐπανορθώσει τῶν ἀρχαίων τειχῶν, καὶ ἐν ἄλλαις παντοίαις ἀνάγκαις. Ἐπὶ τοῦ μακροῦ καὶ διὰ τοὺς χριστιανοὺς ὀλεθρίου πολέμου τῆς Κρήτης οἱ Ἑβραῖοι ἐλευθερίως ἐχορήγουν πάντα τὰ ἐπιτήδεια πρὸς χρῆσιν καὶ ἀνακούφισιν τῶν εἰς Κέρκυραν μετακομιζομένων τραυματιῶν, καὶ ἴσον ζῆλον ἔδειξαν κατὰ τὸν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεμον. Κατὰ δὲ τὴν γενομένην ἐν ἔτει 1716 περιβόητον πολιορκίαν τῆς Κερκύρας τοσοῦτον ἀνδρείως καὶ εὐτόλμως ἠγωνίσθησαν πρὸς τοὺς κοινοὺς πολεμίους, εἰς τοσούτους κινδύνους ἐξετέθησαν πρὸς κοινὴν ὑπεράσπισιν, μὴ φειδόμενοι τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας καὶ τῶν τέκνων, ὥστε ὁ περικλεὴς στρατάρχης τῆς Ἐνετίας κόμης Σχυλεμβούργιος, ὁ σώσας τὴν Κέρκυραν ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ τῆς δουλείας κινδύνου τιμηθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τῆς Ἐνετίας δι' ἀνδριάντος, ἔτι φαινομένου ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Κερκύρας, ἐξέδωκεν ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων δύο τιμητικὰ ἔγγραφα, ἐν οἷς ἐκθειάζει τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν καθόλου καὶ ἰδιαιτέρως ἐπαινεῖ τὸν Μορδοχαΐ Μόρδον Μαυρογένην, ὅστις ὑπεριδὼν πάντα κίνδυνον ἠρίστευσε πάντων τῶν λοιπῶν Ἑβραίων. Τὰ γενναῖα τῶν Ἑβραίων κατορθώματα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπειλουμένης Κερκύρας ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ Σχυλεμβουργίου, συνταγματάρχου Δημητρίου στρατηγοῦ, Κερκυραίου, ὅστις, ἐν τῇ τῆς πολιορκίας ἐκθέσει, ἣν ἀπήυθυνε πρὸς τὸν Πέτρον Γαρζώνην, συγκλητικὸν καὶ ἱστοριογράφον τῆς ἐνετικῆς Πολιτείας, βεβαιοῖ ὅτι ἐκ

[1]) Memorie appartenenti alla Storia Civile, Antica e Moderna dell'Isola di Corfù, σελ. 250. Σώζεται ἐν χειρογράφῳ παρὰ τῷ κ. Ἀντωνίῳ Ῥοδοστάμῳ, αὐλάρχῃ τῆς Α. Μ., ἐγγόνῳ τοῦ ἱστορικοῦ.

τῶν κατοίκων Κερκύρας οἱ Ἑβραῖοι παρέσχον ἐν τῇ πολιορκίᾳ τὰς μεγίστας ὑπηρεσίας [1]). Ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἑβραίων κατοίκων τῆς νήσου ἦτο ἀρκούντως, ὡς ἐρρέθη, πολυάριθμος ἕως ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀνδηγαυῶν, ἀλλ' οὗτος ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον ἕνεκα δύο φοβερῶν ἀλλαχοῦ γενομένων κατὰ τῶν ὁμοθρήσκων αὐτῶν καταδιώξεων. Ὅτε Φερδινάνδος ὁ Καθολικὸς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ἰσαβέλλα ἐξέδωκαν ἐν ἔτει 1493 τὸ ἀξιομνημόνευτον θέσπισμα, δι' οὗ οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἱσπανίας ἀνηλεῶς προεγράφοντο καὶ ἠναγκάζοντο νὰ καταφύγωσι πρὸς σωτηρίαν εἰς ξένας χώρας, οὐκ ὀλίγαι μετῴκησαν εἰς Κέρκυραν ἱσπανικαὶ οἰκογένειαι, αἵτινες καὶ εὐημέρησαν ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν πατρίδι καὶ διετήρησαν μέχρις ἐσχάτων τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐθνικὴν διάλεκτον. Ἀλλὰ μεθ' ἡμίσειαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα ἦλθεν ἐκ τῆς γείτονος Ἀπουλίας ἀποικία Ἑβραίων ἀσυγκρίτῳ λόγῳ πολυανθρωποτέρα, ἥτις τοσοῦτον ἐπέδρασεν ἐφ' οὓς εὗρεν ἐν τῇ νήσῳ προγενεστέρους Ἑβραίους, ὥστε καὶ τῆς Ἀπουλίας τὴν γλῶσσαν εἰς αὐτοὺς ἐπέβαλεν, ἣν λαλοῦσι μέχρι τοῦ νῦν ἀναμιγνύοντες καὶ λέξεις ἑλληνικὰς καὶ ἀποτελοῦντες οὕτω νόθον τι ἐξάμβλωμα γλώσσης, δύσηχον καὶ ἀκατάληπτον ἐξ ἴσου πρός τε τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἑβραῖοι οὗτοι ἦλθον ἐκ τῆς Ἀπουλίας ἐν ᾧ χρόνῳ ἦρχε τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως περιβεβλημένος τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀντιβασιλέως ὁ Δὸν Πέτρος ὁ ἐκ Τολέδου. Ὁ ἄρχων οὗτος, ἀκούων πλεῖστα κατὰ τῶν Ἑβραίων παράπονα διὰ τὴν ἐπιτηδευομένην ὑπ' αὐτῶν τοκογλυφίαν, ἔκρινεν εὔλογον νὰ πληροφορήσῃ περὶ τούτου τὸν αὐτοκράτορα, παρ' οὗ καὶ ἔλαβε τὴν ἐπιταγὴν νὰ ἐξώσῃ τοὺς Ἑβραίους παραχρῆμα ἐκ τοῦ βασιλείου [2]). Τούτου ἕνεκα μέγα πλῆθος τῶν δυστυχῶν ἐκείνων κατέφυγεν ἐν ἔτει 1540 εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν πρώην φυγαδευθέντων Ἱσπανῶν ἔκτισαν συναγωγὴν, ἥτις πρὸς διάκρισιν τῆς ἀρχαιοτέρας *ἑλληνικῆς* ὀνομάζεται εἰσέτι *ἀπουλικὴ* καὶ *ἱσπανική*· καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης χρονολογεῖται ἡ εἰς Ἰταλοὺς καὶ Ἕλληνας διαίρεσις τῶν Ἑβραίων τῆς Κερκύρας. Ἡ διοργάνωσις τῆς κοινότητος αὐτῶν ἐγένετο κατὰ μίμησιν τῆς χριστιανικῆς, διότι ἑκάστη συναγωγὴ εἶχε δύο συνδίκους (Mamunim), δύο ἐπόπτας καὶ δύο ἐπιτρόπους (Parnasim)· ἀπετέλει δὲ ἴδιον σῶμα καὶ εἶχεν ἰδιαίτερον συμβούλιον, ὅπερ συνεκαλεῖτο πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ἰδίων ὑποθέσεων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν συνδίκων· κοινῶν δὲ πραγμάτων προκειμένων, τὰ συμβούλια ἡνοῦντο καὶ ἀπὸ κοινοῦ συνεσκέπτοντο. Οἱ σύνδικοι, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν φρατόρων τῶν συναγωγῶν, οὓς ἐπὶ τούτῳ συνεκάλει κατ' ἔτος ὁ Ἐνετὸς *Προνοητὴς* εἰς τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ μέγαρα αὐτοῦ, ἐφρόντιζον περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἡσυχίας, συνδιήλαττον τοὺς διαφερομένους καὶ εἶχον ἀγορονομικὰ καθήκοντα. Ὤφειλον δὲ πρὸς τούτοις νὰ παρευρίσκωνται ἐν πάσαις ταῖς δημοσίαις τελεταῖς φοροῦντες στολὴν ὁμοίαν τῇ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν συνδίκων, ἀλλ' ἐξ ἐρίου καὶ οὐχὶ ἐκ μετάξης ὡς ἡ ἐκείνων, προσέτι δὲ ἄοπλοι καὶ μετὰ βραχείας φενάκης, διότι τὸ ξίφος καὶ ἡ μακρὰ φενάκη ὑπὸ μόνον τῶν χριστιανῶν ἐφοροῦντο. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐν Κερκύρᾳ ἔζων ἡσύχως καὶ ἀσφαλῶς οἱ Ἑβραῖοι καὶ διετέλουν ἐν καταστάσει πολλῷ βελτίονι τῶν ἄλλων Ἑβραίων τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως καὶ ἐνταῦθα ν' ἀποφύγωσι τοὺς διωγμοὺς τῆς τότε θρησκευτικῆς μισσαλλοδοξίας, ἥτις ἐξεγειρομένη κατὰ καιροὺς προεκάλει ἄδικα καὶ ὑβριστικὰ κατ' αὐτῶν διατάγματα, ἅτινα νῦν ἀναγινώσκοντες ἀποροῦμεν ἐὰν ἁρμόζει μᾶλλον νὰ θρηνῶμεν τὴν πονηρίαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἢ νὰ αἰσχυνώμεθα διὰ τὰς παρεκτροπὰς τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἐν ἔτει 1406 οἱ Κερκυραῖοι ἔπεμψαν τὸν Περόττον Ἀλταβίλλαν καὶ Τζῆλον Δὲ Πάζε (de Pace) καὶ ἄλλους τινὰς εὐπατρίδας πρέσβεις εἰς Ἐνετίαν ἵνα παρὰ τοῦ Δουκὸς αἰτήσωσι διαφόρους ὑπὲρ τῆς πόλεως παραχωρήσεις, αἵτινες εἰσέτι ἀναγινώσκονται ἐν τῇ μεγάλῃ βίβλῳ τῶν προνομίων τῆς Κερκύρας τῇ σωζομένῃ ἐν τῷ ἀρχειοφυλακείῳ. Μεταξὺ δὲ τῶν τότε ἀπευθυνομένων αἰτήσεων συναριθμεῖται καὶ ἰδιαιτέρα τις, τοσοῦτον σκληρὰ ὅσον καὶ παράδοξος, de Iudæis Iapidandis [1]). Ἡ συνετὴ τῆς Ἐνετίας κυβέρνησις δὲν συνήνεσεν, ὡς ἦτο φυσικὸν, εἰς τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην ἀπαίτησιν, ἀλλὰ μὴ θέλουσα νὰ δυσαρεστήσῃ τοὺς προσφιλεῖς αὐτῇ ὑπηκόους, τότε πρῶτον πέμψαντας πρέσβεις εἰς Ἐνετίαν μετὰ τὴν γενομένην τῆς νήσου παράδοσιν, ἐκόλασέ πως τὴν ἀπαιτουμένην ὑπὸ τῶν εὐγενῶν πρέσβεων ἀγενῆ τῶν Ἑβραίων λιθοβολίαν κελεύσασα νὰ φέρωσιν οὗτοι τοῦ λοιποῦ ἓν Ο κίτρινον ἐν τῷ στήθει, ἔχον τὸ μέγεθος μεγάλου ἄρτου, ἵνα διακρίνωνται τῶν χριστιανῶν, εἰ δὲ μὴ νὰ τελῶσι κατ' ἔτος τριακόσια χρυσᾶ δουκάτα τῇ Πολιτείᾳ τῆς Ἐνετίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ τῇ ἐπιμόνῳ αἰτήσει τῶν αὐτῶν φιλοχρίστων πρέσβεων αὐστηρῶς ἀπηγορεύθη τοῖς Ἑβραίοις ἡ κατοχὴ καὶ ἡ ἀπόκτησις παντὸς ἀκινήτου κτήματος, διετὴς δὲ προθεσμία παρεχωρήθη αὐτοῖς, ἵνα ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐκποιήσωσιν ὅσους εἶχον ἀγροὺς καὶ ἀμπέλους καὶ κήπους καὶ κτήματα εἴτε ἐν τῇ νήσῳ, εἴτε ἐν τῇ παρακειμένῃ στερεᾷ ἐπὶ ποινῇ δημεύσεως ἐάν τις παρέβαινε τὴν εἰρημένην διάταξιν. Εἰς μάτην οἱ Ἑβραῖοι, πέμψαντες καὶ αὐτοὶ τοὺς ἰδίους συνδίκους

[1]) Giornale di Legislazione. Giurisprudenza, Letteratura κτλ. Corfù, 1846. Τόμ. Β', σ. 86.

[2]) Giannone: Istor. Civ. di Napoli, B. 32. K. 4.

[1]) Bolla d'oro della magnifica città di Corfù, σ. 4.

εἰς Ἐνετίαν, προσεπάθησαν νὰ μεταβάλωσι τὴν σκληρὰν ταύτην ἀπόφασιν. Ἡ Πολιτεία τῆς Ἐνετίας οὐ μόνον ἐνέμεινε τοῖς πρώην δεδογμένοις, ἀλλ' ὀψιαίτερον ἠνάγκασε καὶ πάσας τὰς Ἑβραΐδας νὰ φέρωσι καὶ αὐταὶ περὶ τὴν κεφαλὴν κίτρινον κάλυμμα ἐπὶ ποινῇ τριακοσίων ὡσαύτως δουκάτων εἰ μὴ ἐξετέλουν τὴν ἐπιταγήν.

Ἡ μισαλλοδοξία, πρὸς τὸ παμφάγον πῦρ ὁμοιάζουσα τότε μόνον καταπαύει τὴν φθοροποιὸν αὐτῆς ἐνέργειαν, ὅτε πέριξ αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο πρὸς καταστροφὴν ἀπαντᾷ, ὅθεν οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐὰν οἱ ταλαίπωροι Ἑβραῖοι, καίτοι κωλυόμενοι τοῦ ἀγοράζειν καὶ αὐτὰ τὰ τρόφιμα ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀγορᾷ, τοῦ ἀντλεῖν τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν δημοσίων φρεάτων [1]), καί τοι ἀδίκως ἀργυρολογούμενοι, καὶ ἀπειλούμενοι καὶ ὑβριζόμενοι, δὲν ἠδύναντο ἐν ὅσῳ ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, νὰ κορέσωσι τὸ ἄγριον μῖσος, ὅπερ κατ' αὐτῶν ἔτρεφον πολλοὶ τῶν ἀξιούντων ὅτι εἰσὶν ὀπαδοὶ τῆς θρησκείας τοῦ πράου καὶ ταπεινοῦ τὴν καρδίαν Ναζωραίου.

Ὅτε πρὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς ΙϛΙ' ἑκατονταετηρίδος ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἔκειτο εἰσέτι ἐν τῷ παλαιῷ φρουρίῳ, ἡ δὲ νῦν πόλις ἐθεωρεῖτο ὡς προάστιον, καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο *Ἐξωπόλιον Κορυφῶν*, οἱ Ἑβραῖοι κατῴκουν πάντες κεχωρισμένοι ἀπὸ τῶν χριστιανῶν, καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ συνοικία περιωρίζετο εἰς τὸ ἰουδαϊκὸν ὅρος, τὸ χυδαϊστὶ λεγόμενον *Βρηοδοῦρι*, ὅπερ, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν ἐπιθαλασσίων τειχῶν, περιελάμβανε τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς πόλεως, ὅπου νῦν κεῖνται οἱ ναοὶ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιβουνιωτίσσης, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κρεμαστῆς, τοῦ Ταξιάρχου, τοῦ Παντοκράτορος καὶ τοῦ ἁγ. Νικολάου [2]). Ἐπειδὴ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος ἠνάγκασαν οἱ Ἐνετοὶ τοὺς Ἑβραίους νὰ κατεδαφίσωσι τὰς οἰκίας αὐτῶν ἵνα ἐγείρωσιν αὐτόθι ἐπιτειχίσματα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως, οἱ Ἑβραῖοι ἐξῆλθον ἐκ τοῦ ὡρισμένου χώρου καὶ διεσπάρησαν πολλαχόσε, κατοικήσαντες μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, καὶ δὴ καὶ παρὰ τοῖς ἱεροῖς ναοῖς. Ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν Ἑβραίων μετὰ τῶν λοιπῶν κατοίκων τῆς νήσου μεγάλως ἐσκανδάλισε τὰς ψυχὰς τῶν φιλευσεβῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἀφόρητον ἡγούμενοι τὸ πρᾶγμα ἔπεμψαν ἐν ἔτει 1524 εἰς Ἐνετίαν τὸν Βαπτιστὴν Πετριτῆ καὶ τὸν Ἰωάννην Ἀβράμην, εὐπατρίδας τῆς νήσου, ἵνα σὺν πολλοῖς καὶ ἄλλοις αἰτήσωσι παρὰ τοῦ Δουκὸς τὸν περιορισμὸν τῶν Ἑβραίων εἰς κεχωρισμένον καὶ ἰδιαίτερον χῶρον ὡς τὸ πάλαι. Ἡ ἐνετικὴ Πολιτεία, προθύμως συναινέσασα εἰς τὴν αἴτησιν τῶν Κερκυραίων πρέσβεων, ἐκέλευσεν ἀμέσως τὸν ἐν Κερκύρᾳ Ἐνετὸν προνοητὴν νὰ περιορίσῃ τοὺς Ἑβραίους εἰς τόπον ὑπ' αὐτῆς ὑποδειχθέντα, ὅπου ἠδύναντο τοῦ λοιποῦ νὰ ζῶσι καλῶς τε καὶ ἀσφαλῶς [1]). Ἀλλ' αὕτη ἡ δουκικὴ διάταξις ἔμεινε πάντη ἀνεκτέλεστος ἐπὶ μεγάλῃ λύπῃ τῶν Κερκυραίων· ὅθεν ἐν ἔτει 1532 ἐπέμφθησαν ἄλλοι δύο τῶν προκρίτων τῆς νήσου εἰς Ἐνετίαν, ὁ Οὐαλτέρος Μορέλλος καὶ ὁ Γεώργιος Δάντσας, ἵν' ἀπαιτήσωσιν οὐ μόνον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς εἰρημένης διατάξεως, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπαγορευθῇ τοῦ λοιποῦ τοῖς Ἑβραίοις ἡ μίσθωσις οἱουδήποτε ἀκινήτου κτήματος. Ἡ ἐνετικὴ Πολιτεία, πάντοτε χαριζομένη ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν Κερκυραίων, παρεχώρησεν ἀσμένως τὰ αἰτηθέντα, ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ τούτου γενόμεναι τότε δουκικαὶ διατάξεις ἔμειναν ὡσαύτως ἀνεκτέλεστοι, ἴσως διότι ἀντέστησαν εἰς αὐτὰς οἱ Ἑβραῖοι, οἵτινες διέμεινον ἔτι ἐν ταῖς συνήθεσιν αὐτῶν κατοικίαις καὶ ἐν ἔτει 1562, καθ' ὃν χρόνον μετὰ μακρὰν ἀντιλογίαν τῶν Ἑβραίων συνδίκων γενομένην ἐνώπιον τοῦ Ἐνετοῦ *Προνοητοῦ*, ἀπεφασίσθη ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ὤφειλον νὰ κατοικῶσιν ἐν τῷ χώρῳ τῷ αὐτοῖς ὡρισμένῳ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν συνδίκων, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας καὶ ἐπέκεινα, περιβαλλόντες ἑαυτοὺς δι' ὑψηλῶν τειχῶν [2]). Τίνι τρόπῳ κατώρθωσάν τινες τῶν Ἑβραίων νὰ μὴ ἐκτελέσωσι τὴν ἐκδοθεῖσαν τότε τοῦ *Προνοητοῦ* ἀπόφασιν, ἀλλὰ νὰ κατοικῶσιν ἔτι διεσπαρμένοι, οἱ μὲν ἐν τῷ φρουρίῳ, οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὅπου καὶ ἂν ἐβούλοντο, ἀγνοοῦμεν· γινώσκομεν ὅμως ὅτι οἱ χριστιανοί, βαρέως φέροντες τὴν παρακοὴν τῶν Ἑβραίων, ἔπεμψαν καὶ πάλιν πρέσβεις εἰς Ἐνετίαν ἐν ἔτει 1592 τοὺς εὐπατρίδας Φίλιππον Καρτάνον καὶ Ἀνδρέαν Φιομάχον ἵν' ἀπαιτήσωσι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν γενομένων κατὰ τῶν Ἑβραίων παραχωρήσεων [3]), ἀλλὰ μόλις τῷ 1622 ἐξεδόθη αὐστηρὸν ἀποτελεσματικόν, ὡς φαίνεται, θέσπισμα, δι' οὗ οἱ Ἑβραῖοι προσετάττοντο νὰ κατοικῶσι τοῦ λοιποῦ ἡνωμένοι ἐν ᾗ διαμένουσι νῦν συνοικίᾳ, καὶ νὰ μὴ ἐξέρχωνται ἐξ αὐτῆς ἵνα μεταβῶσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς ἄνευ προηγουμένης ἐγγράφου ἀδείας τοῦ *Baṭlou* καὶ τοῦ *Προνοητοῦ* τῆς νήσου. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἀπηγορεύθη εἰς αὐτοὺς πᾶσα ἐξωτερικὴ λατρεία καὶ ἡ μίσθωσις οἱουδήποτε κινητοῦ κτήματος, ἐξαιρουμένης τῆς οἰκίας ἐν ᾗ ἔμελλον νὰ κατοικῶσιν.

Ἀλλ' ὡς ἐὰν μὴ ἤρκουν αἱ μνημονευθεῖσαι καταπιέσεις αὗται ἵνα κορέσωσι καὶ αὐτὰ τὰ ἀγριώτερα

[1]) Stampa dei Priori degl'Intervenienti di Corfù contro li capi dell'Università degl'Ebrei di Corfù, p. 30—32.

[2]) Ἀληθὴς ἔκθεσις περὶ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ θαυματουργοῦ λειψάνου τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος παρὰ Ν. τοῦ Βουλγάρεως, σ. 21.

[1]) Chel sii provisto de habitatione adessi Hebrei in uno loco dicto Catto pero, che è dalla banda del Turion del armeraglio, ove starano bene uniti et securi. Bella d'oro, σ. 40.

[2]) Stampa κτλ. σ. 44.

[3]) Marmora: Istor. di Corfù, σ. 370.

πάθη, οἱ χριστιανοὶ ἐπενόουν νέας πάντοτε πρὸς ὕβριν καὶ βλάβην τῶν Ἑβραίων καταδιώξεις. Εὑρίσκοντο δέ τινες τοσοῦτον μοχθηροὶ τὴν φύσιν, ὥστε νυκτὸς ἐρχόμενοι εἰς τὰ τῶν Ἑβραίων κοιμητήρια ἀνέσκαπτον τὰ τῶν τάφων καὶ μυρίας διέπραττον κατ' αὐτῶν ὕβρεις καὶ ἀπανθρωπίας. Ἡ ἐνετικὴ Πολιτεία, μαθοῦσα τὸ πρᾶγμα, προεκήρυξεν ἐν ἔτει 1614 ὅτι ἤθελεν ἐπιβάλει αὐστηροτάτας ποινὰς εἰς τοὺς φωρωμένους ἐνόχους τοῦ στυγεροῦ τούτου κακουργήματος, καὶ ἡ αὐστηρότης τῆς ποινῆς ἐμετρίασεν ἐν μέρει τὴν τόλμην τῶν προπετῶν, ἀλλά, παύσαντες οὗτοι νὰ ἐφυβρίζωσι τοὺς νεκροὺς, ἤρχισαν νὰ ἐνοχλῶσιν ἡμέραν καὶ νύκτα τοὺς ζῶντας, προπηλακίζοντες αὐτοὺς, ἀναγκάζοντες τοὺς παῖδας αὐτῶν εἰς βαναυσοτάτας ἐργασίας, ἀποτείνοντες λόγους αἰσχροὺς καὶ ὑβριστικοὺς εἰς ὅσας Ἑβραίας ἀπήντων καθ' ὁδὸν, καὶ τέλος ῥαβδίζοντες ἢ ἀπειλοῦντες θάνατον ἐάν τις τῶν Ἑβραίων μετέβαινε χάριν ἰδίων ὑποθέσεων εἰς τοὺς ἀγρούς [1]).

Γνωστόν ἐστι τοῖς πᾶσιν ὁπόσον σταθερῶς ἐμμένουσιν οἱ Ἑβραῖοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν προγόνων αὐτῶν καὶ ὁπόσον δυσκόλως ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὅθεν οὐδὲν θαυμαστὸν ἐὰν καὶ ἐν Κερκύρᾳ ὀλίγοι προσήλυτοι λόγου ἄξιοι μνημονεύωνται. Ἀλλά, περὶ τούτου συμπεσόντος τοῦ λόγου, οὐχὶ ἀνάρμοστον ἴσως νὰ διηγηθῶμεν ἐνταῦθα ἐν ἐπιμέτρῳ τῶν εἰρημένων συμβάν τι, ὅπερ ἔλαβε χώραν ἐν Κερκύρᾳ ἐν ἔτει 1776 κατὰ τὴν δεκάτην ἑβδόμην καὶ ὀγδόην ἡμέραν τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς, καὶ ὅπερ ζωηρῶς εἰσέτι διετηρήθη ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαοῦ, παραλαβόντος αὐτὸ ἐκ παραδόσεως ἀπὸ τῶν προγενεστέρων γενεῶν. Μεταξὺ τῶν τότε ἐπισημοτέρων ἐν Κερκύρᾳ ἑβραϊκῶν οἴκων ἐπεῖχεν ὁμολογουμένως τὴν πρωτίστην τάξιν ὁ τοῦ μεγαλεμπόρου Βιβάντε. Τὰ πολυάριθμα μέλη τὰ συγκροτοῦντα τὸν οἶκον τοῦτον, εἰς τὴν ἐμπορίαν ἐπιδοθέντα, ἐξετείναν τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτῶν οὐ μόνον ἐκτὸς τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ ἐνετικοῦ κράτους, εἰς τρόπον ὥστε κατέστησαν ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ Εὐρώπῃ γνωστά. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἀκηδίας καὶ ἀδρανίας τῶν λοιπῶν ἐν Κερκύρᾳ πολιτῶν κατώρθωσαν ταῦτα ἐν οὐ μακρῷ χρόνῳ νὰ ἑλκύσωσιν εἰς ἑαυτὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐν τῇ νήσῳ κυκλοφορούντων χρημάτων καὶ ηὔξανον ὁσημέραι κατά τε τὰ πλούτη καὶ τὴν δύναμιν. Ἐν ᾧ τοῦ Βιβάντε ὁ ἐμπορικὸς οἶκος διετέλει ἐν ἀνθηροτάτῃ καταστάσει νέος τις ὀρθόδοξος ὀνόματι Σπυρίδων, ἕλκων τὸ γένος ἐκ τῆς περιφανοῦς κερκυραϊκῆς οἰκογενείας τῶν κομήτων Βουλγάρεων,— ἥτις ὡς γνωστὸν, ἔχει τὸ πατρωνικὸν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ θαυματουργοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, — υἱὸς δὲ τοῦ ἐφημερίου τῆς τοῦ ἁγίου ἐκκλησίας Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Βουλγάρεως, περιπαθῶς ἠράσθη τῆς Ῥαχὴλ, περικαλλοῦς νεανίδος ἑκκαιδεκαετοῦς, θυγατρὸς τοῦ Ἑβραίου Μαΐμὸν Βιβάντε, ἣν ὁ πατὴρ ἐσκόπευε νὰ νυμφεύσῃ μετὰ ὁμοθρήσκου νέου, ὃν ἡ κόρη ἐκθύμως ἀπεστρέφετο. Ὁ Σπυρίδων Βούλγαρις, παραμύθημα τοῦ δεινοῦ αὐτοῦ ἔρωτος ζητῶν, ἔπεισε διὰ χρημάτων τὸν καθ' ἑκάστην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βιβάντε φοιτῶντα κομωτὴν καὶ δι' αὐτοῦ ἐξέφρασε πρὸς τὴν Ἑβραίαν νεανίδα τὸ ἐρωτικὸν αὐτοῦ πάθος. Βλέπων δὲ ὅτι τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ ἀντημείβοντο ὑπὸ τῆς ἀπαλόφρονος Ῥαχὴλ, ἐθάρρησεν ἔτι μᾶλλον καὶ, δωροδοκήσας δύο ἐν τῇ οἰκίᾳ θεράποντας τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, ἐπεσκέπτετο κρυφίως διὰ νυκτὸς τὴν ἀπερίσκεπτον νέαν, εἰσαγόμενος διὰ πλαγίας θύρας κατωγίου τινὸς, ἐσωτερικὴν κοινωνίαν ἔχοντος μετὰ τῆς λοιπῆς οἰκίας. Ἡ θερμότης τῆς νεανικῆς ἡλικίας, αἱ τιμαὶ καὶ τῆς κομήσσης ὁ τίτλος, ὧν ἔμελλε ν' ἀπολαύσῃ εἰς γάμον ἐρχομένη μετὰ τοῦ χριστιανοῦ ἐραστοῦ, ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὸν προτεινόμενον αὐτῇ ὁμόδοξον σύζυγον, αἱ συνεχεῖς καὶ πειστικαὶ τοῦ κόμητος παρακινήσεις ἔπεισαν ἐπὶ τέλους τὴν ἐρῶσαν Ῥαχὴλ νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἵνα τὸν χριστιανισμὸν ἀσπασθεῖσα νομίμως μετὰ τοῦ ἐραστοῦ συζευχθῇ. Ἀφ' οὗ εἶδεν ὁ κόμης ὅτι ἡ Ῥαχὴλ ἦτο ἤδη πεπεισμένη καὶ πρόθυμος ν' ἀκολουθήσῃ αὐτὸν ὁποιδήποτε, ἐμπιστεύεται τὸ πρᾶγμα εἰς πιστούς τινας φίλους, καὶ ἀρωγὴν παρ' αὐτῶν ζητήσας προδιατίθησι καὶ παρασκευάζει μετ' αὐτῶν τὰ τοῦ δρασμοῦ, ὁρισθέντος εἰς τὴν νύκτα τῆς δεκάτης ἑβδόμης Ἀπριλίου. Ἐλθούσης δὲ τῆς συντεθειμένης ἡμέρας, οἱ δύο ὑπηρέται, οἱ διὰ χρημάτων διαφθαρέντες, δίδουσιν ὑπνωτικὸν φάρμακον εἰς τοὺς οἰκοδεσπότας καὶ ἀνοικτὴν ἀφίνουσι τὴν πλαγίαν θύραν, ἵνα εἰσέλθωσι δι' αὐτῆς οἱ συνωμόται τοῦ κόμητος. Ἅμα δὲ τῇ νυκτὶ θορύβου ἀκουσθέντος ἐν τῷ κατωγείῳ, ὁ οἰκοδεσπότης ἐπιφορτίζει τοὺς ὑπηρέτας νὰ μάθωσι τί συμβαίνει· καταβὰς δὲ πρὸς τοῦτο εἰς τῶν δύο συνειδότων ὑπηρετῶν ἐπιπλήττει τοὺς αὐτόθι κρυπτομένους συνενόχους τῆς συνωμοσίας καὶ παραγγέλλει αὐτοῖς ἄκραν σιωπὴν, εἶτα δὲ ἀνελθὼν διηγεῖται ψευδῶς ὅτι ὁ θόρυβος προήρχετο ἐξ ἀνθρώπων οἰνοφλύγων, οἵτινες διαβαίνοντες ἔσπρωξαν τὴν θύραν τοῦ κατωγείου. Τότε οὐδὲν ὑποπτεύοντες οἱ οἰκοδεσπόται κατακλίνονται καὶ ἀμέριμνοι παραδίδονται εἰς τὸν ὕπνον. Προϊούσης δὲ τῆς νυκτὸς Γερμανὸς ὑπηρέτης, ἀμέτοχος τῆς συνωμοσίας ἀναστὰς ἐκ τοῦ ὕπνου βλέπει ἐν τῇ οἰκίᾳ ἑπτὰ ξένους ἀνθρώπους, οὓς δὲν ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ, σβέσαντας εὐθέως τὰ φῶτα. Περιδεὴς ἐκ τούτου γενό-

[1]) Βιβλιάριον, ἐκ περγαμηνοῦ χάρτου, περιέχον διάφορα ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων ἐνετικὰ διατάγματα καὶ σωζόμενον παρὰ τῷ κ. Β. Λάμπρῳ.

μενος τρέχει ἐν τάχει ὁ πιστὸς ὑπηρέτης εἰς τὸν γνωστὸν θάλαμον τῶν κυρίων καὶ εὑρίσκει τούτους ὑπὸ βαθυτάτου ὕπνου κατεχομένους. Εἰς μάτην φωνάζει, εἰς μάτην ἐκτινάσσει αὐτοὺς ἵν' ἀφυπνώσωσιν. Ὁ ὕπνος ἐπέκειτο λίαν βαρὺς ἐπὶ τῶν βλεφάρων αὐτῶν, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ προσφιλὴς αὐτῶν θυγάτηρ ἀπήγετο διὰ παντὸς ἐκ τῆς πατρικῆς ἑστίας. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους, μετὰ πολλὰς καὶ μεγάλας τοῦ Γερμανοῦ προσπαθείας, ἀποσείσαντες τὸν ὕπνον οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι γονεῖς περιτρέχουσιν ἔντρομοι τὴν οἰκίαν καὶ μὴ εὑρόντες τὴν ἀγαπητὴν Ῥαχὴλ ἐννοοῦσι τὴν καταλαβοῦσαν αὐτοὺς συμφορὰν καὶ πικρῶς κλαίουσι τὸ ἀπολεσθὲν αὐτῶν τέκνον.

Ἀνώνυμός τις καὶ σύγχρονος Ἑβραῖος, ὅστις ἴσως κατ' ἐντολὴν τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν, ἐποίησε μικρὰν τοῦ συμβάντος τούτου ἔκθεσιν, βαρέως φέρων τὴν γενομένην τοῖς Ἑβραίοις ὕβριν, περιγράφει διὰ τῶν σκοτεινοτέρων χρωμάτων τὴν τότε κοινωνίαν τῆς Κερκύρας καὶ πρὸ πάντων ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἀρχόντων, οὓς παρίστησιν ὡς διεφθαρμένους, ἀδρανεῖς καὶ φατριαστικούς. Κατ' αὐτὸν, ὁ κόμης Σπυρίδων, ἁρπάσας τὴν ὡραίαν καὶ πλουσίαν Ἑβραΐδα, δὲν ἐπνέετο ὑπὸ εὐγενοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ὑπὲρ τῆς κόρης αἰσθήματος, ἀλλ' ἐκινεῖτο ὑπὸ ἀπλήστου ἐρασιχρηματίας, διότι πρὸ τῆς τοῦ δρασμοῦ ἐκτελέσεως ἐπὶ πολλὰς καὶ συνεχεῖς ἡμέρας ὑφῄρει διὰ νυκτὸς ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Βιβάντε καὶ ἐμπορεύματα καὶ σκεύη πολύτιμα καὶ παντοῖα ὑφάσματα, κατὰ δὲ τὴν ἀπαγωγὴν τῆς Ῥαχὴλ ἀπεκόμισε καὶ πάντα τὰ κειμήλια αὐτῆς τέ καὶ τῆς μητρός. Ἦτο δὲ, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ αὐτοῦ Ἑβραίου ἀφηγητοῦ, τοσοῦτον ἀσεβὴς καὶ ἄπιστος, ὥστε κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης ἑβδομάδος κατεβρόχθισε τρία πινάκια ἀνθογάλακτος καὶ, μὴ ἔχων πῶς νὰ πληρώσῃ τὸν πωλητὴν, κατήνεγκεν αὐτῷ τρία τραύματα ἐξ ὧν τὸ ἓν θανατηφόρον. Εἰς ταῦτα δὲ προστίθησιν ὁ Ἑβραῖος, ὅτι, ἐν ᾧ διὰ νυκτὸς ἐφοίτα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βιβάντε καὶ εἶχεν ἐρωτικὰς μετ' αὐτῆς σχέσεις, ἐν καιρῷ ἡμέρας ἀναφανδὸν μετέβαινεν εἰς τὴν οἰκίαν ἄλλης κόρης, θυγατρὸς πτωχοῦ ἱερέως, ἣν ὁ κόμης ὑπεσχέθη νὰ νυμφευθῇ προλαβὼν καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα *χρυσίνους* λόγῳ προικός.

Ἐν τοσούτῳ ἡ νέα Ῥαχὴλ, ἀπαχθεῖσα ἐκ τῆς πατρικῆς ἑστίας, περιεφέρετο ὑπὸ τοῦ κόμητος καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἀπὸ οἴκου εἰς οἶκον, ἵνα ματαιωθῶσιν οὕτως αἱ ἔρευναι τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν, αἵτινες πληροφορηθεῖσαι περὶ τοῦ πράγματος ἠθέλησαν νὰ μεσολαβήσωσι χάριν τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλὰ διαδοθείσης εἰς τὴν πόλιν τῆς ἀγγελίας ὅτι ἡ κόρη τοῦ πλουσιωτέρου καὶ ἐπισημοτέρου τῶν Ἑβραίων ἐμπόρων συγκατένευσε ν' ἀσπασθῇ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀλλ' ἐκωλύετο ὑπὸ τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν, ὁ λαὸς ἐθεώρησε τὴν ὀρθοδοξίαν κινδυνεύουσαν καὶ προσβεβλημένην, ὅθεν συνέρρευσε πανταχόθεν προς ὑπεράσπισιν τῆς ἀπειλουμένης προσηλύτου, ἥτις ἐν τῷ μέσῳ πλήθους ἀπείρου ὡδηγήθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιβουνιωτίσσης, ὅπου ἔμελλε ν' ἀνακαινίσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ γέρων Σακελλάριος Χαλικιόπουλος. Τρὶς ἐπέμφθησαν στρατιῶται ἵνα διασχίσωσι τὰ πλήθη καὶ καταλάβωσι τὴν κόρην, καὶ τρὶς μανιωδῶς ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιτῶν, οὓς ἔτι μᾶλλον ἐξῆψεν ἡ φωνὴ τοῦ ἐφημερίου τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ πατρὸς τοῦ μελλονύμφου, προσκαλέσαντος τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς νὰ λάβωσιν ὑπὲρ πίστεως τὰ ὅπλα. Παράφρον δὲ τότε γενόμενον τὸ πλῆθος ἐκ τῆς χαρᾶς δι' ὅσα ὑπερενίκησε κωλύματα, ἀπῄτησε νὰ τελεσθῶσιν ἐν τῷ ἅμα τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ γάμου. Τούτων δὲ τελεσθέντων ἐν ὄψει σχεδὸν αὐτῆς τῆς ἐνόπλου δυνάμεως, μὴ τολμώσης ν' ἀντιστῇ εἰς τὰ πραττόμενα, οἱ νεόνυμφοι ἐκομίσθησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κόμητος Βουλγάρεως ἔχοντες ἑκατέρωθεν ἄνδρας γυμνὰ φέροντας τὰ ξίφη καὶ παρακολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐπευφημοῦντος καὶ μυρίας εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν εἰς οὐρανὸν ἀναπέμποντος [1]).

Τοιαύτη ἐν συνόψει ὑπὸ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίων ἡ κατάστασις ἐπὶ Ἐνετοκρατίας· μετὰ δὲ τὴν ἔλευσιν τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων οἱ Ἑβραῖοι ἀπήλαυσαν παντὸς ἀνεξαιρέτως πολιτικοῦ δικαιώματος καὶ ὁ ῥαββῖνος ἐτέθη ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν δύο ἄλλων ἐν τῇ νήσῳ πρεσβευομένων θρησκευμάτων. Ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ἀπώλεσαν καὶ πάλιν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλογέως καὶ ἐκλογίμου, καὶ ἀπηγορεύθη αὐτοῖς τὸ μετέρχεσθαι τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Μόνον μετὰ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅτε πᾶσα διάκρισις καὶ πᾶς φραγμὸς μεταξὺ πολιτῶν διαφόρων θρησκευμάτων ἀφῃρέθη, ἀνέκτησαν οἱ Ἑβραῖοι πάντα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Εἴθε δὲ τοῦ πολυτίμου τούτου προνομίου νὰ ποιῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι χρῆσιν τοιαύτην, ἥτις νὰ ᾖ ἰδίᾳ μὲν ὠφέλιμος πρὸς Κέρκυραν, καθόλου δὲ σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς πόθους τῆς ὅλης Ἑλλάδος [2]).

Ι. Α. ΡΩΜΑΝΟΣ.

---

[1]) Πρβ. Ἱστορίαν Ἑβραιοπούλας τῆς Μαρκάδας. Ἐν Βενετίᾳ 1850.

[2]) Ἐκ τοῦ νεωστὶ ἐκδοθέντος Ἀττικοῦ ἡμερολογίου τοῦ κ. Εἰρηναίου Ἀσωπίου, πολλὰ καὶ ἀξιόλογα περιέχοντος. Διόρθου δὲ ἐν σελ. 120 τὸ «πρωτηγωνίστει» εἰς «ἐπρωταγωνίστει.» Σ. Π.